

Wojewódzka Biblioteka Publiczna i Centrum Animacji Kultury
w Poznaniu

PORADNIK
BIBLIOGRAFICZNO-METODYCZNY

Kwartalnik

Poznań 2020

Przewodniczący Zespołu Redakcyjnego

Iwona Smarsz

Redaguje zespół:

Aneta Szczepaniak-Głębocka

Andrzej Dudziak

ISSN 0238-9142

Materiał szkoleniowy

Powielono w Wojewódzkiej Bibliotece Publicznej i Centrum Animacji Kultury w Poznaniu

A-5 325 egz.

S P I S T R E Ś C I

	str.
I. KALENDARZ ROCZNIC, OBCHODÓW I WYDARZEŃ (Oprac. Andrzej Dudziak).....	5
II. ZESTAWIENIA BIBLIOGRAFICZNE	
Michał Gryczyński – Karol Wojtyła – św. Jan Paweł II, poeta i drama- topisarz, filozof, teolog	21
Mikołaj Paczkowski – Twórczość Rafaela Santi	42
Andrzej Dudziak – Hałas nasz współczesny	50
Bibliografie osobowe:	
Bohdan Butenko	72
Lech Raczak.....	76
III. MATERIAŁY METODYCZNE	
Małgorzata Derwich – Zaślubiny z morzem w kolorze, czyli dodawa- nie barw historii.....	81
IV. MATERIAŁY REGIONALNE	
A. Przegląd nowości regionalnych	96
B. Imprezy kulturalne w bibliotekach publicznych woj. wielkopolskiego	103
C. Wojewódzka Biblioteka Publiczna i Centrum Animacji Kultury na łamach prasy	133
V. KRONIKA.....	135

I. KALENDARZ ROCZNIC, OBCHODÓW I WYDARZEŃ

Poniższy kalendarz, to wybrane daty rocznic, obchodów i wydarzeń na II kwartał 2020 roku. Szerszy zestaw dat na II kwartał znajduje się w „Poradnikach Bibliograficzno-Metodycznych” z lat ubiegłych.

K w i e c i e ń

- IV – Miesiąc Pamięci Narodowej
- 1 IV – Międzynarodowy Dzień Ptaków obchodzony od 1906 roku na mocy konwencji o ochronie ptactwa użytecznego
- (270) 1 IV 1750 – Ur. Hugo Kołłątaj, pisarz polityczny, historyk (zm. 28 II 1812)
- (215) 1 IV 1805 – Ur. Nikołaj Gogol, pisarz rosyjski (zm. 4 III 1852)
- 2 IV – Międzynarodowy Dzień Książki dla Dzieci obchodzony od 1967 roku w rocznicę urodzin Hansa Christiana Andersena
- (215) 2 IV 1805 – Ur. Hans Christian Andersen, bajkopisarz duński (zm. 4 VIII 1875)
- (180) 2 IV 1840 – Ur. Émile Zola, pisarz francuski, przedstawiciel naturalizmu (zm. 29 IX 1902)
- (15) 2 IV 2005 – Zm. Jan Paweł II (Karol Wojtyła), papież (1978-2005), filozof, duszpasterz i nauczyciel akademicki, dramaturg, poeta, poliglota, aktor (ur. 18 V 1920)
- (5) 2 IV 2015 – Zm. Olga Sawicka, tancerka i choreograf, primabalerina Teatru Wielkiego w Poznaniu, występowała w Paryżu i Moskwie (Teatr Bolszoi) oraz na innych scenach Europy (ur. 7 II 1932)
- (105) 4 IV 1915 – Ur. Jan Drda, pisarz czeski, autor sztuk scenicznych (zm. 28 II 1970)

- (40) 4 IV 1980 – Zm. Władysław Tatarkiewicz, filozof, estetyk, historyk sztuki, nauczyciel i wychowawca wielu pokoleń polskich humanistów (ur. 3 IV 1886)
- 5 IV – Dzień Leśnika i Drzewiarza
- (85) 5 IV 1935 – Zm. Emil Młynarski, kompozytor (ur. 18 VII 1870)
- (500) 6 IV 1520 – Zm. Rafael (właśc. Raffaello Santi lub Raffaello Sanzio), malarz włoski (ur. 26 III 1483)
- (105) 6 IV 1915 – Ur. Tadeusz Kantor, malarz, rzeźbiarz, scenograf, twórca teatru „Cricot 2” (zm. 8 XII 1990)
- 7 IV – Światowy Dzień Zdrowia obchodzony od 1950 roku w rocznicę wejścia w życie międzynarodowej konwencji zawierającej statut Światowej Organizacji Zdrowia – WHO
- (250) 7 IV 1770 – Ur. William Wordsworth, poeta angielski, jeden z tzw. poetów jezior (zm. 23 IV 1850)
- (120) 7 IV 1900 – Ur. Adolf Dymśa (właśc. Adolf Bagiński), aktor kabaletowy i filmowy (zm. 21 VIII 1975)
- 8 IV – Międzynarodowy Dzień Romów obchodzony od 1971 r. z inicjatywy Światowej Rady Romów
- (160) 8 IV 1860 – Ur. Józef Weyssenhoff, powieściopisarz i nowelista polski, poeta i krytyk (zm. 6 VII 1932)
- (495) 10 IV 1525 – Hold pruski
- (100) 10 IV 1920 – Ur. Maciej Słomczyński, tłumacz literatury angielskiej, autor powieści kryminalnych znany jako Joe Alex (zm. 21 III 1998)
- (10) 10 IV 2010 – Katastrofa samolotu TU-154M pod Smoleńskiem z prezydentem RP Lechem Kaczyńskim i towarzyszącymi mu osobistościami życia państwowego i społecznego. Zginęło 96 osób
- (10) 10 IV 2010 – Zm. Anna Walentynowicz, członkini opozycji w PRL, działaczka Wolnych Związków Zawodowych, współzałożycielka NSZZ „Solidarność” (ur. 15 VIII 1929)

- 11 IV – Ogólnopolski Dzień Walki z Bezrobociem
- 11 IV – Międzynarodowy Dzień Solidarności Wyzwolonych Więźniów Politycznych obchodzony w rocznicę wyzwolenia obozu w Buchenwaldzie w 1945 roku
- 11 IV – Dzień Radia
- 11 IV – Światowy Dzień Chorych na Chorobę Parkinsona proklamowany przez brytyjską królową Elżbietę II w 1997 r.
- (115) 11 IV 1905 – Ur. Josef Attila, poeta węgierski (zm. 3 XII 1937)
- 12 IV – Międzynarodowy Dzień Kosmonautyki i Lotnictwa obchodzony od 1969 roku w rocznicę lotu (1961) Jurija Gagarina
- (40) 12 IV 1980 – Zm. Alojzy Sroga, prozaik, dziennikarz (ur. 27 VII 1927)
- 13 IV – Światowy Dzień Pamięci Ofiar Katynia obchodzony w rocznicę opublikowania przez Niemców w 1943 r. informacji o odkryciu w Katyniu masowych grobów oficerów WP zamordowanych przez NKWD w 1940 r.
- (325) 13 IV 1695 – Zm. Fontaine Jean La, bajkopisarz francuski (ur. 8 VII 1621)
- 14 IV – Dzień Ludzi Bezdolnych ogłoszony przez Ruch Wychodzenia z Bezdolności „Markot”
- 14 IV – Święto Chrztu Polski ustanowione przez Sejm RP
- 14 IV – Światowy Dzień Walki z Czerniakiem
- (90) 14 IV 1930 – Zm. Władimir Majakowski, poeta rosyjski (ur. 19 VII 1893)
- 15 IV – Międzynarodowy Dzień Kombatanta
- (155) 15 IV 1865 – Ur. Olga Boznańska herbu Nowina, polska malarka, portrecistka, przedstawicielka modernizmu; od 1898 zamieszkała w Paryżu, członkini szkoły monachijskiej (zm. 26 X 1940)
- (255) 15 IV 1765 – Zm. Michaił Łomonosow, rosyjski poeta i uczoney (ur. 19 XI 1711)

- (135) 15 IV 1885 – Ur. Tadeusz Kutrzeba, generał, dowódca w bitwie nad Bzurą we wrześniu 1939 r. – z udziałem armii „Poznań” i „Pomorze” (zm. 8 I 1947)
- (40) 15 IV 1980 – Zm. Jean Paul Sartre, filozof, pisarz i publicysta francuski, laureat Nagrody Nobla w 1964 r. (ur. 21 VI 1905)
- 16 IV – Dzień Sapera
- 16 IV – Światowy Dzień Głosu
- (230) 17 IV 1790 – Zm. Benjamin Franklin, amerykański polityk, uczonec i filozof (ur. 17 I 1706)
- 18 IV – Międzynarodowy Dzień Ochrony Zabytków obchodzony z inicjatywy UNESCO od 1984 r.
- (65) 18 IV 1955 – Zm. Albert Einstein, fizyk amerykański pochodzenia niemieckiego, twórca teorii względności, laureat Nagrody Nobla w 1921 r. (ur. 14 III 1879)
- 20 IV – Międzynarodowy Dzień Wolnej Prasy
- (115) 20 IV 1905 – Ur. Hanna Januszewska, prozaik, poetka, autorka książek dla dzieci i młodzieży (zm. 18 VII 1980)
- (75) 20 IV 1945 – Zm. Wacław Sieroszewski, powieściopisarz i nowelista (ur. 21 VIII 1858)
- (110) 21 IV 1910 – Zm. Mark Twain (właśc. Clemens Samuel Langhorne), pisarz i nowelista amerykański (ur. 30 XI 1835)
- (55) 21 IV 1965 – Zm. Artur Maria Swinarski, dramaturg, poeta, tłumacz, związany z Wielkopolską w okresie międzywojennym (ur. 28 VII 1900)
- 22 IV – Święto Ziemi (Międzynarodowy Dzień Ziemi)
- (105) 22 IV 1915 – Pierwsze użycie broni chemicznej podczas I wojny światowej – wojsko niemieckie użyło chloru pod Ypres w Belgii
- 23 IV – Święto 15. Pułku Ułanów Poznańskich. Dni Ułana obchodzone corocznie w Poznaniu od 1986 r.

- 23 IV – Światowy Dzień Książki i Praw Autorskich (pod patronatem UNESCO) ustanowiony w 1997 r. na wniosek rządu Hiszpanii i Międzynarodowej Unii Wydawców
- (170) 23 IV 1850 – Zm. William Wordsworth, poeta angielski, jeden z tzw. poetów jezior (ur. 7 IV 1770)
- 24 IV – Międzynarodowy Dzień Solidarności Młodzieży ogłoszony przez Światową Federację Młodzieży Demokratycznej na konferencji w Baudyngu w 1956 roku; obchodzony od 1957 r.
- 24 IV – Dzień Solidarności z Narodem Ormiańskim obchodzony z inicjatywy Parlamentu Europejskiego dla uczczenia rocznicy masakry Ormian w 1915 roku
- (220) 24 IV 1800 – Założenie Biblioteki Kongresu Stanów Zjednoczonych Ameryki
- (40) 24 IV 1980 – Zm. Alejo Carpentier, pisarz kubański (ur. 26 XII 1904)
- (30) 24 IV 1990 – Umieszczenie w kosmosie teleskopu Hubble'a
- (5) 24 IV 2015 – Zm. Władysław Bartoszewski, historyk, publicysta, działacz społeczny i polityczny, dyplomata (ur. 19 II 1922)
- 25 IV – Międzynarodowy Dzień Sekretarki
- 25 IV – Międzynarodowy Dzień Świadomości Zagrożenia Hałasem obchodzony od 2001 r. z inicjatywy Towarzystwa Higieny Akustycznej
- (425) 25 IV 1595 – Zm. Torquato Tasso, poeta włoski (ur. 11 III 1544)
- 26 IV – Światowy Dzień Miast Bliźniaczych obchodzony w ostatnią niedzielę kwietnia w rocznicę założenia Światowej Federacji Miast Bliźniaczych w 1957 r.
- 26 IV – Dzień Drogowca i Transportowca
- (110) 26 IV 1910 – Zm. Björnstjerne Björnson, norweski powieściopisarz, dramaturg, poeta, publicysta i polityk, laureat Nagrody Nobla w 1903 r. (ur. 8 XII 1832)
- (50) 26 IV 1970 – Zm. John Knittel, pisarz szwajcarski (ur. 24 III 1891)
- (200) 27 IV 1820 – Ur. Herbert Spencer, filozof angielski (zm. 8 XII 1903)

- (120) 27 IV 1900 – Ur. Zygmunt Wojciechowski, historyk, prawnik, pierwszy dyrektor Instytutu Zachodniego w Poznaniu (zm. 14 X 1955)
- (115) 27 IV 1905 – Ur. Julian Strykowski, pisarz polski pochodzenia żydowskiego, tłumacz (zm. 8 VIII 1996)
- (105) 27 IV 1915 – Zm. Aleksander Skriabin, kompozytor i pianista rosyjski (ur. 6 I 1872)
- (80) 27 IV 1940 – Utworzenie obozu zagłady Auschwitz – na rozkaz dowódcy SS Heinricha Himmlera
- 28 IV – Światowy Dzień Pamięci Ofiar Wypadków przy Pracy
- 29 IV – Dzień Męczeństwa Duchowieństwa Polskiego ustanowiony przez Konferencję Episkopatu Polski w 2002 r.
- 29 IV – Międzynarodowy Dzień Tańca obchodzony od 1982 r. w rocznicę urodzin Jeana George'a Noverre'a (1727), francuskiego tancerza, choreografa i reformatora baletu
- (135) 29 IV 1885 – Ur. Egon Erwin Kisch, pisarz czeski, piszący po niemiecku (zm. 31 III 1948)
- (40) 29 IV 1980 – Zm. Alfred Hitchcock, brytyjski reżyser i producent filmowy (ur. 13 VIII 1899)
- 30 IV – Międzynarodowy Dzień Jazzu ogłoszony przez UNESCO w listopadzie 2011 roku
- 30 IV – Dzień Metalowca
- (150) 30 IV 1870 – Ur. Ferenc Lehár, węgierski kompozytor operetkowy (zm. 24 X 1948)

M a j

- 1 V – Międzynarodowy Dzień Solidarności Ludzi Pracy – Międzynarodowe Święto Pracy
- (130) 1 V 1890 – Pierwsze obchody Święta Pracy

- (120) 1 V 1900 – Ur. Aleksander Wat (właśc. Aleksander Chwat), poeta, prozaik i tłumacz (zm. 29 VII 1967)
- 2 V – Dzień Flagi Rzeczypospolitej Polskiej, ustanowiony przez Sejm w 2004 r.
- 2 V – Dzień Polonii i Polaków za Granicą ustanowiony przez Senat RP
- (360) 2 V 1660 – Ur. Alessandro Pietro Scarlatti, włoski kompozytor okresu baroku (zm. 24 X 1725)
- (195) 2 V 1825 – Ur. Zygmunt Kaczkowski, pisarz (zm. 7 IX 1896)
- (135) 2 V 1885 – Utworzenie Towarzystwa Muzycznego im. Henryka Wieniawskiego
- (75) 2 V 1945 – Zdobycie Berlina przez Armię Czerwoną i Wojsko Polskie
- 3 V – Uchwalenie Konstytucji 3 Maja (1791), święto narodowe
- 3 V – Międzynarodowy Dzień Wolności Prasy ogłoszony w 1991 r. przez UNESCO i Światową Federację PEN Clubów
- 4 V – Dzień Strażaka przypadający w dniu wspomnienia św. Floriana, patrona strażaków
- (110) 4 V 1910 – Ur. Jerzy Waldorff (właśc. Jerzy Waldorff-Preyss), eseista, krytyk muzyczny (zm. 30 XII 1999)
- (105) 4 V 1915 – Ur. Florian Marciniak, działacz harcerski (zm. 21 II 1944)
- 5 V – Światowy Dzień Astmy
- 5 V – Dzień Europy (Rady Europy) ustanowiony w 1964 roku, dla upamiętnienia utworzenia Rady Europy (5 V 1949), celebrowany przez Radę jako „dzień tolerancji, praw człowieka i integracji europejskiej”
- 6 V – Dzień Wolności Chłopskiej dla uczczenia zniesienia poddaństwa w Galicji w 1848 roku
- (180) 7 V 1840 – Ur. Piotr Czajkowski, kompozytor rosyjski (zm. 6 XI 1893)

- (35) 7 V 1985 – Zm. Adam Bahdaj, prozaik, tłumacz, autor książek dla dzieci i młodzieży (ur. 2 I 1918)
- (35) 7 V 1985 – Zm. Jerzy Młodziejowski, kompozytor, dyrygent, popularyzator muzyki (ur. 2 II 1909)
- 8 V – Dzień Bibliotekarza
- 8 V – Światowy Dzień Czerwonego Krzyża
- 8 V – Dzień Zwycięstwa
- (140) 8 V 1880 – Zm. Gustave Flaubert, pisarz francuski (ur. 12 XII 1821)
- (85) 8 V 1935 – Ur. Stanisław Leon Machowiak, poznański poeta i pisarz (zm. 9 III 2019)
- (75) 8 V 1945 – W Berlinie podpisano akt bezwarunkowej kapitulacji Niemiec wobec Armii Czerwonej i wojsk sprzymierzonych
- 9 V – Światowy Dzień Okulistyki
- 9 V – Dzień Europy (Dzień Unii Europejskiej) ustanowiony w 1985 r. przez Radę Europy dla upamiętnienia ogłoszenia przez ministra spraw zagranicznych Francji, Roberta Schumana, „Deklaracji 9 Maja” (1950 – znana jako plan Schumana), która dała początek Wspólnocie Europejskiej
- (215) 9 V 1805 – Zm. Friedrich Schiller, klasyk literatury niemieckiej (ur. 10 XI 1759)
- (160) 9 V 1860 – Ur. James Matthew Barrie, szkocki powieściopisarz i dramaturg (zm. 19 VI 1937)
- (85) 9 V 1935 – Ur. Halina Poświatowska, poetka (zm. 11 X 1967)
- (125) 11 V 1895 – Ur. Jan Parandowski, prozaik, eseista, tłumacz (zm. 26 IX 1978)
- (55) 11 V 1965 – Zm. Roger Vailland, pisarz i dziennikarz francuski (ur. 16 X 1907)
- 12 V – Światowy Dzień Syndromu Chronicznego Zmęczenia

- 12 V – Międzynarodowy Dzień Pielęgniarek
- (85) 12 V 1935 – Zm. Józef Piłsudski, działacz niepodległościowy, mąż stanu, Naczelnik Państwa 1919-1922, marszałek Polski (ur. 5 XII 1867)
- (50) 12 V 1970 – Zm. Władysław Anders, generał, dowódca Armii Polskiej zorganizowanej na terenie Związku Radzieckiego, dowódca 2 Korpusu Polskiego walczącego pod Monte Casino (ur. 11 VIII 1892)
- (50) 12 V 1970 – Zm. Nelly Sachs, poetka niemiecka, laureatka Nagrody Nobla w 1966 roku (ur. 10 XII 1891)
- (180) 13 V 1840 – Ur. Alphonse Daudet, powieściopisarz i dramaturg francuski (zm. 16 XII 1897)
- (90) 13 V 1930 – Zm. Fridtjof Nansen, norweski badacz polarny, przyrodnik i oceanograf (ur. 10 X 1861)
- (120) 14 V 1900 – Ur. Alfred Lampe, działacz i teoretyk ruchu robotniczego (zm. 10 XII 1943)
- (90) 14 V 1930 – Zm. Władysław Orkan (właśc. Franciszek Smreczyński), prozaik, poeta młodopolski (ur. 27 XI 1875)
- 15 V – Międzynarodowy Dzień Rodziny proklamowany przez Zgromadzenie Ogólne NZ
- (100) 16 V 1920 – Ur. Leopold Tyrmand, pisarz i publicysta, popularyzator jazzu w Polsce (zm. 3 III 1985)
- (30) 16 V 1990 – Zm. Jim Henson (właśc. James Maury Henson), filmowiec i producent telewizyjny, brytyjski plastyk i lalkarz, twórca Muppetów (ur. 24 IX 1936)
- 17 V – Światowy Dzień Społeczeństwa Informacyjnego proklamowany przez Zgromadzenie Ogólne ONZ jako kontynuacja Światowego Dnia Telekomunikacji
- 17 V – Światowy Dzień Telekomunikacji obchodzony w rocznicę założenia Unii Telegraficznej w 1865 r.

- 17 V – Światowy Dzień Telekomunikacji i Społeczeństwa Informacyjnego obchodzony od 2006 roku pod patronatem UNESCO i sekretarza generalnego ITU na podstawie porozumienia w Antalya
- (510) 17 V 1510 – Zm. Sandro Botticelli (właśc. Alessandro di Mariano Filipepi), włoski malarz renesansowy (ur. 1 III 1445)
- (150) 17 V 1870 – Ur. Lucjan Rydel, poeta i dramaturg (zm. 8 IV 1918)
- 18 V – Międzynarodowy Dzień Muzeów obchodzony na wniosek Międzynarodowej Rady Muzeów
- (115) 18 V 1905 – Ur. Kazimierz Kumaniecki, filolog klasyczny (zm. 8 VI 1977)
- (110) 18 V 1910 – Zm. Eliza Orzeszkowa, powieściopisarka i nowelistka (ur. 6 VI 1841)
- (100) 18 V 1920 – Ur. Jan Paweł II (Karol Wojtyła), papież (1978-2005), filozof, duszpasterz i nauczyciel akademicki, autor dramatów, poeta, poliglota, aktor (zm. 2 IV 2005)
- (540) 19 V 1480 – Zm. Jan Długosz, historyk, kronikarz (ur. 1 XII 1415)
- (55) 19 V 1965 – Zm. Maria Dąbrowska, prozaik, eseistka, tłumaczka, związana z Kaliszem (ur. 6 X 1889)
- (50) 19 V 1970 – Zm. Tadeusz Breza, prozaik, eseista (ur. 31 XII 1905)
- 21 V – Światowy Dzień Kosmosu obchodzony od 1998 r.
- (755) 21 V 1265 – Ur. Alighieri Dante, poeta włoski (zm. 13 IX 1321)
- (125) 21 V 1895 – Ur. Nikifor Krynicki (właśc. Epifaniusz Drowniak), malarz prymitywista, pochodzenia łemkowskiego (zm. 10 X 1968)
- (50) 21 V 1970 – Zm. Leonid Teliga, pisarz, tłumacz, żeglarz, *pierwszy Polak, który samotnie opłynął kulę ziemską* (ur. 28 V 1917)
- (135) 22 V 1885 – Zm. Victor Hugo, poeta i pisarz francuski (ur. 26 II 1802)
- 23 V – Dzień Teatru Publicznego (*w Polsce*)

- 23 V – Dzień Wymiaru Sprawiedliwości obchodzony z inicjatywy stowarzyszenia sędziów i prokuratorów MEDEL w dniu zamordowania (23 maja 1992 roku) przez włoską mafię sędziów Giovanniego Falcone i Paola Borsellino. *Doprowadzili do skazania w 1987 roku 362 gangsterów*
- (115) 24 V 1905 – Ur. Michał Szołochow, pisarz radziecki, laureat Nagrody Nobla w 1965 r. (zm. 21 II 1984)
- (80) 24 V 1940 – Ur. Josif Brodski, rosyjski poeta i eseista, laureat literackiej Nagrody Nobla w 1987 r. (zm. 28 I 1996)
- (5) 24 V 2015 – Zm. Krzysztof Kąkolowski, reportażysta, pisarz, scenarzysta filmowy (ur. 16 III 1930)
- 25 V – Dzień Działacza Kultury i Drukarza
- 25 V – Międzynarodowy Dzień Dzieci Zaginionych obchodzony od 1990 r.
- 26 V – Dzień Matki
- 27 V – Dzień Samorządu Terytorialnego uchwalony przez Sejm RP 29 VI 2000 r.
- (180) 27 V 1840 – Zm. Niccolò Paganini, skrzypek i kompozytor włoski (ur. 27 X 1782)
- (110) 27 V 1910 – Zm. Robert Koch, uczony niemiecki, lekarz i bakteriolog, laureat Nagrody Nobla w 1905 roku za badania nad gruźlicą (ur. 11 XII 1843)
- (105) 27 V 1915 – Ur. Herman Wouk, pisarz amerykański, m.in. autor „Wichrów wojny” (zm. 26 III 2016)
- 28 V – Światowy Dzień Raka Krwi
- 28 V – Europejski Dzień Sąsiada
- (45) 28 V 1975 – Sejm uchwalił ustawy o zmianie Konstytucji PRL i dwustopniowym podziale administracyjnym
- 29 V – Dzień Weterana Misji
- 30 V – Dzień Rodzicielstwa Zastępczego ustanowiony uchwałą Sejmu w 2006 r.

- (515) 30 V 1505 – Uchwalenie konstytucji Nihil novi przez Sejm walny obradujący w Radomiu
- (380) 30 V 1640 – Zm. Peter Paul Rubens, malarz flamandzki epoki baroku (ur. 28 VI 1577)
- (110) 30 V 1910 – Ur. Bronisława Wajs, cygańska poetka zwana Papuszą (zm. 8 II 1987)
- (60) 30 V 1960 – Zm. Borys Pasternak, rosyjski prozaik, poeta i tłumacz, laureat Nagrody Nobla w 1958 r. (ur. 10 II 1890)
- 31 V – Światowy Dzień bez Papierosa obchodzony na wniosek Światowej Organizacji Zdrowia od 1988 r.
- 31 V – Światowy Dzień Rozwoju Kultury obchodzony z inicjatywy UNESCO

C z e r w i e c

- 1 VI – Międzynarodowy Dzień Dziecka
- (105) 1 VI 1915 – Ur. Jan Twardowski, poeta, duchowny katolicki (zm. 18 I 2006)
- (40) 1 VI 1980 – Założenie telewizji informacyjnej CNN (Cable News Network)
- (90) 2 VI 1930 – Ur. Magdalena Abakanowicz, rzeźbiarka (zm. 21 IV 2017)
- (415) 3 VI 1605 – Zm. Jan Zamoyski, kanclerz wielki koronny, hetman wielki koronny, założyciel Zamościa (ur. 19 III 1542)
- (145) 3 VI 1875 – Zm. Georges Bizet, kompozytor francuski (ur. 25 X 1838)
- (130) 3 VI 1890 – Zm. Oskar Kolberg, kompozytor i etnograf (ur. 22 II 1814)
- (60) 4 VI 1960 – Zm. Józef Haller, gen. broni Wojska Polskiego, Naczelny Dowódca Wojsk Polskich walczących po stronie Ententy (ur. 13 VIII 1873)
- 5 VI – Międzynarodowy Dzień Ochrony Środowiska

- 5 VI – Dzień Szkoły bez Przemocy
- (100) 5 VI 1920 – Ur. Marian Bielicki, prozaik, eseista (zm. 8 V 1972)
- (145) 6 VI 1875 – Ur. Thomas Mann, pisarz niemiecki, laureat Nagrody Nobla w 1929 roku (zm. 12 VIII 1955)
- (85) 7 VI 1935 – Zm. Iwan Miczurin, hodowca, sadownik rosyjski (ur. 27 X 1855)
- (40) 7 VI 1980 – Zm. Henry Miller, pisarz amerykański, przedstawiciel skrajnego indywidualizmu (ur. 26 XII 1891)
- (210) 8 VI 1810 – Ur. Robert Schumann, kompozytor niemiecki (zm. 29 VII 1856)
- 9 VI – Międzynarodowy Dzień Archiwów ustanowiony podczas 16. Międzynarodowego Kongresu Archiwów w Kuala Lumpur na pamiątkę utworzenia Międzynarodowej Rady Archiwów (ICA) w 1948 roku będącej pod auspicjami UNESCO
- (205) 9 VI 1815 – Zakończenie kongresu wiedeńskiego, na którym dokonano nowego podziału Europy po klęsce Napoleona
- (165) 9 VI 1855 – Zm. Piotr Michałowski, malarz (ur. 2 VII 1800)
- (150) 9 VI 1870 – Zm. Charles Dickens, powieściopisarz angielski (ur. 7 II 1812)
- (145) 9 VI 1875 – Zm. Karol Libelt, publicysta i działacz społeczno-polityczny, prezes Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk (ur. 8 IV 1807)
- (70) 10 VI 1950 – Ur. Anna Jantar (właśc. Anna Maria Szmeterling), piosenkarka urodzona w Poznaniu, zginęła w katastrofie lotniczej (zm. 14 III 1980)
- (95) 11 VI 1925 – Ur. William Styron, powieściopisarz amerykański, laureat Nagrody Pulitzera w 1968 r. za powieść „Wyznania Nata Turnera”, autor „Wyboru Zofii” (zm. 1 XI 2006)
- (105) 12 VI 1915 – Zm. Józef Brandt, malarz polski (ur. 11 II 1841)

- (70) 13 VI 1950 – Zm. Ksawery Pruszyński, pisarz i publicysta (ur. 4 XII 1907)
- 14 VI – Narodowy Dzień Pamięci Ofiar Nazistowskich Obozów Koncentracyjnych ogłoszony w 2006 r. przez Sejm RP
- 14 VI – Światowy Dzień Krwiodawcy
- (50) 14 VI 1970 – Zm. Roman Ingarden, filozof, estetyk, jeden z głównych przedstawicieli filozofii fenomenologicznej (ur. 5 II 1893)
- (35) 14 VI 1985 – Zm. Roger Zelazny, amerykański pisarz science-fiction i fantasy (ur. 13 V 1937)
- (100) 17 VI 1920 – Ur. Bogdan Rutha, prozaik poznański (zm. 29 V 1983)
- (80) 17 VI 1940 – Wkroczenie wojsk radzieckich na terytorium Litwy, Łotwy i Estonii
- (205) 18 VI 1815 – Bitwa pod Waterloo, ostateczna klęska Napoleona Bonaparte
- (90) 18 VI 1930 – Ur. Henryk Machalica, aktor teatralny i filmowy (zm. 1 XI 2003)
- (75) 18 VI 1945 – Proces moskiewski 16. przywódców Polski podziemnej (zakończony 21 VI 1945)
- 20 VI – Międzynarodowy Dzień Uchodźcy
- (150) 20 VI 1870 – Zm. Jules de Goncourt, pisarz francuski (ur. 17 XII 1830)
- (80) 21 VI 1940 – Zm. Janusz Kusociński, lekkoatleta, olimpijczyk, rozstrzelany przez Niemców w Palmirach (ur. 15 I 1907)
- 21 VI – Święto Muzyki obchodzone od 1982 roku we Francji, później upowszechnione na świecie
- (145) 21 VI 1875 – Otwarcie Teatru Polskiego w Poznaniu
- (115) 21 VI 1905 – Ur. Jean Paul Sartre, filozof, pisarz i publicysta francuski, laureat Nagrody Nobla w 1964 r. (zm. 15 IV 1980)
- (110) 21 VI 1910 – Ur. Aleksandr Twardowski, poeta rosyjski, nowelista, krytyk literacki (zm. 18 XII 1971)

- (85) 21 VI 1935 – Ur. Françoise Sagan, pisarka francuska (zm. 24 IX 2004)
- (220) 23 VI 1800 – Ur. Jan Karol Marcinkowski, lekarz, działacz społeczny (zm. 7 XI 1846)
- (135) 23 VI 1885 – Ur. Juliusz Osterwa, aktor, reżyser, reformator teatru (zm. 10 V 1947)
- 24 VI – Światowy Dzień Osteoporozy
- (620) 24 VI 1400 – Ur. Jan Gutenberg (właśc. Johannes Gensfleisch zur Laden zum Gutenberg), wynalazca i twórca metody druku za pomocą ruchomych czcionek (zm. 3 II 1468)
- (90) 25 VI 1930 – Zm. Maryla Wolska, poetka okresu Młodej Polski (ur. 13 III 1873)
- 26 VI – Międzynarodowy Dzień Zapobiegania Narkomanii ustanowiony przez ONZ, obchodzony od 1988 r.
- (725) 26 VI 1295 – Uznanie Orła Białego herbem Polski (koronacja Przemysła II)
- (75) 26 VI 1945 – Podpisanie Karty Narodów Zjednoczonych (weszła w życie 24 października 1946)
- (20) 26 VI 2000 – Ogłoszenie mapy genetycznej człowieka przez Instytut Human Genomes Project (USA)
- (15) 29 VI 2005 – Zm. Tymoteusz Karpowicz, poeta, prozaik, dramaturg, tłumacz, twórca poezji lingwistycznej (ur. 15 XII 1921)
- 27 VI – Światowy Dzień Walki z Cukrzycą ogłoszony w 1991 r.
- 28 VI – Narodowy Dzień Pamięci Poznańskiego Czerwca 1956 ustanowiony uchwałą Sejmu w 2006 roku
- (120) 28 VI 1900 – Ur. Leon Kruczkowski, prozaik, publicysta, dramaturg (zm. 1 VIII 1962)
- (20) 28 VI 2000 – Zm. Józef Stanisław Tischner, ksiądz katolicki, filozof i pisarz (ur. 12 III 1931)
- (120) 29 VI 1900 – Ur. Antoine de Saint-Exupéry, francuski pisarz, poeta i lotnik (zm. 31 VII 1944)

- (90) 29 VI 1930 – Zm. Julian Ejsmond, poeta, bajkopisarz, prozaik i tłumacz (ur. 26 II 1892)
- (35) 29 VI 1985 – Zm. Andrzej Kijowski, prozaik, eseista, krytyk literacki i teatralny (ur. 29 XI 1928)

II. ZESTAWIENIA BIBLIOGRAFICZNE

Michał Gryczyński

KAROL WOJTYŁA – ŚW. JAN PAWEŁ II, POETA I DRAMATOPISARZ, FILOZOF, TEOLOG

Sejm Rzeczypospolitej Polskiej wyraża wdzięczność i oddaje hołd Wielkiemu Papięzowi św. Janowi Pawłowi II, który sięgając do źródeł chrześcijaństwa uczył nas otwartości, wyrozumiałości, ale i odwagi w obronie wartości chrześcijańskich, na których oparta jest Polska i Europa. Niech nauczanie i wielkie dziedzictwo, które pozostawił św. Jan Paweł II będzie dla naszego narodu wciąż inspiracją do budowania Polski wolnej i sprawiedliwej. To fragment tekstu uchwały sejmowej ustanawiającej rok 2020 Rokiem Świętego Jana Pawła II. Okolicznością do takiej decyzji jest przypadająca 18 maja 2020 r. setna rocznica urodzin Karola Wojtyły. To dobra okazja, by sięgnąć po dzieła, które stanowią jego dorobek filozoficzny i teologiczny, a także artystyczny, z zakresu poezji i dramatu.

Wybór kardynała Karola Wojtyły, Słowianina – pierwszego od 456 lat nie Włocha – na Stolicę Piotrową, okazał się dla papieżstwa i dla Polski darem Opatrzności. Charyzmatyczny duszpasterz o niezwyklej osobowości, wysportowany poliglota, umiejętnie korzystający z mass-mediów, a nade wszystko człowiek wielkiej modlitwy, podbił serca wielu ludzi i przeprowadził Kościół katolicki w trzecie tysiąclecie. Przeszedł do historii, obok Mikołaja Kopernika, jako najbardziej wpływowy Polak w dziejach Kościoła i świata. Był autorytetem i przywódcą duchowym oraz politycznym, który zyskał wśród Polaków, żyjących przecież w kraju komunistycznym, status swoistego monarchy. A jednak w mediach głównego nurtu – nazywanych po anglosasku mainstreamowymi – dominuje od lat krytyczny pogląd, jakoby Polacy kochali go ale nie słuchali. To swoiste ubolewanie nad wiarą tzw. prostego ludu zdaje się być wyrazem niedoceny przez krytyków licznych przejawów powszechnego ożywienia duchowego wśród Polaków, którzy nadal tłumnie uczestniczą w Mszach św. i nabożeństwach, odmawiają różaniec i Koronkę do Miłosierdzia Bożego, pielgrzymują do sanktuariów maryjnych oraz angażują się w życie Kościoła. Jeśli nawet nie do końca realizujemy, jako Polacy, wskazania płynące z nauczania św. Jana Pawła II to nic w tym dziwnego. Świadomość, recepcja oraz wola działania człowieka bywają niedoskonałe. Zastanawiające jest natomiast to, że trudno znaleźć na rynku polskim rzetelne monografie poświęcone filozofii i teologii

Karola Wojtyły, a na wyższych uczelniach – z wyjątkiem katolickich – nie ma instytutów do studiów nad jego myślą i dziełami. Choć takie istnieją poza Polską, m.in. w rzymskim Papieskim Instytucie Jana Pawła II dla Studiów nad Małżeństwem i Rodziną oraz jego oddziałach w Hiszpanii, USA, Australii, Meksyku, Brazylii, Indiach, Beninie i na Filipinach. W Polsce, obok Ośrodka Badań nad Myślą Jana Pawła II – Instytutu Jana Pawła II przy Katolickim Uniwersytecie Lubelskim oraz warszawskiego Centrum Myśli Jana Pawła II, warto odnotować inicjatywę Wyższej Szkoły Kultury Społecznej i Medialnej w Toruniu. W 2020 r. otwarty zostanie tam nowy kierunek studiów podyplomowych „Dzielectwo myśli św. Jana Pawła II”.

Próbując zrozumieć przesłanie św. Jana Pawła II można prześledzić kolejne segmenty wszystkiego co stworzył, od poezji i dramatów, przez dociekania filozoficzne i teologiczne, po dokumenty i homilie papieskie. Wydaje się jednak, że na wszystko co stworzył należy patrzeć całościowo, jako zbiór rozmaitych form przekazu, które wyszły spod ręki jednego autora i są owocem jego dojrzewania, poszukiwań oraz przemyśleń. Wiele refleksji z pism filozoficznych i teologicznych, pojawia się również w jego wierszach i dramatach, a po latach w nauczaniu papieskim. Poszukiwania filozoficzne i teologiczne Karola Wojtyły miały, zapewne, także znaczący wpływ na podejmowane przez niego decyzje i rozwiązywane problemy podczas sprawowania posługi papieskiej.

Droga dojrzewania

Dla zrozumienia teologii, filozofii, poezji i twórczości dramatycznej Wojtyły – zwłaszcza juveniliów, czyli młodzieńczych utworów literackich, traktowanych jako wstęp do właściwej twórczości – należy poświęcić chwilę tym osobom i okolicznościom, które wywarły wpływ na kształtowanie się jego osobowości, intelektu i duchowości. Zwrócił na to uwagę m.in. ojciec Maciej Zięba, dominikanin, teolog i filozof, który opracował hasła poświęcone twórczości poetyckiej i dramatycznej do publikacji „Jestem z Wami: kompendium twórczości i nauczania Karola Wojtyły”. Zauważył on również, że *„ambitna próba łączenia różnych wątków tradycji narodowej, chrześcijaństwa oraz antyku w manierze młodopolskiej i skamandryckiej”* w młodzieńczych dziełach przyszłego papieża budzi dziś zainteresowanie głównie jako świadectwo jego ówczesnych poszukiwań, trosk i fascynacji.

Zamiłowanie do literatury, zarówno klasyki światowej, jak i narodowej, wyniósł z domu rodzinnego. W książce „Wstańcie, chodźmy!” papież zawarł wspomnienie: *„Do tradycji czytania wdrażał mnie mój ojciec. Siadał obok mnie i czytał mi całego Sienkiewicza i innych pisarzy polskich. Kiedy umarła matka, zostaliśmy we dwóch z ojcem. I on nie przestawał zachęcać mnie do pozna-*

wania najbardziej wartościowej literatury. Nigdy też nie stawał na przeszkodzie mojemu zainteresowaniu teatrem. Gdyby nie wybuchła wojna i nie zmieniła się radykalnie sytuacja, to może perspektywy, jakie otwierały przede mną uniwersyteckie studia literatury polskiej, pociągnęłyby mnie bez reszty”.

Zamiłowanie to ugruntowało się w okresie szkolnym. W latach 1930-1938 uczęszczał do ośmioletniego neoklasycznego Państwowego Gimnazjum Męskiego im. Marcina Wadowity w rodzinnych Wadowicach. Uczniowie tej szkoły zgłębiali tajniki języków klasycznych, łaciny i greki, a także nowożytnych, niemieckiego i francuskiego. W westybulu gmachu szkoły wmurowana była tablica – inskrypcja Albiusa Tibullusa: *Casta placent superis, pura cum veste venite et manibus puris sumite fontis aquam* – *Najwyższemu podobają się dusze czyste, przybawajcie w szatach czystych i czystymi rękoma czerpcie wodę ze źródła*. Słowa te po latach pojawiają się na kartach „Tryptyku rzymskiego”. Już w pierwszej klasie został ministrantem, a potem prezesem Koła; należał również do Sodalicii Mariańskiej. Znaczący wpływ na jego rozwój duchowy miał w tym czasie katecheta ks. Kazimierz Faglewicz.

Jak sam wyznał po latach, podczas spotkania na wadowickim Rynku, był pilnym uczniem. O czym najlepiej świadczy egzamin dojrzałości zdany z ogólnym wynikiem bardzo dobrym. W tym okresie narodziła się jego pasja do dramatu i teatru. Brał udział jako aktor w amatorskich przedstawieniach Kółka Teatralnego, które utworzyli poloniści z jego szkoły oraz Gimnazjum Żeńskiego im. Michaliny Mościckiej. Wśród wystawianych sztuk były m.in. „Antygona”, czy „Śluby panieńskie”. Często jeździł również do Krakowa na premiery teatralne. W autobiografii „Dar i tajemnica” – dziele napisanym z okazji pięćdziesięciolecia święceń kapłańskich – Jan Paweł II wspominał: *Miałem w szkole wiele koleżanek i kolegów, byłem związany z pracą w szkolnym teatrze amatorskim [...] W tamtym okresie decydujące wydawało mi się nade wszystko zamiłowanie do literatury, a w szczególności do literatury dramatycznej i do teatru*.

O fascynacji poezją w tym okresie świadczy wybór imienia Hubert z okazji przyjęcia sakramentu bierzmowania, w hołdzie zmarłemu kilka miesięcy wcześniej Karolowi Hubertowi Rostworowskiemu. Po latach, pisząc dramat „Brat naszego Boga”, wybrał właśnie Rostworowskiego na pierwowzór Młodego Człowieka – Huberta, który wyraża pragnienie wstąpienia do bractwa. Bierzmowania udzielił wadowickiej młodzieży 3 maja 1938 r. ksiądz abp Adam Sapieha. Dostojny szafarz zwrócił uwagę na młodzieńca, który go powitał, a nawet zapytał proboszcza, czy nie zamierza on studiować teologii. Karol Wojtyła marzył jednak wtedy o polonistyce i aktorstwie.

Nauczycielem języka polskiego w prywatnym gimnazjum oo. karmelitów w Wadowicach był wtedy Mieczysław Kotlarczyk, od 1936 r. doktor filozofii. Karol Wojtyła poznał go w 1937 r. Zagrał w kierowanym przez niego

Powszechnym Teatrze Amatorskim: starego wiarusa Zawilca w „Sułkowskim” Żeromskiego oraz Kirkora („Balladyna”) i Kordiana – w dramatach Słowackiego. Taki był początek ich długiej przyjaźni oraz niekończących się rozmów o literaturze, teatrze i filozofii. W październiku 1938 r. Wojtyła rozpoczął studia polonistyczne na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego i przeprowadził się, wraz z ojcem, do Krakowa, do sutereny domu młodszego brata matki, Roberta. Mieszkanie to stało się miejscem spotkań z przyjaciółmi i wspólnych recytacji wierszy. W czasie wojny – gdy Kotlarczyk zamieszkał w Krakowie u Wojtyły – powołali do istnienia Teatr Słowa, nazwany Teatrem Rapsodycznym. Ów teatr Słowa-Mysli czerpał z klasyki i wydobywał z niej Myśl za pomocą Słowa. Cała gra sceniczna była długą deklamacją podporządkowaną Słowu wyrażającemu Myśl. Wojtyła pisał o tym doświadczeniu: *Przewaga słowa nad gestem przywraca pośrednio myśli przewagę nad ruchem i odruchem w człowieku. Okazuje się przy tym, że myśl bynajmniej nie jest zastojem, ale ma ona swój własny ruch. Właśnie ten ruch myśli, dynamikę myśli, chwytą żywe słowo i czyni ją załącznikiem działania.*

Pasja aktorska nie opuściła go po przyjęciu święceń kapłańskich. Jako wikariusz parafii św. Floriana, w 1951 r. zaczął organizować misteria – nabożeństwa paraliturgiczne, z udziałem studentów. Tworzył je w oparciu o teksty Pisma Świętego, które przeplatał własnymi komentarzami. Powstały cztery takie misteria „Christus Rex” na uroczystość Chrystusa Króla, „Światłość Narodów” na święto Matki Bożej Gromnicznej, „Krzyż Chrystusa” (Pasja według św. Mateusza) na Wielki Post oraz „Niepokalana” – na uroczystość Niepokalanego Poczęcia NMP. Po latach opublikowano je w 2013 r. w dziele: „Tajemnica Boga”, a „Christus Rex” został wystawiony przez studentów i kleryków-jezuitów w krakowskim kościele św. Floriana. W kolejnych latach Wojtyła pisywał na łamach „Tygodnika Powszechnego” na tematy teatralne i prowadził korespondencję z Kotlarczykiem.

Przyjaźń z Kotlarczykiem i doświadczenie Teatru Słowa wywarły trwałe znamię, nie tylko na kulturze i mocy słowa przyszłego papieża. Opatrznościowe znaczenie miała znajomość z Janem Tyranowskim, który był jego przewodnikiem duchowym na drodze do kapłaństwa. Ten mistrz krawiecki z krakowskich Dębnik wybrał sobie taki sposób zarabiania na życie, który pozwalał mu na pogłębianie rozwoju wewnętrznego w oparciu o codzienną Eucharystię, modlitwę różańcową i dzieła hiszpańskich mistyków Karmelu. Znał także dzieła św. Tomasza z Akwinu. Władał biegle łaciną – udzielał nawet korepetycji – oraz prowadził wykłady z rozmaitych dziedzin teologicznych, choć nie miał matury. Nigdy nie założył rodziny, ponieważ złożył ślub czystości. W 1997 r. rozpoczął się proces beatyfikacyjny Tyranowskiego, nazywanego „alpinistą duchowości”. Z grona jego podopiecznych wyszło aż trzynastu kapłanów.

Karol Wojtyła poznał go w lutym 1940 r. w kościele św. Stanisława Kostki i zaczął uczestniczyć w organizowanych przez niego spotkaniach koła wiedzy religijnej. To za jego namową zaczął zgłębiać pisma św. Jana od Krzyża i św. Teresy od Jezusa, a z czasem nauczył się języka hiszpańskiego, aby studiować je w oryginale. Liryka i mistycyzm wielkiego karmelity były mu bliskie, otworzyły mu nowe obszary wiary. Sam tak wspominał Tyranowskiego w rozmowie z André Frossardem („Rozmowy z Janem Pawłem II”): *Nie tylko mówił o życiu wewnętrznym, jego zasadach i metodach. Był sam żywym świadectwem tego, czym jest życie wewnętrzne – albo inaczej: kim staje się (od wewnątrz i zarazem na zewnątrz) człowiek, który pozwala Bogu działać w sobie; człowiek, który – wrażliwy na to działanie – nauczył się współpracować z Łaską.*

Tematem swojej pracy magisterskiej uczynił „Pojęcie środka zjednoczenia duszy z Bogiem w nauce św. Jana od Krzyża”, a po latach jako temat rozprawy doktorskiej – napisanej po łacinie, a obronionej w 1948 r. na Wydziale Teologicznym Papieskiego Uniwersytetu Angelicum – wybrał „Zagadnienie wiary u św. Jana od Krzyża”. Duchowość Karmelu była mu bliska przez całe życie, bo już jako chłopiec uczestniczył w nabożeństwach odprawianych w wadowickim klasztorze karmelitów na Górcie. A w maju 1929 r., w dniu Pierwszej Komunii Świętej, przyjął Szkaplerz karmelitański, który nosił przez całe życie, również w czasach swego pontyfikatu. Nosił się z zamiarem przejścia z seminarium duchownego do zakonu karmelitów bosych, jednak kardynał Adam Sapieha nie wyraził zgody. W przemówieniu wygłoszonym w 1979 r. w kaplicy Wydziału Papieskiego „Teresianum”, a skierowanym do karmelitów bosych wyznał: *Mogę powiedzieć, że karmelitów bosych znam od dziecka. Urodziłem się bowiem – jak zapewne wiecie – w Wadowicach, gdzie znajduje się klasztor sławny z tego, że przez pewien czas jego przeorem był Sługa Boży Ojciec Rafał Kalinowski. Stąd przyzwyczailem się do waszego, tak charakterystycznego habitu, od pierwszych lat mojego życia. Uczęszczałem także do waszego kościoła, biorąc udział w liturgii i odprawianych tam nabożeństwach. Później zacząłem studiować dzieła św. Jana od Krzyża...*

Cierpienia okresu lat wojny światowej, upodlenie człowieka w czasach powojennych przez komunizm, pozbawienie podstawowych praw do życia w wolności – wszystko to miało wpływ na kształtowanie się osobowości i zainteresowań filozoficznych, teologicznych, artystycznych, a nade wszystko duszpasterskich Karola Wojtyły.

Szczególnym rysem jego duchowości i twórczości była pobożność maryjna. I to już od chwili rychłej straty matki w 1929 r., którą wspominał w swoich pierwszych wierszach „Na twoim białym grobie”, czy „Magnificat”, ukazując jak jej śmierć prowadzi go do oddania się Matce Bożej. Jako biskup przyjął dewizę „Totus Tuus”, zapożyczoną od św. Bernarda, za pośrednictwem św. Ludwika

Grigniona de Montfort: *Totus Tuus ego sum et omnia mea Tua sunt. Accipio Te in mea omnia. Proebe mihi cor Tuum, Maria – Cały jestem Twój, a wszystko co moje, do Ciebie należy. Użycz mi Twego serca, Maryjo.* W 1987 r. poświęcił Jej encyklikę „Redemptoris Mater”.

Z grona przyjaciół i bliskich współpracowników Jana Pawła II należy jeszcze wspomnieć przynajmniej dwie osoby: Wandę Póltawską (1921-) i ojca Wojciecha – Karola Meissnera (1927-2017). O przyjaźni z dr Póltawską – psychiatrą i działaczką pro-life – oraz jej mężem opowiada książka „Rekolekcje beskidzkie”, zawierająca osobistą korespondencję z blisko 50. lat z jej kierownikiem duchowym księdzem Wojtyłą. Ojciec Karol Meissner, benedyktyn, autor publikacji o małżeństwie, rodzinie, płciowości i etyce, w latach 1966-2005 wykładał na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim psychologię i psychiatrię. Od 1966 do 1968 r. był członkiem zespołu kierowanego przez kardynała Wojtyłę pracującego nad uzasadnieniem katolickiej nauki na temat podstaw moralnych życia małżeńskiego; ich owocem był „Memoriał krakowski”. W 1968 r. współtworzył krakowski Instytut Teologii Rodziny, którym kierowała dr Póltawska. Na prośbę kardynała Wojtyły rozwijał duszpasterstwo rodzin i poradnictwo rodzinne. Współpracował z Janem Pawłem II w kwestiach dotyczących rodziny; w 1980 r. był sekretarzem głównej rady Synodu Biskupów w Rzymie, poświęconego sprawom rodziny.

Poeta i dramaturg

Powiada się, że kapłani poeci podwójnie służą Bogu, który sam jest największym Poetą. Dzięki swojej wyobraźni poetyckiej księża ci podejmują trud wejścia w głąb tajemnicy Chrystusa – Logosu, czyli Słowa, a jednocześnie zyskują dodatkową przestrzeń do ewangelizacji, do kontaktu z drugim człowiekiem. Dotyczy to zarówno tych, którzy już odeszli z tego świata, jak i nadal żyjących. Przywołajmy nazwiska najbardziej znanych spośród nich: Janusza S. Pasierba, Jana Twardowskiego, Janusza A. Ichniowicza, Jerzego Szymika, Kazimierza Wójtowicza, Wacława Oszajcy, czy Jana Sochonia. Wydaje się, że w sposób szczególny odnosi się to do Karola Wojtyły, który już od lat młodzieńczych zafascynował się potęgą słowa, a później pogłębiał owo zamiłowanie przez doświadczenie Teatru Rapsodycznego, a także twórczość poetycką i dramaturgię. A jednak w wierszu „Myśl jest przestrzenią dziwną” napisał: *Bywa nieraz, że w ciągu rozmowy stajemy w obliczu prawd, /dla których brakuje nam słów, brakuje gestu i znaku – /bo równocześnie czujemy: żadne słowo, gest ani znak – /nie uniesie całego obrazu, /w który wejść musimy samotni, by się zmagać podobnie jak Jakub.*

W gronie księży poetów Wojtyła zajmuje miejsce szczególne, z racji najwyższej godności jaką przyszło mu piastować w Kościele katolickim. Skłania to jednak do zadumy: na ile okoliczność ta zaciążyła nad jego dalszą twórczością poetycką? Sam miał tego głęboką świadomość, skoro kilkakrotnie powiadał: *Poezja to wielka Pani, której trzeba się całkowicie poświęcić. Obawiam się, że nie byłem wobec niej zupełnie w porządku.* Pomimo wszystko wydaje się, że poezja towarzyszyła mu przez całe życie, jako próba wyrażania swoich przeżyć i relacji do Boga oraz człowieka i świata. Warto więc pochylić się nad dokonaniami poetyckimi Wojtyły, bo są one kluczem do poznania jego duchowego dojrzewania i osobistej relacji z Panem Bogiem.

Tak utwory poetyckie, jak i dramaty Karola Wojtyły mają charakter religijny i przesiąknięte są rozważaniami nad misterium Boga, który objawia się człowiekowi. Karl Dedecius – niemiecki tłumacz i popularyzator literatury polskiej, autor monumentalnej „Panoramy literatury polskiej XX wieku” (*Panorama der polnischen Literatur des 20. Jahrhunderts*) – określił twórczość Wojtyły jako „poezję myśli”. Większość swoich dzieł przyszedł papież publikował na łamach „Tygodnika Powszechnego” oraz miesięcznika „Znak”, a ukazywały się one pod różnymi pseudonimami: A.J., Andrzej Jawień, Piotr Jasień, a po 1961 r. Stanisław Andrzej Gruda. Dopiero w 1979 r. – a więc już po wyborze na Stolicę Piotrową – w Wydawnictwie Znak ukazało się pierwsze, choć niepełne, wydanie jego utworów poetyckich i dramatów.

Pierwsze próby poetyckie Karol Wojtyła podejmował jeszcze w czasach gimnazjalnych. To właśnie w tym okresie powstały ballada romantyczna „Miłosny list”, czy poemat „Śmierć Barbary”, a także cykl wierszy pt. „Ballady beskidzkie”, które recytował jako student pierwszego roku polonistyki 15 października 1938 r. Szkoda, że żadne z nich nie ocalały do naszych czasów. Z kolei ostatnie utwory ukazały się drukiem w okresie, gdy Karol Wojtyła znany był już światu jako papież Jan Paweł II, choć powstały nieco wcześniej. Utwory te to: „Myśląc ojczyzna”. „Odkupienie szuka swego kształtu, by wejść w niepokój wszystkich ludzi” i „Stanisław”.

Dobrze, że do naszych czasów zachował się wczesny „Psałterz Dawidów / Księga Słowiańska”, znany bardziej jako „Renesansowy psalterz” (1939), nawiązujący do znanego Psałterza Jana Kochanowskiego, a dedykowany zmarłej matce – Emilii z Kaczorowskich. Wydano go drukiem dopiero w 1996 r. Świadczy on o fascynacji w tym okresie Pismem Świętym i renesansem, które z upływem lat ewoluowało raczej ku romantyzmowi i dokonaniom poetyckim Juliusza Słowackiego, a zwłaszcza Cypriana Kamila Norwida. 28 grudnia 1939 r. w liście do Mieczysława Kotlarczyka napisał, że ukończył poemat dramatyczny „Dawid”, który w czasie wojny zaginął. Z kolei młodzieńczy poemat metafizyczny „Pieśń o Bogu ukrytym”(1944) – przed którego publikacją autor długo się wzbraniał –

tworzą dwie części, poświęcone rozważaniom nad metaforami Boga jako „samą Ciszą, wielkim Milczeniem” oraz Światłością, „Słońcem niewyczerpanym”. Poemat ten pojawił się wprawdzie w 1946 r. na łamach wydawanego w Krakowie „Głosu Karmelu”, ale anonimowo. Czy można odczytać jako swoisty znak profetyczny, że ilustracją do tekstu nieznanego wówczas kleryka była reprodukcja fresku Giotto „Łódź świętego Piotra”, na którym apostoł – idący po falach jeziora Genezaret – chwyta wyciągniętą dłoń Jezusa? Zdaniem Marka Skwarnickiego „Pieśń o Bogu ukrytym” jest „może najpiękniejszym w polskiej liryce wyznaniem miłości”. W strofach widoczne są ślady inspiracji pismami wielkich XVI-wiecznych hiszpańskich mistyków i reformatorów Karmelu, św. Jana od Krzyża i św. Teresy z Avilla.

Spośród innych juveniliów godzi się przywołać hymn „Magnificat” z 1939 r., w którym Bóg określony został jako „Ojciec wielkiej Poezji”, oraz dramaty z 1940 r. „Hiob” i „Jeremiasz”.

Był już kapłanem – święcenia przyjął w 1946 r. – gdy powstała medytacja nad spotkaniem Jezusa z Samarytanką przy studni w Sychem („Pieśń o blasku wody” – 1950). To, podobnie jak wcześniejsza „Pieśń o Bogu ukrytym”, liryczna refleksja nad duchowym doświadczeniem człowieka w obcowaniu z naturą i samym Bogiem. Z tego okresu pochodzą także inne poezje: rozważanie nad misterium Wcielenia, prowadzone przez Matkę Bożą i św. Jana Apostoła („Matka” – 1950); filozoficzny tekst inspirowany słowami patriarchy Jakuba, o tym jak Bóg powołuje i prowadzi człowieka, analizujący akty poznawcze i wskazujący na dar ludzkiego intelektu („Myśl jest przestrzenią dziwną” – 1952); utwór zrodzony ze wspomnień o ciężkim trudzie w kamieniołomach na Zakrzówku, należących do fabryki chemicznej Solvay, a będący namysłem nad fenomenem ludzkiej pracy („Kamieniołom” – 1956), czy rozmyślanie nad krzyżami niesionymi na co dzień przez ludzi o różnym statusie społecznym, intelektualnym i emocjonalnym („Profile Cyrenejczyka” – 1957).

Po przyjęciu w 1958 r. sakry biskupiej – konsekracji dokonał na Wawelu arcybiskup Eugeniusz Baziak – i pierwszych latach nowego posługiwania, biskup Karol Wojtyła podzielił się swoimi doświadczeniami w utworze „Narodziny wyznawców” (1961). Składa się on z dwóch części: „Myśli biskupa udzielającego sakramentu bierzmowania w pewnej podgórskiej wsi” oraz „Myśli człowieka przyjmującego sakrament bierzmowania w pewnej podgórskiej wsi”. W następnym roku był aktywnym uczestnikiem obrad Soboru Watykańskiego II; wtedy w Bazylice św. Piotra powstał poemat „Kościół”, w którym o pierwszym papieżu napisał: *To Ty, Piotrze. Chcesz być tutaj Posadzką, by po Tobie przechodzili...*

Z 1964 r. pochodzą: „Rozważanie o ojcostwie”, z przesłaniem: *Będąc ojcem wielu, wielu ludzi, muszę być dzieckiem: im bardziej ojcem, tym bardziej dziec-*

kiem. W 1965 r. – jako pokłosie pielgrzymowania do Ziemi Świętej – powstał poemat „Wędrówka do miejsc świętych”, a w następnym roku „Wigilia Wielkanocna 1966”, w której autor – w związku z obchodami Tysiąclecia Chrztu Polski – snuje refleksję nad korzeniami chrześcijaństwa w ojczyźnie, kończąc słowami: *Tej Nocy obrzęd ziemi dosięga swego początku./ Tysiąc lat jest jak jedna Noc. Noc czuwania przy Twoim grobie.* Zamyśleniem nad dziejami Polski jest również kolejny poemat z 1975 r. „Myśląc ojczyzna...”, w którym Wojtyła kreśli swoistą wizję liturgii dziejów, teologii historii ojczystej. A zaczyna się on jakże wymownie: *Ojczyzna – kiedy myślę – wówczas wyrażam siebie i zakorzeniam, mówi mi o tym serce (...) Ojczyzna – by zamknąć ją w sobie jak skarb. Pytam wciąż, jak go pomnożyć, jak poszerzyć tę przestrzeń, którą wypełnia.* Eschatologicznym rozważaniom nad fenomenem przemijania i tajemnicą ludzkiej śmierci poświęcone są poematy „Rozważanie o śmierci” z 1975 r. oraz „Odkupienie szuka twego kształtu, by wejść w niepokój wszystkich ludzi” z 1978 r. W tym samym roku, kilkanaście dni przed pamiętnym konklawe, powstał poemat „Stanisław”, w którym autor raz jeszcze powraca do zadumy nad ojczystymi dziejami. Jest to próba opisania Kościoła przez pryzmat świadectwa i męczeńskiej śmierci krakowskiego biskupa św. Stanisława ze Szczepanowa – który, razem ze św. Wojciechem, odbiera cześć jako główny patron Polski – oraz jego konfliktu z królem Bolesławem Śmiałym.

Karol Wojtyła jest autorem nie tylko wierszy ale i dramatów. Z okresu młodości – a konkretnie z 1940 r. – pochodzą „Hiob. Drama ze Starego Testamentu” oraz „Jeremiasz. Drama narodowe we trzech aktach”, które napisał w latach fascynacji wspomnianymi już mistrzami duchowymi Karmelu. Autor podjął w nich próbę odnalezienia sensu w tragicznych doświadczeniach historycznych Polski. Z kolei dramaty z lat dojrzałych – nazywane dramatami wnętrza, bo są odmienne od dzieł dramaturgii klasycznej – łączy postać o imieniu Adam, które oznacza ojca, człowieka powstałego z ziemi. Niekiedy jest to kolisko monologów położonych obok siebie, przypominające bardziej swoisty traktat filozoficzny, niż teatralny dialog. Zauważył to wspomniany o. Zięba. Ale i sam autor był w pełni tego świadomy, o czym najlepiej świadczy jego wyznanie po ukończeniu dramatu „Przed sklepem jubilera”: *Już od dłuższego czasu próbowałem «stylu rapsodycznego», który wydaje mi się raczej służyć medytacji niż dramatowi.*

Tych trzech Adamów to: Brat Albert, przechodzień – Przypadkowy Rozmówca i postać abstrakcyjna. „Brat naszego Boga” – pomiędzy 1945 a 1950 r. powstały dwie wersje tego dramatu – poświęcony jest Bratu Albertowi, czyli św. Albertowi Chmielowskiemu, malarzowi i powstańcowi styczniowemu, który po przełomie duchowym oddał życie nędzarzom, bezdomnym i alkoholikom, a także założył wspólnotę zakonną albertynek i albertynów. Opublikowany dopiero

w 1979 r. ukazuje walkę wewnętrzną bohatera pomiędzy powołaniem artysty a powołaniem do służby ludziom wykluczonym. W 1989 r. Brat Albert został kanonizowany przez Jana Pawła II. W 1997 r. Krzysztof Zanussi ukończył film fabularny (*Our God's Brother*), w którym w postać Adama Chmielowskiego wcielił się amerykański aktor Scott Wilson.

Natomiast „Przed sklepem jubilera. Medytacja o sakramencie małżeństwa przechodząca chwilami w dramat” z 1960 r. to najbardziej znany dramat Wojtyły, poświęcony dojrzewaniu do miłości małżeńskiej i problemom przeżywanym przez trzy pary: Teresę i Andrzeja, Annę i Stefana, oraz Monikę i Krzysztofa. Wielokrotnie wystawiany był na deskach teatralnych, a w 1989 r. Michael Anderson przeniósł go na ekran filmowy (*The Jeweller's Shop*), ze znakomitą kreacją Burta Lancastera jako tytułowego jubilera. W sztuce postać ta nie pojawia się, a występuje jedynie w słowach wypowiedzianych przez innych, np. Anny, której małżeństwo ze Stefanem rozpada się. Wspomina ona, że gdy chciała sprzedać obrączkę, jubiler powiedział jej: *Obrączka ta nic nie waży, waga stale wskazuje zero (...)* *Widocznie mąż pani żyje – wtedy żadna obrączka z osobna nic nie waży – ważą tylko obie. Moja waga jubilerska ma tę właściwość, że nie odważa metalu, lecz cały byt człowieka i los.*

W 1964 r. powstał dramat „Promieniowanie ojcostwa (misterium)”, który w 1979 r. ukazał się w wersji rozszerzonej, a sygnowany był pseudonimem Stanisław Andrzej Gruda. Akcentuje ludzką podmiotowość i fenomen miłości, w perspektywie tajemnicy metafizycznej – Boga. Sztuka ta składa się z trzech części: Adam, Doświadczenie Dziecka i Matka. A poświęcona jest duchowemu dojrzewaniu do ojcostwa przez przyjęcie doświadczenia dziecka – najpierw trzeba być synem, aby później stać się ojcem – oraz roli ojca w rodzinie. Relacje postaci są odniesieniem do relacji osób Trójcy Świętej, w nawiązaniu do „Traktatu o Trójcy Świętej” św. Augustyna. Zdaniem dr Anny Karoń-Ostrowskiej, która „Promieniowaniu ojcostwa” poświęciła swój doktorat z filozofii pisany u ks. prof. Józefa Tischnera, jest to najlepszy dramat Wojtyły, w którym mieści się cała jego myśl filozoficzna i teologiczna. Sam Tischner także uważał („Współczesna filozofia ludzkiego dramatu. Wykłady”), że to najbardziej znakomity spośród tekstów Wojtyły. Choć powątpiewał czy nadaje się do teatru, skoro nic się w nim nie dzieje. Wprawdzie w dramacie Wojtyły ojcem dziecka jest ojciec przybrany, skoro jednak człowiek jest przybranym dzieckiem Boga, to znaczy, że takie ojcostwo nie jest mniejsze, lecz większe, bo pochodzi z wyboru. Tischner podkreślił także, iż dramat podejmuje problem wzajemności – jako źródło wszystkich ludzkich dramatów – co ilustruje sytuacja rodzinna: ojciec jest ojcem dzięki matce, a matka jest matką dzięki ojcu. Absolutem wzajemności jest Trójca Święta, w której każda z trzech osób jest sobą dzięki drugiej osobie. Zdaniem Tischnera: *Główną ideą jest to, że Syn Boży staje się*

człowiekiem i na zasadzie wzajemności człowieczeństwo człowieka stało się częścią Trójcy Świętej, bo Syn Boży jest także częścią Trójcy Świętej jako człowiek. Bóg się ucłowieczył po to, żeby człowiek mógł być ubóstwiony. Jest to ten krąg hermeneutyki, w którym czyta się tajemnicę człowieka, patrząc w niebo – czyta się tajemnicę Boga, patrząc w człowieka.

Szczególnym wydarzeniem 2003 r. było wydanie w sześciu językach – polskim, angielskim, francuskim, hiszpańskim, niemieckim i włoskim – poematu religijnego Jana Pawła II pt. „Tryptyk rzymski”. Papież zaczął tworzyć go po polsku tuż po sierpniowej pielgrzymce do Polski, a ukończył pod koniec 2002 r. Na poemat składają się trzy części – autonomiczne ale powiązane znaczeniowo – które noszą tytuły: Strumień, Medytacje nad Księgą Rodzaju na progu kaplicy Sykstyńskiej i Wzgórze w krainie Moria. Pierwsza z nich nawiązuje do filozoficznych nurtów egzystencjalizmu i personalizmu, a jest refleksją nad metafizycznymi doznaniem jakie budzi piękno natury i fenomen przemijania świata oraz człowieka, który doświadcza samotności jako byt odmienny od innych stworzeń. W swoich poszukiwaniach sensu stajemy z autorem u progu Kaplicy Sykstyńskiej. Druga część jest medytacją nad tajemnicą stworzenia, egzystencji człowieka i jego relacji do Boga, oraz Sądzie Ostatecznym. Bóg jest obecny na początku i u kresu egzystencji, bo to On nadaje wszystkiemu sens. A ilustruje to polichromia sykstyńska, czyli freski Michała Anioła. Jest jeszcze ów powtarzający się refren, z listu św. Pawła do Hebrajczyków (4, 13): *Omnia nuda et aperta sunt ante oculis Eius – Wszystko odkryte i odsłonięte jest przed Jego oczami.* Słowa te zdają się wskazywać na konieczność dochodzenia człowieka do postrzegania siebie samego w prawdzie, w taki sposób, w jaki widzi nas Bóg. To stanie się możliwe dopiero w dniu Sądu, gdy człowiek odzyska zdolność widzenia siebie taką, jaką miał przed grzechem pierworodnym. Wtedy mężczyzna i niewiasta żyli we wzajemnej miłości – autor małżeństwo nazywa *prasakramentem* – będąc widzialnym znakiem Miłości Boga.

Trzecia część jest zamyśleniem nad biblijnymi dziejami patriarchy Abrahama i jego gotowością do ofiary z własnego syna, Izaaka, jako zapowiedzią Męki Chrystusa. Historia Abrahama ilustruje bowiem dialog człowieka ze Stwórcą, potęgę bezgranicznego zawierzenia i znaczenie wyborów życiowych dla odkrywania sensu egzystencji. Bo człowiek jest sam odpowiedzialny za swoje życie. Kardynał Joseph Ratzinger, najbliższy współpracownik papieża – a później Benedykt XVI – określił wtedy poemat jako „poetycką pielgrzymkę papieża do źródła, którym jest Słowo”, pozwalającą „nauczyć się od Boga widzenia świata” i odnaleźć drogę do „ofiarniej miłości”. Zdaniem Ratzingera znaczenie „Tryptyku” najlepiej ukazuje jego trzecia część, bo w rozmowie Abrahama i Izaaka „znajdują odzwierciedlenie wszystkie pytania historii, całe cierpienie, obawy i nadzieje”. Choć za najbardziej wzruszające słowa uznał „Posłowie”, kończące część drugą:

*Ludzie, którym troskę o dziedzictwo kluczy powierzono,
zbierają się tutaj, pozwalają się ogarnąć sykstyńskiej
polichromii,
wizji, którą Michał Anioł pozostawił —
Tak było w sierpniu, a potem w październiku pamiętnego
roku dwóch konklawe,
i tak będzie znów, gdy zajdzie potrzeba,
po mojej śmierci.
Trzeba, by przemawiała do nich wizja Michała Anioła.
«Con-clave»: wspólna troska o dziedzictwo kluczy,
kluczy Królestwa.
Oto widzą siebie pomiędzy Początkiem i Kresem,
pomiędzy Dniem Stworzenia i Dniem Sądu...
Postanowiono człowiekowi raz umrzeć, a potem Sąd!*

Nic dziwnego, że „Tryptyk rzymski” powszechnie jest uznawany za poetycki testament św. Jana Pawła II.

Godzi się także odnotować, że w 1999 r. uczestniczył on, jako pierwszy w dziejach papież, w wydawnictwie muzycznym. Z okazji obchodów 2000 lat chrześcijaństwa i jubileuszu dwudziestolecia pontyfikatu ukazała się płyta kompaktowa „Abba Pater”, na której wykorzystano recytacje i śpiew Ojca Świętego, w muzycznym opracowaniu Leonarda de Amicis oraz Stefano Mainettiego.

Filozof

W swoim nauczaniu papieskim Jan Paweł II łączył myśl filozoficzną i teologiczną. Uważał, że filozofia i teologia wzajemnie się dopełniają, tworząc harmonijny obraz otaczającej nas rzeczywistości. Nie bez powodu studia teologiczne, a więc także intelektualną formację kleryków w seminariach duchownych, poprzedza studium filozofii. O czym papież – przekonany o głębokiej więzi łączącej pracę teologa z filozoficznym poszukiwaniem prawdy – pisał w encyklice „Fides et ratio”: *...studium filozofii jest podstawowym i nieodzownym elementem w strukturze studiów teologicznych i w formacji kandydatów do kapłaństwa. (...) Praktyka ta, potwierdzona przez Sobór Laterański V, sięga korzeniami do doświadczeń zgromadzonych w średniowieczu, kiedy to dostrzeżono potrzebę łączenia w harmonijną całość wiedzy filozoficznej i teologicznej.*

Kiedy w październiku 1942 r. został alumnem tajnego Metropolitalnego Seminarium Duchownego w Krakowie, a potem studentem na konspiracyjnym Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego, pracował w fabryce. Przygotowywał się w tym czasie do egzaminu z metafizyki przedzierając się mozolnie przez strony podręcznika. Po latach, we wspomnianych rozmowach

z André Frossardem wyznał, że ważniejsze od otrzymanej noty było nowe zrozumienie świata, w którym do tej pory żył w sposób intuicyjny i emocjonalny, a wtedy został potwierdzony i uzasadniony na gruncie racji najgłębszych i zarazem najprostszych: *To ówczesne odkrycie intelektualne, które można by po arystotelesowsku określić jako odkrycie „filozofii pierwszej” (czyli najbardziej elementarnego wymiaru naszego poznania: zarówno w znaczeniu przednaukowym. Jak też i naukowym.) stworzyło w moim umyśle trwałą podstawę dla rozumowego poznania Boga.* Owa pierwsza przygoda z filozofią okazała się brzemienne w skutkach, bo stała się początkiem jego drogi naukowej, zwieńczonej takimi dziełami jak: „Wykłady lubelskie”, „Miłość i odpowiedzialność”, „Osoba i czyn”, czy „Elementarz etyczny”.

Myśl filozoficzna Karola Wojtyły, a później Jana Pawła II, uznawana bywa powszechnie za syntezę tomizmu – czyli myśli św. Tomasza z Akwinu – i fenomenologii. Co wymownie potwierdzają nazwiska filozofów, których najbardziej cenił: Arystotelesa i św. Tomasza z Akwinu, św. Augustyna i św. Jana od Krzyża, a także uczniów Edmunda Husserla – Maxa Schelera i Edyty Stein (św. Teresy Benedykty od Krzyża). Wojtyła uchodził za filozofa podejmującego trud wnikięcia w archetypiczne relacje łączące człowieka z innymi ludźmi oraz z Bogiem. Jako przedstawiciel personalizmu, wielokrotnie w swoich pismach podkreślał, że człowiek realizuje się w pełni jako osoba, jedynie żyjąc z innymi i dla innych. Odcięcie od innych, od miłości, jest jednym z największych nieszczęść, jakie mogą przydarzyć się człowiekowi. W jego rozważaniach nieustannie powracała myśl o tym, że każdy człowiek jest niewyraźną tajemnicą, wobec której należy zamilknąć, że jest stworzony do miłości, która powinna być wyborem i celem ostatecznym.

Wykształcony na tomizmie uznał, że jest to system filozoficzny nazbyt statyczny i dla jego ożywienia sięgał po metodę i terminologię wypracowaną na gruncie fenomenologii. Swoje poszukiwania filozoficzne koncentrował na osobie ludzkiej, wpisując się w nurt filozoficzny personalizmu chrześcijańskiego, kierunku którego twórcami byli Jacques Maritain i Emmanuel Mounier. Swoją rozprawę habilitacyjną poświęcił Wojtyła „Ocenie możliwości budowania etyki chrześcijańskiej przy założeniach systemu Maxa Schelera”. Ten niemiecki filozof był wprawdzie kontynuatorem myśli twórcy fenomenologii Edmunda Husserla, ale reprezentował odmienny nurt tego kierunku filozoficznego. Z dociekań Wojtyły wynika, że osiągnięciem Schelera jest powiązanie wartości z osobowym centrum człowieka, jednak jego fenomenologia wartości nazbyt zawężyła przeżycie etyczne – dotyczy ono jedynie treści przeżywanych wartości, a nie samego dobra moralnego – aby na jego podstawie możliwe było zbudowanie podstaw etyki chrześcijańskiej. Swoje dociekania konfrontował Wojtyła również z myślą innych filozofów, zwłaszcza Immanuela Kanta, który etykę

sprowadzał do abstrakcyjnej formy powinności i odpowiedzialności (imperatyw kategoryczny). Wojtyła podjął więc próbę pogodzenia metafizyki tomistycznej z fenomenologią – przechodząc od fenomenu do jego bytowego fundamentu – w drodze ku integralnemu ujęciu zarówno przeżycia etycznego, jak i sprawy dobra moralnego, czyli osoby ludzkiej. Bo samo przeżycie emocjonalne wartości, jeśli nie rodzi powinności jej realizacji poprzez czyn, nie jest jeszcze wartością etyczną; staje się nią dopiero dzięki woli sprawczej człowieka. Taka redukcja moralności do przeżycia emocjonalnego wartości – przy dodatkowym pominięciu przez Schelera normatywno-nakazowej instancji sumienia – nie prowadzi bowiem do czynu, jako aktu woli człowieka wybierającego dobro, a odrzucającego zło.

Wojtyła dokonał więc reinterpretacji etyki Schelera w duchu etyki klasycznej i związanej z nią antropologii personalistycznej, która stała się przedmiotem jego dzieła „Osoba i czyn”. Pierwsze wydanie ukazało się w 1969 r. i od razu zyskało sławę jako lektura na tyle trudna, że powinna być zadawana do przeczytania wielkim grzesznikom, albo... w czyścicu. Są to antropologiczne rozważania nad osobą ludzką, która jest świadoma samej siebie, decyduje o sobie, poznaje rzeczywistość i kształtuje swoje relacje z nią poprzez świadome i wolne działanie. Jest to zarazem pogłębione studium sprawczości osoby, samostanowienia i spełnienia, a także studium wolności i transcendencji osoby w czynie, poprzez przyporządkowanie wolności prawdzie o dobru.

Dla Wojtyły osoba jest miarą wszelkiego działania, a człowiek spełnia się w sferze moralnej przez czyn i posłuszeństwo wobec prawdy. Koncepcja ta znalazła potem odzwierciedlenie w teologicznym nauczaniu papieskim, a w sposób szczególny w pierwszej encyklice „Redemptor hominis”, w której podkreślona została wielkość i godność człowieka.

Personalizm chrześcijański ujmuje człowieka jako współtworzącego z Bogiem w dziele rozwoju ludzkości. Treścią działania człowieka jest miłość i odpowiedzialność. Taki też tytuł – „Miłość i odpowiedzialność” – nosi wcześniejsze dzieło Wojtyły z 1960 r. To studium etyczne o miłości małżeńskiej, jako wyrazie osobowej odpowiedzialności osoby ludzkiej wobec Boga i drugiego człowieka. Pisał w nim: *Człowiek jest przedmiotowo 'kims' – i to go wyodrębnia wśród reszty bytów widzialnego świata, które przedmiotowo są zawsze tylko 'czymś'*. Jest „kims” z natury, bez względu na swoje czyny, natomiast poprzez świadome działanie staje się „kims” w sensie moralnym, a więc w ontologicznym rozumieniu człowieka zakorzenione jest rozumienie aksjologiczne. Człowiek ujawnia się poprzez doświadczenie czynu jako osoba, ujawnia siebie jako podmiot istnienia i działania moralnego, poprzez realizowane dobro lub zło etyczne. Personalizm Wojtyły wiąże się ściśle z chrystologią, bo to Jezus Chrystus objawia człowiekowi jego godność i powołanie przez Wcielenie oraz Odkupienie jako wyraz swojej miłości.

Teolog

W dniach 5-12 marca 1976 r. kardynał Wojtyła głosił w Watykanie rekolekcje wielkopostne dla papieża Pawła VI i Kurii Rzymskiej, które później zebrano i wydano w książce pt. „Znak sprzeciwu”. Rozważania swoje zbudował wokół proroctwa Symeona: *Oto Ten przeznaczony jest na upadek i na powstanie wielu w Izraelu, i na znak, któremu sprzeciwiac się będą...*, wskazując, że prawdę zawartą w tych słowach potwierdzają nasze czasy. Są one bowiem naznaczone sprzeciwem wobec Boga, zarówno tym, który pochodzi ze świata, jak i tym pochodzącym z wnętrza człowieka: *Sprzeciw wobec Chrystusa, który idzie często w parze z powoływaniem się na Chrystusa, jest szczególnym symptomem czasów, w których żyjemy*. W rekolekcjach pojawiły się wątki, które później zostały rozwinięte w nauczaniu papieskim. Wojtyła zwrócił uwagę na rosnącą rolę mediów publicznych i przestrzegał przed odrzuceniem ze świata Boga, także rękami chrześcijan – *ogłaszając śmierć Boga, człowiek głosi jednocześnie swoją śmierć* – bo wtedy człowiek pozbawiłby sam siebie wymiaru duchowego. Wskazywał na godność osoby ludzkiej, potrzebę nowej ewangelizacji i rolę świeckich w Kościele. Osią rekolekcji były słowa pochodzące z soborowej Konstytucji duszpasterskiej o Kościele w świecie współczesnym „Gaudium et spes”: *Tajemnica człowieka wyjaśnia się naprawdę dopiero w tajemnicy Słowa Wcielonego*. Po rekolekcjach „New York Times” umieścił nazwisko kardynała Wojtyły w gronie kandydatów na kolejnego papieża.

W dorobku teologicznym Jana Pawła II na szczególną uwagę zasługuje jego teologia małżeństwa i rodziny. Nazywana teologią ciała, a uznawana za teologiczną rewolucję, określona została przez amerykańskiego pisarza i teologa katolickiego George Weigela – autora książki „Świadek nadziei. Biografia papieża Jana Pawła II” – jako „bomba z opóźnionym zapłonem”. Stwierdził on, że papież egzorcyzował z Kościoła ducha manicheizmu, czyli deprecjacji ciała. A uczynił to w cyklu 130. katechez, wygłoszonych od 5 listopada 1979 do 28 listopada 1984 r., w czterech seriach, podczas śródowych audiencji ogólnych, wydanych pod tytułem „Mężczyznę i niewiastę stworzył ich. Odkupienie ciała a sakramentalność małżeństwa”.

Problematyka ludzkiej miłości była obecna w jego twórczości od lat. Jako wykładowca etyki na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim skupił wokół siebie „rodzinkę”, grupę młodych ludzi, z którymi spotykał się na modlitwie i dyskusjach, a także wyjeżdżał na wyprawy narciarskie i kajakowe. Ich osobiste doświadczenia, o których rozmawiali z „wujkiem” – jak nazywali Wojtyłę – posłużyły do analizy filozoficzno-teologicznej i zaowocowały w 1960 r. dziełem „Miłość i odpowiedzialność”. Jak sam napisał w przedmowie do tej książki, przedmiotem analizy jest: *...przede wszystkim osoba poddana oddziaływaniu*

popędu seksualnego, następnie miłość, między mężczyzną i kobietą, która wzrasta na podłożu tego popędu, następnie cnota czystości, która jest koniecznym elementem tej miłości, i ostatecznie sprawa małżeństwa i powołania.

Z tego samego roku pochodzi także dramat „Przed sklepem jubilera”. W czasach, gdy Wojtyła piastował godność metropolity krakowskiego, zainicjował powstawanie sieci duszpasterstw rodzin i poradni małżeńskich, a także – na prośbę Pawła VI – zaangażował się w ostateczną redakcję encykliki „*Humanae vitae*”. W tym okresie powstał też „Memoriał krakowski”, który – w duchu personalizmu – uzasadniał stanowisko Kościoła w kwestii etyki seksualnej.

Przez stulecia teologia scholastyczna wskazywała trzy cele małżeństwa: prokreację, wzajemną pomoc małżonków i lekarstwo na pożądlivość. Karol Wojtyła językiem personalistycznym opisał pozytywną wizję płciowości, reinterpretując wspomniane cele w kontekście tego, co jest istotą małżeństwa – ludzkiej miłości i seksualności. Po „Miłości i odpowiedzialności” przygotowywał kolejne dzieło na ten temat, ale nie zdążył go wydać przed wyborem na Stolicę Piotrową. Właśnie te materiały wykorzystał, już jako Jan Paweł II, we wspomnianym cyklu katechez.

Są one swoistą medytacją nad biblijną wizją ciała ludzkiego, podjętą przez filozofa, toteż obrazy biblijne zostały przełożone na język filozoficzny. Umożliwiło to papieżowi skorygowanie niektórych współczesnych błędów kulturowych i antropologicznych, zwłaszcza tzw. mistrzów podejrzeń. Każdy z nich dokonał redukcji człowieka: Zygmunt Freud – do libido, czyli popędu seksualnego; Fryderyk Nietzsche – do walki o władzę, a Karol Marks – do walki o posiadanie. W swoich analizach zatrzymali się oni na poziomie upadku i grzechu człowieka, znanych jako trzy pożądlivości: ciała, oczu i pychy człowieka. Zamiarem Jana Pawła II było pozytywne ukazanie ludzkiej miłości, jako zaplanowanej przez Boga, który tak właśnie widzi człowieka.

W medytacji nad ludzkim ciałem, płcią i miłością cielesną, autor ukazuje je jako dzieło zaplanowane przez Stwórcę. Rozważając, kim jest człowiek w swej płciowości, snuje refleksję nad historią zbawienia człowieka, od stworzenia aż po zmartwychwstanie ciał w Królestwie Bożym. Wychodzi od słów Chrystusa do faryzeuszy, przywołujących początkową jedność i nierozzerwalność małżeństwa, a potem przechodzi do aktu stworzenia Adama i jego doświadczenia pierwotnej samotności. Przewycięża ją dopiero stworzenie Ewy, istoty mu równej, choć różnej, z którą tworzą „komunię osób”. Po grzechu oboje poznali, że są nadzy, czyli nagość zmieniła dla nich znaczenie; wcześniej nie czuli przed sobą lęku, teraz pojawiła się pożądlivość serca, więc musieli się zakryć. To poczucie wstydu chroni naszą godność osobową i zanika jedynie w obliczu miłości małżeńskiej.

Od miłości kobiety i mężczyzny po stworzeniu, jeszcze przed grzechem pierwotnym, przechodzi do rzeczywistości po upadku Adama i Ewy. Przywołując słowa Chrystusa z Kazania na Górze – *Każdy, kto pożądliwie patrzy na kobietę już się w swoim sercu dopuścił z nią cudzołóstwa (Mt 5, 28)* – wskazuje, że pożądanie jest odejściem od oblubieńczego sensu ciała w jego męskości-kobiecości. I dodaje: *odwieczna poniekąd fascynacja wzajemna mężczyzny kobiecością kobiety, a kobiety męskością mężczyzny – jest wezwaniem poprzez ciało, nie jest natomiast pierwotnie „pożądaniem”...*

Zatrzymując się nad dziełem Odkupienia, które dokonało się przez śmierć na Krzyżu i Zmartwychwstanie Jezusa Chrystusa, wskazuje na Eucharystię ustanowioną w czasie Ostatniej Wieczerzy, która skupia się na ciele jako darze – *To jest Ciało moje, które za was będzie wydane* – podobnie jak kobieta i mężczyzna zjednoczeni w miłości. A potem przechodzi do tajemnicy sakramentu małżeństwa i miłości oblubieńczej po zmartwychwstaniu: *...małżeństwo wówczas tylko odpowiada powołaniu chrześcijan, jeżeli odzwierciedla się w nim owa miłość, jaką Chrystus – Oblubieniec, obdarza Kościół – swą Oblubienicę, i jaką Kościół (na podobieństwo żony ‘poddanej’, a więc w pełni oddanej) stara się odwzajemniać Chrystusowi*. Przypomina prawdę o zmartwychwstaniu ciała i naucza, że cielesność należy do natury człowieka, więc nie będzie to odcielesnienie, bo byłoby ono odczłowieczeniem. Tyle, że po zmartwychwstaniu ciało nie będzie już prokreacyjne, lecz dziewicze, co Chrystus – według Ewangelii wg św. Łukasza – wyraził słowami: *ani się żenić nie będą, ani za mąż wychodzić (20, 35)*.

Najbardziej intrygującym punktem teologii ciała Jana Pawła II, jest ukazanie małżeństwa i rodziny jako obrazu Boga w Trójcy Świętej; Bóg stworzył różnicę między kobietą i mężczyzną, aby scalili ich miłość, tworząca z nich uzupełniającą się jedność. Miłość małżeńska kobiety i mężczyzny, także w swym wymiarze cielesnym, prowadząca do płodności dającej nowe życie, jest obrazem trynitarniej komunii Osób, czyli relacji zachodzącej w Trójcy Świętej. Podobnie jak Trójca Święta, czyli wszystkie trzy Osoby Boże, tworzą jedność żyjąc w miłości w darze z siebie, tak wspólnota małżeńska i rodzinna ma budować jedność w miłości, przez wzajemne oddanie się sobie. Dr Aneta Gawkowska z Uniwersytetu Warszawskiego napisała: *Filozofowie dostrzec mogą w teologii ciała Jana Pawła II zniesienie fałszywych dychotomii nowożytności. Psychologowie znajdą być może podstawy do skutecznej terapii nieszczęśliwie rozdartych osobowości. Socjologowie odnajdą niezwykłą afirmację wspólnoty i więzi międzyludzkiej. Antropologowie różnych maści uzyskają dociekania nad istotą człowieka wyrastające z powszechnych doświadczeń bólu samotności i pragnienia komunii osób wyrażonej za pomocą ciała. Przedstawiciele nauk ścisłych zainspirować się mogą do poszukiwań podobieństw i różnic między*

światem ludzi, zwierząt, roślin, skał i sił fizycznych. Artyści...? Ci odnajdą się może w języku „Tryptyku rzymskiego”.

Problematyka teologii ciała podjęta została również w posynodalnej adhortacji poświęconej zadaniom rodziny chrześcijańskiej we współczesnym świecie „Familiaris consortio” z 1981 r. Jan Paweł II napisał, że rodzina została utworzona jako wspólnota życia oraz miłości i jej zadaniem jest dążenie do pogłębiania tej wspólnoty, co dopełni się w królestwie Bożym. Miłość określa istotę i zadania rodziny, jej misją jest przyjmowanie, strzeżenie, objawienie i przekazywanie miłości. Papież wymienił cztery zadania szczegółowe rodziny: tworzenie wspólnoty osób, służbę życiu, udział w rozwoju społeczeństwa oraz uczestnictwo w życiu i posłannictwie Kościoła. Abp Henryk Hoser, przewodniczący Zespołu Ekspertów Konferencji Episkopatu Polski ds. Bioetycznych uważa, że wskazania zapisane w tej „rewelacyjnej adhortacji” nie zostały zrealizowane przez duszpasterstwo. Odniesienia do teologii ciała znalazły się również w trzech listach: liście apostolskim „Mulieris Dignitatem” o godności i powołaniu kobiety, wydanym w 1988 r. z okazji Roku Maryjnego; Liście do Rodzin „Gratissimum sane” z 1994 r. z okazji obchodów Roku Rodziny i Liście do Kobiet „A ciascuna di voi” z 1995 r. na IV Światową Konferencję o Kobiecie w Pekinie.

Przewodniczący Episkopatu Polski arcybiskup Stanisław Gądecki, uczestnik Synodu o rodzinie w 2014 r. uznał, że nauczanie Jana Pawła II poszło w zapomnienie. Jeśli tak jest, to poważny błąd, bo rewolucja obyczajowa zainicjowana w latach 60.tych XX wieku – w związku z upowszechnieniem pigułki antykoncepcyjnej – doprowadziła do kontestacji encykliki „Humanae vitae” Pawła VI. I przyniosła światu zalew rozpusty oraz bezwstydu, rozrost dochodowego przemysłu pornograficznego, seksturystykę, rozreklamowaną erotykę, czy liczne formy prostytucji. A tragicznymi konsekwencjami cywilizacyjnymi jest obecnie narastający rozpad więzi małżeńskich i rodzinnych, brak poszanowania życia od poczęcia do naturalnej śmierci, oraz pogłębiające się u wielu ludzi poczucie osamotnienia.

Z całego nauczania papieskiego Jana Pawła II należy wspomnieć przynajmniej o najważniejszych dokumentach i książkach. Papież ogłosił czternaście encyklik, z których trzy miały charakter trynitarny, tzn. poświęcone były trzem Osobom Bożym: „Redemptor hominis” (1979), „Dives in misericordia” (1980) i „Dominum et Vivificantem” (1986). Spośród nich szczególnie znaczenie miała ta druga, która otworzyła nowe horyzonty w refleksji teologicznej nad tajemnicą Bożego Miłosierdzia i dlatego nazwano ją Magna Charta Misericordia, czyli Wielką Kartą Cywilizacji Miłości Miłosiernej. Papież przypomniał, że Miłosierdzie Boże jest dla człowieka motywem do zawierzenia Stwórcy oraz imperatywem wzywającym do miłosierdzia wobec ludzi pogrążonych w niedoli. Nawiązując do interpretacji biblijnej podkreślił, że Stwórca w swym miłosierdziu, po-

chylając się nad ludzkimi niedolami, ujawnia zarówno cechy ojcostwa, jak i macierzyństwa, miłość darmową, wierną, podtrzymującą i przebaczącą. Pisząc o prymacie miłosierdzia nad sprawiedliwością, nazwał je głębszym kształtem sprawiedliwości. Zaprezentował przejmującą interpretację biblijnej przypowieści o synu marnotrawnym, nazywając ją przypowieścią o miłosiernym Ojcu. Scharakteryzował również fenomen wzajemnej wymiany dóbr pomiędzy dar-czyńcą a dar-biorcą (*admirabile commercium*): *...ten, kto daje – daje tym bardziej, gdy równocześnie czuje się obdarowywany przez tego, kto przyjmuje jego dar; ten zaś, kto umie przyjąć ze świadomością, że i on również przyjmując świadczy dobro, ze swej strony służy wszelkiej sprawie godności osoby, która najgłębiej może jednoczyć ludzi między sobą*. Jezusa Chrystusa nazwał „Wcieleniem Miłosierdzia”, imperatyw miłosierdzia – rdzeniem orędzia mesjańskiego, czyli Ewangelii, a błogosławieństwo dla ludzi miłosiernych w Kazaniu na Górze uznał za streszczenie całej Dobrej Nowiny. Słowa o teologach, uznających miłosierdzie za największy przymiot Boga, odczytano wtedy jako aluzję pod adresem teologów polskich i zapisków duchowych wielkiej polskiej mistyczki siostry Faustyny Kowalskiej. O związku encykliki z jej „Dzienniczkiem” świadczy ich egzystencjalny i chrystocentryczny charakter. Wszystko to było zwiastunem zbliżającej się aprobaty dla kultu Chrystusa Miłosiernego i ustanowienia w Kościele osobnego święta Miłosierdzia Bożego. W 2000 r. Jan Paweł II kanonizował siostrę Faustynę, a dwa lata później poświęcił Bazylikę w krakowskich Łagiewnikach, zawierając świat Bożemu Miłosierdziu i apelując o wyobraźnię miłosierdzia w duchu solidarności z bliźnimi.

Pozostałe encykliki to: „*Laborem Exercens*” (1981), „*Slavorum Apostoli*” (1985), „*Redemptoris Mater*” (1987), „*Sollicitudo Rei Socialis*” (1987), „*Redemptoris Missio*” (1990), „*Centesimus Annus*” (1991), „*Veritatis Splendor*” (1993), „*Evangelium Vitae*” (1995), „*Ut Unum Sint*” (1995), „*Fides et Ratio*” (1998), „*Ecclesia De Eucharistia*” (2003). Wydał również 15 adhortacji, 11 konstytucji i 42 listy apostolskie, W 1983 r. wprowadził nowy Kodeks Prawa Kanonicznego, a w 1992 r. Katechizm Kościoła Katolickiego. Prawdziwymi bestsellerami stały się papieskie książki: „Przekroczyć próg nadziei”, „Dar i tajemnica”, „Pamięć i tożsamość” oraz poemat „Tryptyk rzymski”.

Wydawać by się mogło, że wszystkie teksty Jana Pawła II są już od dawna znane. Tymczasem niedawno Instytut Jana Pawła II – Wydawnictwo KUL opublikował po raz pierwszy dydaktyczny skrypt wykładów Karola Wojtyły, blisko 500-stronicową „Katolicką naukę społeczną”, datowany na 1957 r. Tekst, wzbogacony o kilka komentarzy, nawiązuje do wykładów prowadzonych wcześniej na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego przez ks. Jana Piwo-

warczyka. Rękopis znajduje się w krakowskim Archiwum Kurii Metropolitarnej, a maszynopis od lat krążył wśród studentów. Ks. Piwowarczyk – oskarżony przez władze komunistyczne o działalność antypaństwową – został zmuszony do opuszczenia Krakowa i wtedy Rada Wydziału Teologicznego powierzyła wykłady ks. dr. Karolowi Wojtyła. Prowadził je w roku akademickim 1953/1954, a gdy komuniści zamknęli Wydział Teologiczny ks. Wojtyła kontynuował wykłady w krakowskich seminariach duchownych. Według opinii wydawcy lektura skryptu ukazuje spójność poglądów młodego ks. Wojtyły i św. Jana Pawła II w ocenie marksizmu i liberalizmu, a także proces pogłębiania argumentacji na rzecz chrześcijańskiej wizji człowieka i budowania kultury praw człowieka.

Uczciwość wymaga, by nie zafałszowywać obrazu dokonań Karola Wojtyły – Jana Pawła II i wspomnieć również głosy krytyczne. O ile płynące spoza Kościoła, często z ust jego wrogów, nie są warte polemiki, o tyle krytyka pochodząca z wnętrza Kościoła godna jest chwili uwagi, jako forma dysputy teologicznej lub doktrynalnej. Środowiska tzw. postępowe oskarżały go o nadmierny konserwatyzm i zbyt dużą koncentrację na etyce seksualnej, a także o negatywny stosunek do: aborcji, antykoncepcji, homoseksualizmu, złagodzenia celibatu, czy kapłaństwa kobiet. Wyrzucały mu również skłonności absolutystyczne i centralistyczne oraz marginalizację teologii wyzwolenia. Natomiast środowiska konserwatywne i tradycyjne zarzucały mu nadmierny liberalizm, modernizm, sympatie lewicowe – fascynację ruchem „księży – robotników” we Francji, czy swoistą sympatię dla marksizmu – zbyt daleko posunięty ekumenizm aż po synkretyzm religijny, uczestnictwo w Soborze Watykańskim II po stronie tzw. progresistów, czy popieranie akcesu Polski do Unii Europejskiej. A ponieważ Jan Paweł II beatyfikował i kanonizował więcej osób niż wszyscy papieże razem wzięci od XVI wieku, więc bywał również oskarżany o podejście „ilościowe”, a tym samym inflację świętości. Krytycznie oceniana bywa również jego reakcja wobec nadużyć seksualnych w Kościele. Nie podejmując polemiki z tymi głosami przytoczę jedynie słowa Jana Pawła II z marca 2002 r. z listu na Wielkanoc adresowanym do kapłanów: *Ponury skandal rzuca cień podejrzeń na wszystkich innych uczciwych księży, którzy pełnią swoją posługę z pełną uczciwością oraz często z heroicznym samopoświęceniem.* A w związku z zarzutami, że treść skryptu Wojtyły „Katolicka nauka społeczna” naznaczona jest elementami sympatii wobec marksizmu, prof. Rocco Buttiglione – autor jednego z komentarzy – napisał: *Czy „Katolicka etyka społeczna” przedstawia nam lewicowego Wojtyłę? Chrześcijańska nauka społeczna nie jest ani prawicowa, ani lewicowa – nie jest bowiem programem politycznym. Można z niej czerpać, przyjmując różne punkty widzenia i tworząc różne (zgodne z prawem) programy polityczne”.*

Tegoroczne obchody Roku Świętego Jana Pawła II wzbogaci edycja szesnastotomowego krytycznego opracowania jego dzieł filozoficznych (sześć

tomów) i teologicznych (dziesięć tomów). To inicjatywa Krakowskiej Kurii Metropolitarnej, dla której inspiracją było archiwum na ul. Franciszkańskiej 3, gdzie znajdują się rękopisy polskiego papieża. Szacuje się, że dwadzieścia procent wydania stanowić będą nowo odkryte materiały.

Wybrana bibliografia Karola Wojtyły – Jana Pawła II

1. Ocena możliwości zbudowania etyki chrześcijańskiej przy założeniach systemu Maksa Schelera, Lublin : TN KUL, 1959
2. Miłość i odpowiedzialność, Lublin : KUL, 1960
3. Osoba i czyn oraz inne studia antropologiczne, Lublin : KUL, 1969
4. Aby Chrystus się nami posługiwał (artykuły, studia; Elementarz etyczny; homilie, kazania, rozważania, listy pasterskie, odezwy, komunikaty; do „Tygodnika Powszechnego”; teksty w miesięczniku „Znak”), Kraków : Znak, 1979
5. Kazania 1962 1978, Kraków : Znak, 1979
6. Poezje i dramaty, Kraków : Znak, 1979
7. Znak sprzeciwu. Paryż : Editions du Dialogue, 1980 (Kraków : Znak, 1995)
8. Andre Frossard – „Nie lękajcie się!”. Rozmowy z Janem Pawłem II, Kraków : Znak, 1983
9. Elementarz etyczny, Kraków : Znak, 1983
10. Wykłady lubelskie, Lublin : KUL, 1986
11. Zagadnienie wiary u św. Jana od Krzyża, Kraków : Wyd. O.O. Karmelitów Bosych, 1990
12. Przekroczyć próg nadziei, Lublin : KUL, 1994
13. Dar i tajemnica, Kraków : Wyd. Apostolstwa Modlitwy, 1996
14. Tryptyk rzymski, Kraków : Wyd. Literackie, 2003
15. Wstańcie, chodźmy!, Kraków : Wyd. św. Stanisława BM, 2004
16. Pamięć i tożsamość, Kraków : Znak, 2005
17. Wanda Półtawska – Beskidzkie rekolekcje. Dzieje przyjaźni księdza Karola Wojtyły z rodziną Półtawskich, Kraków : Wyd. Apostolstwa Modlitwy, 2009
18. Mężczyzną i niewiastą stworzył ich, Lublin : KUL, 2011
19. Tajemnica Boga (Lumen Gentium; Crux Christi; Christus Rex; Immaculata), Kraków : Wyd. Apostolstwa Modlitwy, 2013
20. Katolicka etyka społeczna, Lublin : KUL, 2018

i felietonów – w cyklu „Raj utracony” – oraz kącika kulinarnego „Kuchnia ojca Michała”. Autor książek: „Piątka z Wronieckiej”; „Kalendarz Rodzinny na 2000 rok”; „Nasze Wiry” (dzieje parafii); „Poczet papieży”; „Poczet najważniejszych postaci w dziejach Kościoła katolickiego”, a także scenariusza „Dzwony Licheńskie” (kasetą magnetofonowa i płyta CD). Publikował również m.in. na łamach: „Kroniki Miasta Poznania”, „Niedzieli”, „Małego Przewodnika Katolickiego”, „Wokół Ołtarza” i „KNC” oraz miesięcznika „Rodzina Radia Maryja”. Pracownik WBPiCAK.

Mikołaj Paczkowski

T W Ó R C Z O Ś Ć R A F A E L A S A N T I

Mimo upływającej w 2020 roku pięćsetnej rocznicy śmierci Rafaela Santi, trudno byłoby znaleźć dziś osobę, która nigdy nie słyszała o tym artyście. Żyjący na przełomie XV i XVI wieku twórca już przez siebie współczesnych uważany był za geniusza, a obecnie zaliczany jest – obok Leonarda da Vinci i Michała Anioła – do wielkiej trójki renesansowych mistrzów. Biografia oraz dorobek artystyczny malarza bez wątpienia mogą zostać uznane za wzorcowy życiorys humanisty tej epoki. Erudycyjne wykształcenie, wszechstronny talent, nowoczesny sposób myślenia o sztuce, wreszcie brak oporów przed przełamywaniem zastanych konwencji. Wszystko to złożyło się na niesamowitą maistrię, która mimo przedwczesnej śmierci Rafaela, pozwoliła stworzyć mu kanoniczne dzieła europejskiej kultury.

Na mapie Włoch wyróżnić można trzy punkty, które istotnie wpłynęły na rozwój artystyczny malarza. Pierwszym z nich było Urbino – miasto, w którym Rafael przyszedł na świat. Koniec XV wieku to czas, gdy rozwinęło się tam szczególnie wpływowe i inspirujące środowisko artystyczne. Należał do niego również Giovanni Santi, ojciec artysty, w tamtym okresie uznany malarz, poeta, a także właściciel sprawnie działającej pracowni. Zatrudniał on cenionych artystów, wśród których do zawodu przyuczał się jego syn. Ojciec bardzo szybko dostrzegł nieprzeciętny talent Rafaela, przez co szczególnie dbał o jego wykształcenie. Dzięki temu, mimo wczesnego osierocenia (artysta stracił matkę, gdy miał 8 lat, a trzy lata później zmarł również Giovanni) już siedemnastoletni malarz nazywany był *illustris* (znakomity), a także magister, co w tamtym czasie oznaczało mistrza.

Oprócz wykształcenia i warsztatu, ojciec zdążył również przekazać młodemu Rafaelowi swoje poglądy na temat sztuki. Główną ideą, którą wyznawał Giovanni Santi była chęć podniesienia rangi malarstwa. W tamtym okresie funkcjonował jeszcze podział na sztuki wyzwolone (*artes liberales*) i mechaniczne (*artes mechanicae*). Malarstwo, obok rzeźby, architektury czy rysunku, zaliczane było do tych drugich, uważano bowiem, że dyscypliny te opierają się wyłącznie na działaniu mechanicznym, odtwórczym. Zdaniem Giovanniego Santi istotą malarstwa była natomiast indywidualna inwencja, dlatego stawiał on je na równi z historią czy literaturą. Myśl ta przez całe życie przyświecać będzie także autorowi *Szkoły Ateńskiej*.

W 1502 roku, dziewiętnastoletni Rafael otrzymał swoje pierwsze duże zlecenie. Wykonanie obrazów ołtarzowych wraz z pradellą (podstawą nawy ołtarzowej) do kościoła San Francesco al Prato w Perugii opłaciła Alessandra degli Oddi, przedstawicielka uznanego rodu mecenasów sztuki. Ołtarz Oddich (nazwany tak od nazwiska zleceniodawców), mimo że powstał we wczesnej fazie działalności artysty, jest doskonałym przykładem tego, w jaki sposób będzie on pracował przez całe swoje życie. Namalowane w latach 1502-1504 obrazy nawiązują jeszcze do twórczości Perugina czy Penturicchia – młodzieńczych mistrzów Rafaela, z którymi wcześniej miał okazję współpracować – ale jednocześnie wykazują wiele nowatorskich oraz oryginalnych rozwiązań. Poszanowanie dla tradycji, połączone z nieustannym jej przekraczaniem i doskonaleniem własnego warsztatu, stanie się strategią twórczą artysty na całe życie. Jak twierdzi wybitny znawca twórczości Rafaela, Claudio Strinati:

Ołtarz Oddich ujawnił nieprzeciętne zdolności dwudziestoletniego twórcy z Urbino, odznaczającego się szerokimi horyzontami kulturalnymi, szlachetnymi pobudkami i niewątpliwie doskonałą techniką oraz ekspresją. Rafael zdawał się stworzony do tego, by zostać wielkim malarzem, przerastającym sobie współczesnych, a jego język malarski był dojrzały i doskonale ukształtowany¹.

Prześcignięcie własnych nauczycieli musiało być dla młodego malarza powodem do dumy, ale także skłaniało go do poszukiwania nowych inspiracji i autorytetów. Dlatego w 1504 roku Rafael decyduje się na wyjazd do Florencji – drugiego ważnego miejsca w jego twórczej biografii. Wybór miasta z całą pewnością nie był przypadkowy. Na początku XVI wieku przebywał tam zarówno Leonardo da Vinci (pracując m.in. nad *Mona Lisą*), jak i Michał Anioł, rzeźbiący posąg Dawida zamówiony przez florencką katedrę. Jednocześnie, między tymi dwoma geniuszami sztuki pogłębiał się konflikt, a ich wzajemne

¹ C. Strinati, *Rafael*, wstęp: F. Ferrari, tłum.: E. Firewicz, Kielce 2017, s. 66.

krytyczne uwagi wzbudzały powszechne zainteresowanie². Ta gorąca atmosfera musiała przyciągać do miasta wszystkich zainteresowanych ówczesnym życiem artystycznym. Wśród nich znalazł się także młody Santi.

Wpływ twórczości Leonarda da się zaobserwować choćby w przypadku ważnego nurtu działalności artystycznej Rafaela, jakim było malarstwo portretowe. Istotną rolę odegrała tutaj wspomniana już *Gioconda*. Zainspirowała ona malarza z Urbino do studiów nad spojrzeniem osoby portretowanej oraz nad znaczeniem krajobrazu w tle. Jednak przyglądając się jego dziełom z tego okresu, takim jak *Portret Maddaleny Doni* czy *Portret Agnola Doniego* (oba namalowane ok. 1505 roku), zauważyć możemy, że Santi nie kopiuje techniki mistrza, lecz w twórczy sposób wykorzystuje ją do własnych celów. Pragnął on bowiem przede wszystkim odtworzyć fizyczne cechy prezentowanych osób z ich mieszczańskimi, aktualnymi aspiracjami, bez nadawania im – jak ma to miejsce u Leonarda – wymiaru symbolicznego. Dzięki temu wykształcił się nowy typ wizerunku portretowego, który silnie dominował przez cały XVI wiek.

Rafaël malował portrety (i autoportrety) przez całe życie. Tworzenie podobizn zamożnych mieszczan, bankierów, kupców, a nawet arystokratów było nie tylko doskonałym sposobem zarobku. Zwiększało także prestiż artysty, popularyzowało jego nazwisko i ułatwiała zdobywanie kolejnych zleceń. Wizerunki, które tworzył nie ograniczały się jednak wyłącznie do odwzorowywania wyglądu osób portretowanych. Widać w nich niezwykły kunszt malarski autora oraz każdorazowe dążenie do perfekcji. Z tego powodu wiele portretów, które wyszły spod pędzla Rafaela Santi, dziś uznawanych jest za arcydzieła. Warto w tym miejscu wspomnieć także o zaginionym w czasie II wojny światowej *Portrecie młodzieńca* (1509-1511) ze zbiorów Muzeum Czartoryskich w Krakowie, który obecnie uznawany jest za najcenniejszą polską stratę wojenną³.

Wróćmy jednak do Florencji. Na początku XVI wieku była ona znaczącą z jeszcze jednego powodu. Dzięki działalności niezwykle wpływowej rodziny Medyceuszy, która już od późnego średniowiecza przeznaczała ogromne środki finansowe na poszukiwanie i gromadzenie antyków, miasto posiadało wspaniałą kolekcję przedmiotów pamiętających czasy starożytne. Fascynacja tym okresem nieustannie rosła, dlatego możliwość bezpośredniego obcowania z tak cennym zbiorem zabytków musiała być dla Rafaela szalenie pociągająca. Potwierdzenie tego zaobserwować możemy w jego twórczości z okresu florenckiego. Stworzony na przełomie lat 1504/1505 dyptyk, na który składają

² J. Jones, *Pojedynek mistrzów. Leonardo da Vinci i Michał Anioł*, tłum.: M. Szubert, Warszawa 2011.

³ Więcej na temat losów *Portretu młodzieńca* – zob.: <http://dzielautracone.gov.pl/artykuly/100-portret-mlodziena-losy-zaginionego-obrazu> [dostęp: 25.02.2020].

się obrazy *Trzy Gracje* oraz *Sen Scypiona*, odwołuje się do antyku zarówno tematyką, jak i sposobem namalowania. Widać to szczególnie w przypadku *Gracji*, które prawdopodobnie inspirowane były starożytnym freskiem czy mozaiką. Świadczy o tym kompozycja malowidła, a także specyficzne proporcje kobiecych sylwetek. Oczywiście, jak już wcześniej wspomniano, Rafael twórczo inspirował się istniejącymi konwencjami, dlatego nawiązujące do kultury dawnej dzieło miało nowatorski wymiar. Obraz urzeka przede wszystkim bijącym od niego spokojem, uzyskanym dzięki połączeniu łagodnej przestrzeni krajobrazu z trzema harmonijnie ustawionymi ciałami dziewcząt.

Podczas pobytu we Florencji rozpoczyna się dojrzały okres twórczości Rafaela. Maluje on w tym czasie słynne madonny, takie jak *Madonna ze szczygłem*, *Madonna Terranuova* czy *Madonna z goździkiem*. Obrazy przedstawiające Matkę Boską z dzieciątkiem, a niekiedy także z innymi postaciami, staną się z czasem znakiem rozpoznawczym i specjalnością Santiego. W 1507 roku powstaje *Złożenie do grobu*, zamówione przez patrycjuszkę z Perugii Atalantę Baglioni w celu upamiętnienia jej zamordowanego syna. Dzieło, przeznaczone do krypty rodowej, znajdującej się w kościele San Francesco al. Prato, jest doskonałym świadectwem przełomu stylistycznego, który dokonał się ówczesnie w twórczości malarza z Urbino. Dzięki odpowiedniemu rozmieszczeniu osób i rezygnacji z klasycznej grupy postaci na rzecz złożonej konstrukcji figuratywnej, obraz nie tyle ukazuje scenę, co opowiada skomplikowaną narrację. Główny nacisk położony jest tu na cierpienie osamotnionej matki połączone ze śmiercią ukochanego syna. Poza ściśle religijnym, malunek ma więc wymowę ogólnoludzką, głęboko humanistyczną. Po raz kolejny Rafael nie waha się wykorzystywać rozwiązań wypracowanych przez innych malarzy, ale jak zwykle robi to w nowatorski sposób. *Złożenie do grobu* jest przełomowe, ponieważ artysta wprowadził w życie ideę, którą głosił jego ojciec – przestał dążyć do doskonałego odwzorowania rzeczywistości, ukazując przy tym, że malarstwo samo w sobie potrafi kreować zupełnie inną przestrzeń.

Rok 1508 przyniósł kolejny nowy punkt na biograficznej mapie Rafaela. Uznany już wtedy malarz został zaproszony do Rzymu przez Donata Bramante, nadwornego architekta papieża Juliusza II. W tym okresie rozpoczęła się budowa nowej Bazyliki św. Piotra, co w oczywisty sposób stwarzało sprzyjające warunki dla twórców. Pierwszym zleceniem, które Santi otrzymał w Wiecznym Mieście było wykonanie fresków w czterech reprezentacyjnych apartamentach papieskich, zwanych Stanzami Watykańskimi. Jak głosi legenda, początkowo do tego zadania zatrudniono kilku sławnych włoskich artystów, jednak papież będąc pod wrażeniem pracy Rafaela natychmiast zwolnił pozostałych malarzy, zlecając wykonanie wszystkich fresków mistrzowi z Urbino.

Tematyka malunków nie została wybrana przez samego artystę. Każdą z komnat ozdabiają dzieła o wspólnym programie ikonograficznym, zaproponowanym przez Juliusza II oraz jego doradców, uznanych humanistów i teologów tamtego okresu. Jednak swoboda, którą pozostawiono wykonawcy, pozwoliła Rafaelowi w pełni wykorzystać swoje umiejętności, ukształtowane podczas wcześniejszego pobytu we Florencji. Obecnie, za najdoskonalsze uważa się dekoracje Stanza della Segnatura, w której prawdopodobnie mieściła się papieska biblioteka. Do takiej funkcji pomieszczenia nawiązuje tematyka fresków, w alegoryczny sposób prezentujących obecne na średniowiecznych uniwersytetach dyscypliny: teologię, filozofię wraz z naukami przyrodniczymi, prawo, a także poezję, która zastąpiła tu medycynę. Całość uzupełniono motywami filozoficznymi, wyrastającymi przede wszystkim z neoplatonizmu.

Najśłynniejszym freskiem z tej komnaty jest, z całą pewnością, *Szkoła Ateńska*. Malunek przedstawia największych filozofów i uczonych czasów antycznych, takich jak Arystoteles, Platon, Heraklit, Sokrates, Pitagoras czy Ptolemeusz. Zarówno gesty postaci, jak i trzymane przez nie przedmioty mają wyraźne znaczenie symboliczne. Rafael poczynił również odniesienia do czasów sobie współczesnych. Platonowi nadał twarz Leonarda da Vinci, a Heraklitowi – Michała Anioła. Artysta nie zapomniał także o sobie. W grupie dyskutujących znajdującej się po prawej stronie fresku możemy dostrzec jego autoportret jako Apellesa, wybitnego greckiego malarza czasów starożytnych. Ten monumentalny fresk, stanowiący alegoryczną wizję filozofii, miał nie tylko wskazywać na antyk jako źródło inspiracji dla renesansowych twórców i myślicieli, ale także głosić ideę dochodzenia do prawdy drogą rozumu.

Stanze Watykańskie otworzyły Santiemu drzwi do dalszych zleceń ze strony papieża. Namalował on między innymi portret Juliusza II, a po jego śmierci w 1513 roku kontynuował prace dekoracyjne w Watykanie na prośbę nowego zwierzchnika kościoła, Leona X. Gdy rok później umarł Donato Bramante, ojciec święty powierzył Rafaelowi kierownictwo budowy Bazyliki św. Piotra. Z czasem artysta zaczął także pełnić istotną funkcję konserwatora starożytnych zabytków Rzymu. Umożliwiło mu to nie tylko nadzór nad pracami wykopaliskowymi, ale także nieustanny kontakt z umiłowaną kulturą antyczną. Lata 1515-1516 malarz poświęcił na stworzenie kartonów do serii arrasów. Te ilustrujące życie świętych Piotra i Pawła prace docelowo zawisnąć miały na ścianach Kaplicy Sykstyńskiej. Ukończone obrazy wywołały zachwyty. Poruszały odbiorców „celnością doboru barw, wdziękiem rysunku, wirtuozerią techniki, malowniczością postaci, ruchu, ujęcia grupy, modelunku światła i cienia”⁴. Po raz

⁴ J. Cepik, *Rafaël. Opowieść biograficzna*, Poznań 1990, s. 276.

kolejny Rafael potwierdził, że posiada ogromny talent połączony z mistrzowskim warszatem.

Działalność artystyczna Santiago nie ograniczała się jednak wyłącznie do malarstwa. Jak każdy z wielkich twórców renesansu, także on z sukcesem podejmował się różnych, często całkowicie odrębnych, wyzwań twórczych. Warto wspomnieć w tym miejscu o architektonicznych projektach stworzonych przez mistrza z Urbino. Pierwszy powstał już w 1509 roku, kiedy to Rafael opracował plan budowy niewielkich rozmiarów kościoła Sant'Eligio degli Orefici w Rzymie. Cechy świątyni, takie jak układ centralny, przestronność wnętrza czy dbałość o oświetlenie, wskazują, że początkujący architekt korzystał jeszcze z rozwiązań wypracowanych przez Bramantego.

Następne zlecenia otrzymał Santi od Agostina Chigi, zamożnego sienieńskiego bankiera. Najpierw, wraz z uczniami i pomocnikami, zaangażował się dekorację wnętrz rzymskiej willi mecenasa. W pracach tych brali udział wszyscy wybitni artyści przebywający ówczesnie w Rzymie. Villa Farnesina miała zachwycać gości przybywających na wytworne uczyty lub intelektualne dysputy. Wykonane malowidła nawiązywały przede wszystkim do mitologii oraz astrologii. Kolejnym zamówieniem, które Chigi złożył u Rafaela, było zaprojektowanie rodzinnej kaplicy przy kościele Santa Maria del Popolo w Rzymie. Koncepcja budowli wyrastała – jakże by inaczej – wprost ze wzorców antycznych, artysta także tutaj wprowadził jednak nowatorskie elementy. Wykorzystał on swoje doświadczenie malarskie i pokrył całą powierzchnię kopuły rozjaśniającą mozaiką, co pozwoliło zrezygnować z tradycyjnie wprowadzającej światło latarni (a więc ażurowej nadbudówki wieńczącej kopułę). Rozwiązania konstrukcyjne zastosowane w kaplicy Chigich wyznaczyły nowy trend, który bardzo długo utrzymywał się przy projektowaniu tego rodzaju budynków.

Oczywiście największym architektonicznym wyzwaniem w całej karierze Rafaela było przejęcie kierownictwa nad budową Bazyliki św. Piotra. Również w tym przypadku mistrz z Urbino wniósł swój autorski wkład w realizowany projekt. Porzucił on koncepcję Bramantego, która zakładała stworzenie kościoła na planie centralnym krzyża greckiego, na rzecz bazyliki z nawą podłużną. Przedwczesna śmierć artysty nie pozwoliła mu doprowadzić tych planów do końca, a ostateczna wersja budynku wypracowana została przez Michała Anioła niemal 30 lat później. Wszystkie architektoniczne projekty Rafaela „nawiązywały do klasycznych koncepcji Witruwiusza, interpretowanych przez artystę na swój własny sposób, zrywając ze schematami Bramantego na rzecz swobodniejszego kształtowania przestrzeni”⁵. Taka strategia wyzwalała większą

⁵ M. Girardi, *Geniusze malarstwa. Rafael*, tłum.: H. Borowska, Warszawa 2001, s. 106.

fantazję twórczą, a także umożliwiała nadanie projektowanym budynkom cech indywidualnego stylu artysty.

W spuściźnie Rafaela Santi ogromną część stanowią wreszcie rysunki. Choć w przeciwieństwie do Leonarda da Vinci czy Michała Anioła, nie przywiązywał on do nich tak wielkiej roli pracując nad dziełem, w czasie całego życia wykonał ich ogromną liczbę. Kunszt artystyczny tego typu prac powoduje, że można interpretować je jako niezależne, oryginalne dzieła. Szkice Rafaela zaskakują przede wszystkim bogactwem technik, które malarz wykorzystywał. Rysował nie tylko przy pomocy różnego rodzaju ołówków metalowych (srebrnych bądź ołowiowych) czy kredek, ale także piórkiem, białą, kredą, sangwią czy akwarelą.

Analiza rysunków Santiago jest doskonałym źródłem wiedzy o sposobie działania artysty. Przydatne okazują się szczególnie szkice z różnego okresu pracy nad jednym dziełem. Pozwalają one zaobserwować zmiany, jakie malarz nieustannie wprowadzał. Wyjątkowo wiele uwagi poświęcał on studiom nad poszczególnymi detalami, często stanowiącymi bardzo niewielkie, niemal nieistotne elementy kompozycji. Co ciekawe, przy przenoszeniu konkretnych fragmentów ze szkicu na obraz, Rafael w dalszym ciągu dopracowywał je bądź zmieniał. Nieustanne dążenie do perfekcji było więc wpisane w charakter jego działalności artystycznej.

Należy również wspomnieć o aktywności mistrza z Urbino na stanowisku konserwatora starożytnych zabytków Rzymu. Choć funkcja ta może wydawać się mało istotna, jej rzeczywiste znaczenie jest dziś nie do przecenienia. Papież Leon X, mecenas i koneser sztuki, wysoko cenił dorobek kultury antycznej. Wyznaczając Rafaela na konserwatora miał świadomość, że artysta także jest wielbicielem czasów starożytnych. Santi przygotował projekt przewidujący konsekwentną identyfikację i opisywanie wszystkich antycznych pozostałości znajdujących się na terenie Rzymu, którą uzupełniać miała dokumentacja rysunkowa. Należy podkreślić, iż „koncepcja Rafaela była zadziwiająco nowoczesna, przewidywała bowiem działania zmierzające do uchronienia zachowanych obiektów przed dalszymi rabunkami i zniszczeniem”⁶. Istnienie części bezcennych zabytków, które po dziś dzień podziwiać możemy w Wiecznym Mieście, w jakimś stopniu zawdzięczamy więc także Rafaelowi.

Niematerialną spuścizną, którą pozostawił po sobie Santi, były umiejętności przekazane jego uczniom i pomocnikom. Początkowo malarz korzystał z pomocy asystentów sporadycznie, ale wraz z rosnącą popularnością zmuszony był do coraz częstszeo współdziałania pracy. O umiejętnościach

⁶ S. Buricchi, *Dojrzały renesans i manieryzm*, wstęp: J. Miziołek, tłum.: H. Podgórska, Warszawa 2011, s. 103.

dydaktycznych Rafaela świadczy fakt, że wśród dzieł wykonanych w dojrzałym okresie twórczości eksperci z trudem są w stanie odróżnić te namalowane ręką samego mistrza. Praca zespołowa nie była w tamtych czasach niczym wyjątkowym. Jednak to Santi zawsze narzucał treść oraz formę obrazów, także tych, przy których wykonawcom udało się później pozostawić cechy własnego stylu.

Wiele zleceń, jakich podejmował się malarz, właściwie nie mogłoby powstać bez współdziałania uczniów. Dotyczy to zwłaszcza fresków, wymagających, aby malować je niezwykle szybko na świeżym tynku. W takich wypadkach artysta mógł jedynie koordynować pracę swoich pomocników. W warsztacie mistrza z Urbino kształcili się, między innymi, Giovanni Francesco Penni, Giovanni da Udine, Raffaellino del Colle czy Polidoro da Caravaggio. Ulubieńcem Rafaela był z całą pewnością Giovanni da Udine, który rozpoczął pracę u jego boku we wczesnej młodości i pozostał w pracowni aż do śmierci Santiiego. Z kolei działalność innego z uczniów, Perino del Vaga, przyczyniła się do rozpowszechnienia stylu Rafaela w Europie już po jego śmierci.

W ciągu 37 lat życia Rafaelowi udało się stworzyć ogromną liczbę wybitnych dzieł, które na trwałe zapisały się w dziejach sztuki. Najmłodszy z wielkiej trójki renesansowych twórców realizował się jako malarz, architekt, rysownik, a także jako konserwator zabytków czy nauczyciel. Zorganizował sprawnie funkcjonujący warsztat, który mógł działać dalej nawet po jego śmierci. Wiele nowatorskich rozwiązań wprowadzonych przez Santiiego (które umiejętnie potrafił łączyć z klasycznymi formami) wyznaczyło wzorce inspirowane przyszłe pokolenia artystów. Jego słodkie Madonny, liczne portrety, sceny inspirowane Pismem Świętym czy mitologią podziwiają dziś miłośnicy sztuki w muzeach i galeriach na całym świecie. Boskiego Rafaela (przydomek ten nadano mu ze względu na fakt, iż urodził się i zmarł w Wielki Piątek) z całą pewnością zaliczać powinniśmy do ojców nowożytnej kultury europejskiej.

Bibliografia

1. Buricchi S., *Dojrzały renesans i manieryzm*, wstęp: J. Miziołek, tłum.: H. Podgórska, Warszawa 2011.
2. Cepik J., *Rafaël. Opowieść biograficzna*, Poznań 1990.
3. Girardi M., *Geniusze malarstwa. Rafaël*, tłum.: H. Borowska, Warszawa 2001.
4. Jones J., *Pojedynek mistrzów. Leonardo da Vinci i Michał Anioł*, tłum.: M. Szubert, Warszawa 2011.

5. Kudelski J. R., *Portret młodzińca – losy zaginionego obrazu*, <http://dziala-utracone.gov.pl/artykuly/100-portret-mlodziena-losy-zaginioneo-obrazu>.
6. Strinati C., *Rafael*, wstęp: F. Ferrari, tłum.: E. Firewicz, Kielce 2017.

Mikołaj Paczkowski – absolwent filologii polskiej i kulturoznawstwa, obecnie doktorant na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Jego zainteresowania badawcze koncentrują się wokół historii literatury i kultury artystycznej XX wieku (ze szczególnym uwzględnieniem dwudziestolecia międzywojennego), komparatystyki literackiej i kulturowej oraz kontekstów antropologicznych w literaturoznawstwie.

Andrzej Dudziak
Dział Informacji Bibliograficznej i Regionalnej

HAŁAS NASZ WSPÓŁCZESNY

Postępujące zmiany w sposobie życia (czyli cywilizacja) stały się źródłem licznych zagrożeń. Jednym z nich jest hałas uznawany za drugi w hierarchii szkód, po zanieczyszczeniu powietrza. Hałas określa się najczęściej jako dźwięki o nadmiernym natężeniu (przesadnie głośne) w danym miejscu i czasie. Często mówi się o dźwiękach uciążliwych, przykrych czy wręcz bolesnych, dokuczliwych, szkodliwych. Międzynarodowa Organizacja Pracy definiuje hałas jako każdy dźwięk, który może doprowadzić do utraty słuchu, albo być szkodliwy dla zdrowia lub niebezpieczny z innych względów. Do hałasu nie można się przyzwyczaić, zawsze jest on przeżywany; niekiedy formą obrony organizmu jest adaptacja patologiczna. Jak stwierdzono, im dokuczliwość dźwięku jest większa i dłuższa, tym groźniejsze są konsekwencje – od zdenerwowania, agresywności, po depresje i zaburzenia psychiczne.

Najczęściej spotykaną przyczyną hałasu w dzisiejszym świecie jest komunikacja, szczególnie uciążliwa w dużych miastach. Samochody, tramwaje, autobusy jedynie w nocy zmniejszają częstotliwość poruszania się, ale ciągle składają się na podwyższenie tła akustycznego. W pobliżu lotnisk utworzono specjalne strefy, by zmniejszyć szkodliwość hałasu. Natomiast na wsiach na klimat akustyczny mocno oddziałuje praca maszyn rolniczych. A któż z nas nie

spotkał się z budową, remontem i z dźwiękami związanymi z tą działalnością? Współczesna muzyka w znakomitej części stanowi źródło doznań estetycznych, ale dla odbiorców, mimo woli, nocnych dyskotek jest hałasem, powodującym co najmniej bezsenność.

Obrazem destrukcyjnych oddziaływań hałasu mogą być zjawiska opisywane już w starożytności. Powszechnie znane z Biblii są opowieści o trąbach, które nadwątlily mury Jerycha. Mniej popularna jest tortura znana w Chinach, a stosowana za najcięższe przewinienia: „Kto obraża Najwyższego, nie będzie powieszony, lecz fleciści, dobosze i heroldzi będą wokół niego czynić hałas dniem i nocą, póki nie padnie martwy...”.

Według naukowców we współczesnym świecie hałas tak przenika nasze środowisko, że wkrótce aparaty słuchowe będą równie częste jak dzisiaj okulary.

Obchodzony 25 kwietnia Międzynarodowy Dzień Świadomości Zagrożenia Hałasem stał się inspiracją do poniższego zestawienia. Zawiera ono wybór pozycji zwartych (od 1977 roku) i artykułów (od 2000 roku). Całość zgromadzonych opracowań podzielono na cztery części. W pierwszej z nich znajdują się materiały o charakterze ogólnym. W kolejnych działach poruszana jest problematyka występowania hałasu w środowisku, wpływu uciążliwych dźwięków na zdrowie. Tematem następnej części jest klimat akustyczny Wielkopolski. W zagadnienia prawne związane z uciążliwym hałasem wprowadza ostatni dział bibliografii.

I. Opracowania ogólne

a. Pozycje zwarte

1. VII SYMPOZJUM Techniki Wibracyjnej i Wibroakustyki : Kraków 12-14 grudnia 1984 / Akademia Górniczo-Hutnicza im. S. Staszica w Krakowie. – Kraków : AGH, 1984. – 440 s. : il.
2. ALTERNATYWNE przestrzenie publiczne: Mateczny – Borek Fałęcki. [T. 1], Przyszłość dźwięku w mieście / Agnieszka Ozga, Kaja Czajczyk, Dominik Mleczko, Jacek Wierzbicki, Marcjanna Nóżka, Aleksandra Lyn, Julia Idczak, Klara Juros, Daria Wójcik ; [redakcja naukowa Beata Gibała-Kapecka, Tomasz Kapecki ; recenzenci Dominika Sobolewska, Tadeusz Pietrzekiewicz]. – Kraków : Wydawnictwo Akademii Sztuk Pięknych im. Jana Matejki, 2019. – 223 s. : il.
3. AUDIOSFERA : studia / redakcja tomu Aleksandra Kil-Matłak, Robert Losiak, Renata Tańczuk, Sławomir Wieczorek. – Wrocław : Oficyna Wydawnicza Atut – Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe, 2016. – 186 s. : il.

4. AUDIOSFERA : studia. 2 / redakcja tomu Aleksandra Kil-Matlak, Robert Losiak, Renata Tańczuk, Sławomir Wieczorek. – Wrocław : Oficyna Wydawnicza Atut – Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe, 2018. – 234 s. : il.
5. AKUSTYKA w budownictwie / Jacek Nurzyński. – Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 2018. – 337 s. : il.
6. BODŹCE akustyczne / Jan Grzesik. – Warszawa : Państw. Wydawnictwo Naukowe, 1977. – 237 s. : wykr., il. – (Oddziaływanie Czynników Współczesnego Środowiska na Organizm Człowieka)
7. CZŁOWIEK a hałas / Zbigniew Witold Engel. Doktor honoris causa Politechniki Świętokrzyskiej / [oprac. Stanisław Adamczak]. – Kielce : Wydawnictwo Politechniki Świętokrzyskiej, 2012. – 60 s. : il.
8. DŹWIĘK w krajobrazie jako przedmiot badań interdyscyplinarnych / red. Sebastian Bernat; Instytut Nauk o Ziemi. Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Komisja Krajobrazu Kulturowego Polskiego Towarzystwa Geograficznego. – Lublin : Instytut Nauk o Ziemi. Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej : Komisja Krajobrazu Kulturowego Polskiego Towarzystwa Geograficznego, 2008. – 326 s. : il. – (Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego PTG, nr 11)
9. EKOLOGICZNE aspekty w budownictwie na przykładzie hałasu komunikacyjnego / redakcja naukowa Karol Pietrzak. – Bydgoszcz : Katedra Inżynierii Produkcji i Zarządzania w Budownictwie. Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy, 2017. – 86 s. : il.
10. HAŁAS i wibracja : pomiary i zapobieganie / Andrzej Kowerski. – Wrocław : Ośrodek Szkolenia Państwowej Inspekcji Pracy im. prof. Jana Rosnera : „Femar”, 2000. – 76 s. : il. – (Biblioteczka Bezpiecznej Pracy)
11. HAŁASY : wskaźniki i kryteria oceny / Janusz Renowski ; Politechnika Wroclawska. – Wrocław : Wydawnictwo Politechniki Wrocławskiej, 1988. – 108 s. : il.
12. KIERUNKOWOŚĆ słuchu oraz zrozumiałość mowy w środowisku pracy / Rafał Młyński, Emil Kozłowski. – Warszawa : Centralny Instytut Ochrony Pracy – Państwowy Instytut Badawczy, 2016. – 36 s. : il.
13. KSZTAŁTOWANIE wnętrz urbanistycznych jako forma zabezpieczenia przed hałasem zewnętrznym / Maria Stawicka-Wałkowska, Barbara Rudno-Rudzińska. – Warszawa : Wydawnictwa ITB, 2000. – 115 s. : il. – (Prace Naukowe Instytutu Techniki Budowlanej; 435)
14. MATERIAŁY XLVII Szkoły Zimowej Akustyki Środowiska i Wibroakustyki, Gliwice, Szczyrk, 2019-02-25 – 03-01 / [redakcja Roman Bukowski] ; Oddział Górnośląski Polskiego Towarzystwa Akustycznego, Komitet Akustyki Polskiej Akademii Nauk. . – Gliwice : Polskie Towarzystwo Akustyczne. Oddział Górnośląski, [2019]. – 76 s. : il.

- Szkoła Zimowa Akustyki Środowiska i Wibroakustyki (47 ; 2019 ; Gliwice / Szczyrk).
15. MATERIAŁY XL Zimowej Szkoły Zwalczania Zagrożeń Wibroakustycznych, Gliwice, Szczyrk, 27.02 – 2.03.2012 / [redakcja Roman Bukowski] ; Oddział Górnośląski Polskiego Towarzystwa Akustycznego, Instytut Fizyki – Centrum Naukowo-Dydaktyczne Politechniki Śląskiej, Komitet Akustyki Polskiej Akademii Nauk. – Gliwice : Polskie Towarzystwo Akustyczne. Oddział Górnośląski, [2012]. – 340 s. : il.
Zimowa Szkoła Zwalczania Zagrożeń Wibroakustycznych (40 ; 2012 ; Gliwice / Szczyrk).
16. MATERIAŁY XXXIX Zimowej Szkoły Zwalczania Zagrożeń Wibroakustycznych : Gliwice-Szczyrk, 28.02 – 4.03.2011 / [red. materiałów Szkoły Roman Bukowski, Mieczysław Rocznik] ; Oddział Górnośląski Polskiego Towarzystwa Akustycznego, Instytut Fizyki Politechniki Śląskiej. – Gliwice : Polskie Towarzystwo Akustyczne. Oddział Górnośląski, [2011]. – 126 s. : il.
Zimowa Szkoła Zwalczania Zagrożeń Wibroakustycznych (39 ; 2011 ; Gliwice / Szczyrk).
17. MATERIAŁY XXXVI Zimowej Szkoły Zwalczania Zagrożeń Wibroakustycznych : Gliwice-Wiśła 25.02.-29.02.2008 / [red. Mieczysław Rocznik] ; Oddział Górnośląski Polskiego Towarzystwa Akustycznego, Instytut Fizyki Politechniki Śląskiej. – Gliwice : Polskie Towarzystwo Akustyczne. Oddział Górnośląski, 2008. – 220 s. : il.
Zimowa Szkoła Zwalczania Zagrożeń Wibroakustycznych (36 ; 2008 ; Gliwice / Wiśła)
oraz inne pozycje z tego cyklu:
Zimowa Szkoła Zwalczania Zagrożeń Wibroakustycznych (27 ; 1999 ; Gliwice / Ustroń).
Zimowa Szkoła Zwalczania Zagrożeń Wibroakustycznych (26 ; 1998 ; Gliwice-Ustroń).
Zimowa Szkoła Zwalczania Zagrożeń Wibroakustycznych (25 ; 1997 ; Gliwice-Ustroń).
Zimowa Szkoła Zwalczania Zagrożeń Wibroakustycznych (23 ; 1995 ; Gliwice / Wiśła).
18. MEGATRENDY współczesnych zagrożeń bezpieczeństwa / redakcja naukowa Józef Zawadzki i Grzegorz Pietrek. – Gdańsk : Wyższa Szkoła Bankowa ; Warszawa : CeDeWu, 2016. – 324 s. : il.
19. METODY aktywne redukcji drgań i hałasu : V szkoła, Kraków-Krynica maj 2001 : referaty recenzowane / organizatorzy Katedra Automatyzacji Procesów, Katedra Mechaniki i Wibroakustyki. Akademia Górniczo-

- Hutnicza w Krakowie, Zakład Dynamiki i Układów Mechanicznych. Politechnika Krakowska, Komisja Mechaniki Stosowanej. Oddział Polskiej Akademii Nauk w Krakowie. – Kraków : Wydział Inżynierii Mechanicznej i Robotyki AGH, 2001. – 320 s. : il. – (Problemy Inżynierii Mechanicznej i Robotyki)
20. METODY aktywne redukcji hałasu / Zbigniew Engel [i in.]. – Warszawa : Centralny Instytut Ochrony Pracy, 2001. – 151 s. il.
 21. MODELOWANIE i symulacja oddziaływania drgań pojazdów na organizm człowieka / Mirosław Nader. – Warszawa : Oficyna Wydawnicza PW, 2001. – 170 s. : il. – (Prace Naukowe / Politechnika Warszawska. Transport, z. 46)
 22. NAGRANIA terenowe / Filip Szałasak. – Gdańsk : Wydawnictwo w Po-dwórku, 2017. – 224 s.
 23. NASŁUCHIWANIE hałasu : audioantropologia między ekspresją a doświadczeniem / Dariusz Brzostek. – Toruń : Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2014. – 282 s.
 24. NOWE osiągnięcia nauki w zwalczaniu hałasu i wibracji oraz praktyczne ich wdrażanie : materiały konferencyjne / Naczelna Organizacja Techniczna. Rada Wojewódzka w Częstochowie. – Częstochowa : NOT, 1985. – 144 s. : rys., wyk.
 25. OCHRONA przed hałasem : [materiały pomocnicze dla nauczycieli szkół podstawowych] / Elżbieta Kotlicka. – Warszawa : Narodowa Fundacja Ochrony Środowiska. Krajowe Centrum Edukacji Ekologicznej, [1994]. – 23 s. : rys., wyk. – (Biblioteka Ekologa ; 3)
 26. OCHRONA środowiska przed drganiami i hałasem / Zbigniew Engel. – Wyd. 2 popr. i uaktual. – Warszawa : Wydaw. Naukowe PWN, 2001. – 500 s. : il.
 27. PROGNOZOWANIE hałasu samochodowego / Roman Gołębiowski. – Poznań : Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, 2014. – 191 s. : il. – (Akustyka / Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, nr 18)
 28. PRZEMYSŁOWE zabezpieczenia przed hałasem infradźwiękowym i niskoczęstotliwościowym : wybrane elementy i modele / Anna Kaczmarska [i in.]. – Warszawa : CIOP [Centralny Instytut Ochrony Pracy], 2001. – 76 s. : il.
 29. STAN klimatu akustycznego w kraju w świetle badań WIOŚ w latach 2007-2011 / [zespół aut. Radosław J. Kucharski i in.]; Inspekcja Ochrony Środowiska. – Warszawa : Inspekcja Ochrony Środowiska, 2013. – 104 s. : il. – (Biblioteka Monitoringu Środowiska)

30. STAN klimatu akustycznego w kraju w świetle badań WIOŚ w latach 2002-2006 / [zespół aut. Anna Taras i in. ; red. Ewa Zrałek] ; Inspekcja Ochrony Środowiska. – Warszawa : Inspekcja Ochrony Środowiska, 2008. – 142 s. : il. – (Biblioteka Monitoringu Środowiska)
31. STAN klimatu akustycznego w kraju w świetle badań WIOŚ / aut. Radosław J. Kucharski – kierownik zespołu aut. [i in. ; Inspekcja Ochrony Środowiska]. – Warszawa : IOŚ, 2002. – 97 s. : il. , mapy. – (Biblioteka Monitoringu Środowiska)
32. STAN klimatu akustycznego w kraju w świetle badań WIOŚ / zespół red. merytorycznych Marek Kraszewski (red. wiodący) [i in. ; Państwowa Inspekcja Ochrony Środowiska]. – Warszawa : PIOŚ : Dział Wydawnictw Instytutu Ochrony Środowiska, 1998. – 95 s. : il. – (Biblioteka Monitoringu Środowiska)
33. TŁUMIENIE drgań / pod red. Zbigniewa Osińskiego ; aut. Jerzy Bajkowski [i in.]. – Warszawa : Wydaw. Naukowe PWN, 1997. – 500 s. : rys., wyk.
34. TRADYCJE hałasu w sztuce dźwięku / Patryk Lichota. – Poznań : Bogucki Wydawnictwo Naukowe, 2016. – 256 s. : il.
35. WYBRANE cyfrowe systemy aktywnej redukcji hałasu / Grzegorz Makarewicz. – Warszawa : CIOP-PIB – Centralny Instytut Ochrony Pracy – Państwowy Instytut Badawczy, 2002. – 158 s. : il.
36. ZWALCZANIE drgań i hałasu : podstawy teoretyczne / Jacek Kaczmarek ; [Wyższa Szkoła Morska w Szczecinie]. – Szczecin : WSM, 2002. – 222 s. : il.

b. Artykuły

1. 14. MIĘDZYNARODOWA Konferencja Zwalczania Hałasu : Elbląg, 3-6 czerwca 2007 / Danuta Augustyńska, Barbara Szczepankowska. W: *Bezpieczeństwo Pracy*. – 2007, nr 7/8, s. 2-5
2. BAZA danych o materiałach, wyrobach i urządzeniach przeznaczonych do ochrony przed hałasem i drganiami / Kazimierz Czyżewski, Jerzy Sadowski, Zbigniew Engel. W: *Bezpieczeństwo Pracy*. – 2000, nr 6, s. 1-5
3. CISZA i hałas / Krystyna Bonenberg. W: *Aura*. – 2003, nr 4, s. 33-34
4. CICHOSZA / Jolanta Bojańczyk. W: *Rzeczpospolita* (Wyd. zasadnicze). – 2015, nr 237, s. 20-21
5. CO ZA hałas, co za szum? / Piotr Wasiak. – (Witamy w Polsce) W: *Gaz. Wyborcza* (Wyd. zasadnicze). – 2016, nr 220, s. 7
6. DREŹCZENI hałasem w stolicy / Zbigniew Franczak ; rozm. Rafał Pazio. W: *Najwyższy Czas!* – 2014, nr 43, s. XLII

7. DRGANIA i hałas w pojazdach drogowych / Piotr Kowalski. W: *Bezpieczeństwo Pracy*. – 2007, nr 5, s. 10-13
Materiały z 14 Międzynarodowej Konferencji „Noise Control '07”,
Elbląg
8. DROGI będą głośniejsze, ale tańsze / Piotr Szymaniak. W: *Dziennik Gaz. Prawna*. – 2012, nr 177, s. B10
9. DZWONY kościelne jako źródło hałasu / Mariusz Kotulski ; Katedra Prawa Administracyjnego Uniwersytetu Jagiellońskiego. W: *Samorząd Terytorialny*. – 2018, nr 3, s. 48-57
10. GŁOŚNIEJ o hałasie / Joanna Cieśla. W: *Polityka*. – 2013, nr 27, s. 28-29
11. GŁOWA aż pęka / Anna Michalska. W: *Tyg. Solidarność*. – 2000, nr 45, s. 13
Hałas w dużych miastach.
12. GROMKI śmiech decybeli / Wiesława Mazur. W: *Nasza Polska*. – 2012, nr 46, s. 6
13. GROŹNY jak smog / Agnieszka Kantaruk. W: *Tyg. Powszechny*. – 2019, nr 48, s. 60-63
14. GROŹNE decybele / Barbara Warpechowska. W: *Puls Biznesu*. (Wyd. zasadnicze). – 2017, nr 100, s. 18-19
15. GWAŁTY mierzone w decybelach / Franciszek Barwiński. W: *Przekrój*. – 2013., nr 16/17, s. 34-37
16. HAŁAS / Krystyna Bonenberg. W: *Aura*. – 2011, nr 11, s. 35
17. HAŁAS jako czynnik szkodliwy i uciążliwy w procesie pracy / Ewa Podgórska-Rakiel. W: *Tyg. Solidarność*. – 2014, nr 3, s. 36-37
18. HAŁAS w aspekcie społecznym / Ilona Żeber-Dzikowska. W: *Edukacja Biologiczna i Środowiskowa*. – 2006, nr 2, s. 44-50
19. INTERNETOWA baza wiedzy dotycząca hałasu – SMOK / Paweł Górski, Grzegorz Makarewicz, Leszek Morzyński, Wiktor M[arek] Zawieska. W: *Bezpieczeństwo Pracy*. – 2001, nr 11, s. 19-20
20. JEDENASTE przykazanie – nie hałasuj / Katarzyna Kapczyńska. W: *Puls Biznesu* (Wyd. zasadnicze). – 2012, nr 237, s. 6
21. JEST impreza, wkładamy korki w uszy / Wojciech Karpieszuk. W: *Gaz. Wyborcza* (Wyd. zasadnicze). – 2016, nr 235, dod. *Magazyn Stołeczny*, s. 10-11
22. KRAWEŹNIKOFON / Marcin Zalewski. W: *Res Publica Nowa*. – 2011, nr 13, s. 112-116
23. KRÓTKI wykład o hałasie i ekranach / Jan Jankiel. W: *Gaz. Wyborcza* (Wyd. zasadnicze). – 2012, nr 84, dod. *Gaz. Stołeczna*, s. 7

24. KULTURA ogłusza / Bartek Chaciński. W: *Przekrój*. – 2006, nr 7, s. 48-51
25. MROCZNA strona dźwięku : ataki akustyczne czy zbiorowa paranoja / Jacek Przybylski. W: *Do Rzeczy*. – 2018, nr 28, s. 77-79
26. O CISZY i hałasie, ich doświadczaniu, definiowaniu i sposobach opisywania / Iwona Kabzińska ; Instytut Archeologii i Etnologii PAN, Warszawa. W: *Etnografia Polska*. – 2018, t. 62, z. 1/2, s. 5-23
27. O CODZIENNYM niedostatku ciszy i nadobfitości hałasu / Iwona Kabzińska. W: *Literatura Ludowa*. – 2005, nr 2, s. 3-14
28. ROZMOWA z Mistrzem – profesorem zw. dr. hab. inż. Ignacym Maleckim honorowym przewodniczącym Komitetu Naukowego XII Międzynarodowej Konferencji Zwalczania Hałasu „Noise control '01” / rozm. Barbara Szczepankowska. W: *Bezpieczeństwo Pracy*. – 2001, nr 11, s. 8-9
29. SCHIZOFONIA / Mirosław Pęczak. W: *Polityka*. – 2000, nr 11, s. 69-70
Źródła hałasu.
30. SERWIS internetowy poświęcony aktywnym metodom zwalczania hałasu / Paweł Górski, Grzegorz Makarewicz, Leszek Morzyński. W: *Bezpieczeństwo Pracy*. – 2004, nr 7/8, s. 26-27
31. SPOSÓB na decybele / Magdalena Goetz. W: *Głos Nauczycielski*. – 2015, nr 23, s. 10
32. SZKOŁY zaśmiecone hałasem / Katarzyna Moskal. W: *Psychologia w Szkole*. – 2014, nr 3, s. 106-109
33. UWAGA : hałas / Jacek Danielewski. W: *Ekopartner*. – 2000, nr 4, s. 22-23
34. UWODZENIE hałasem / Jakub Łuka. W: *Opcje*. – 2006, nr 2, s. 64-67
Nowe formy dźwiękowe stosowane we współczesnej muzyce rozrywkowej.
35. WIELE hałasu o ciszę / Olga Świącicka. W: *Przekrój*. – 2013, nr 16/17, s. 30-33
36. WARSZAWSKIE wojny o hałas / Wojciech Karpieszuk, Małgorzata Zubik, Piotr Machajski, Tomasz Urzykowski. W: *Gaz. Wyborcza* (Wyd. zasadnicze). – 2013, nr 120, dod. Gaz. Stołeczna, s. 6-7
37. WIĘKSZY hałas nad głowami / Izabela Kacprzak, Grażyna Zawadka. W: *Rzeczpospolita* (Wyd. zasadnicze). – 2016, nr 279, s. A3
38. WOBEĆ hałasu nie musimy być bezbronni / Marek Antoni Nowicki. W: *Dziennik Gaz. Prawna*. – 2010, nr 237, s. B12
39. WOKÓŁ idei ekologii akustycznej : koncepcje i praktyki / Robert Losiak ; Uniwersytet Wrocławski. Instytut Muzykologii. W: *Studia Etnologiczne i Antropologiczne*. – 2017, t. 17, s. 115-126

40. WYMIARY estetyki hałasu, czyli Hałas w ujęciu wieloznacznym / Adriana Jagoda Borowska ; Uniwersytet Warszawski. W: *Wieloznacznosc Dźwięku*. – 2015, t. 2, s. 21-35
Materiały z konferencji: II Międzynarodowa Studencka Konferencja Naukowa z cyklu „Wieloznacznosc dźwięku”, 2015, Wrocław.
41. ZAGROŻENIE hałasem w Polsce i jego zwalczanie / Zbigniew Witold Engel. W: *Aura*. – 2003, nr 11, s. 4-5
42. ZAGROŻENIE hałasem / Katarzyna Papińska. W: *Kontrola Państwowa*. – 2002, nr 3, s. 52-66
43. ZBĘDNE ekrany / Krzysztof Losz. W: *Nasz Dziennik* (Wyd. zasadnicze). – 2016, nr 24, s. 5
44. ZNACZĄCA muzyka czy bezsensowny hałas? / Monika Pasiecznik. W: *Odra*. – 2011, nr 2, s. 94-95

II. Hałas a środowisko

a. Pozycje zwarte

1. III MIĘDZYNARODOWA Konferencja Naukowa Inżynieria Środowiska Młodym Okiem. T. 7, Uwarunkowania sanitarno-inżynieryjne / [pod red. Iwony Skoczko, Janiny Piekutin, Aleksandry Zarzeckiej]. – Białystok : Oficyna Wydawnicza Politechniki Białostockiej, 2014. – 1 dysk optyczny (CD-ROM). – Monografie – Politechnika Białostocka. Wydział Budownictwa i Inżynierii Środowiska; t. 7)
Zawiera: Hałas w otoczeniu dróg i ulic : problemy oceny i działania ochronne / Paweł Gierasimiuk, Marek Motylewicz.
2. AKTUALIZACJA „Programu ochrony środowiska przed hałasem dla terenów poza aglomeracjami, położonych wzdłuż dróg krajowych oraz wojewódzkich na terenie województwa warmińsko-mazurskiego o obciążeniu ponad 3 mln pojazdów rocznie, których eksploatacja spowodowała negatywne oddziaływanie akustyczne w wyniku przekroczenia dopuszczalnych poziomów hałasu określonych wskaźnikami LDWN i LN – w zakresie dróg krajowych” / Sejmik Województwa Warmińsko-Mazurskiego. – Olsztyn : [Urząd Marszałkowski Województwa Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie], 2019. – 194 s. : il., mapy.
3. AUDIOSFERA miasta / pod red. Roberta Losiaka i Renaty Tańczuk. – Wrocław : Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2012. – 187 s. : il. – (Acta Universitatis Wratislaviensis. Prace Kulturoznawcze, 13)
4. AUDIOSFERA Wrocławia / pod red. Roberta Losiaka i Renaty Tańczuk. – Wrocław : Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2014. – 402 s. :

il. + 1 płyta CD. – (Acta Universitatis Wratislaviensis. Prace Kulturoznawcze. Monografie, 6)

5. BEZPIECZEŃSTWO na lądzie, morzu i w powietrzu w XXI wieku / red. nauk. Jacek Zboina. – Józefów : Centrum Naukowo-Badawcze Ochrony Przeciwpowodziowej im. Józefa Tuliszkowskiego – Państwowy Instytut Badawczy, 2014. – 339 s. : il.
Zawiera: Niebezpieczeństwo hałasu lotniczego w środowisku : metody oceny stanu zagrożenia i sposoby ograniczenia / Marta Rojek, Danuta Czarnecka, Marek Rajzer, s. 303-307
6. EFEKTYWNOŚĆ wizualizacji kartograficznej rozkładu przestrzennego hałasu / Jarosław Kubiak. – Poznań : Bogucki Wydawnictwo Naukowe, 2018. – 164 s. : il., mapy. – (Studia i Prace z Geografii ; nr 67)
7. EKOINŻYNIERIA w teorii i praktyce / Polskie Towarzystwo Inżynierii Ekologicznej. – Warszawa : Zarząd Główny PTIE ; Lublin : PTIE. Oddział, 2014. – 238 s. : il. – (Inżynieria Ekologiczna; nr 40)
Zawiera: „Cicha” nawierzchnia drogowa jako sposób na ograniczenie poziomu hałasu od ruchu samochodowego / Władysław Gardziejczyk, s. 65-73
8. EKOLOGIA akustyczna na obszarach leśnych / Janusz Piechowicz, Agnieszka Ozga, Dominik Mleczo, Cezary Kasprzak, Lesław Stryczniewicz. – Kraków : Katedra Mechaniki i Wibroakustyki. Wydział Inżynierii Mechanicznej i Robotyki Akademii Górniczo-Hutniczej im. Stanisława Staszica, 2015. – 105 s. : il. – (Monografie Katedry Mechaniki i Wibroakustyki)
9. EMISJA i propagacja hałasu przemysłowego w środowisku zewnętrznym / Iwonna Żuchowicz-Wodnikowska. – Wyd. 2 uzup. – Warszawa : Wydawnictwa Instytutu Techniki Budowlanej, 2008. – 71 s., : il. – (Prace Naukowe Instytutu Techniki Budowlanej)
10. FIZYKA zagrożeń środowiska / Marek Siemiński. – Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 1994. – 223 s. : il.
11. HAŁAS przemysłowe, maszyny i urządzenia – wybrane problemy wibroakustyczne / Zbigniew Engel [i in.]. – Warszawa : Centralny Instytut Ochrony Pracy – Państwowy Instytut Badawczy, 2009. – 298 s. : il.
12. HAŁAS a środowisko / Adam Lipowczan. – Katowice : Fundacja Ekologiczna „Silesia”, 1995. – 101 s. : il. – (Biblioteczka Fundacji Ekologicznej „Silesia” ; t. 8)
13. HAŁAS i drgania w procesach pracy : źródła, ocena, zagrożenia / Zbigniew Engel, Wiktor M. Zawieska. – Warszawa : Centralny Instytut Ochrony Pracy – Państwowy Instytut Badawczy, 2010. – 609 s. : il.

14. HAŁAS w przemyśle i jego ograniczanie : zarys ujęcia całościowego / Witold Rybarczyk. – Zielona Góra : Centrum Zastosowań Ergonomii, 1997. – 55 s. : il. – (Biblioteka Zastosowań Ergonomii. Hałas w Gospodarce ; nr 1)
15. HAŁAS w środowisku / Rufin Makarewicz. – Poznań : Ośrodek Wydawnictw Naukowych, 1996. – 360 s. : wykr.
16. HAŁAS drogowy na terenie miast Przemyśla, Jarosławia i Radymna w świetle pomiarów przeprowadzonych w latach 1995-96 / [aut. oprac. Adam Płoszczyński] ; Państwowa Inspekcja Ochrony Środowiska. Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Przemyślu. – Przemyśl : WIOŚ ; [Warszawa] : PIOŚ, 1996. – 47 s. : il. , 1 mapa. – (Biblioteka Monitoringu Środowiska)
17. HAŁAS i wibracje ogólne występujące jednocześnie w środowisku pracy : analiza skutków zdrowotnych narażonych pracowników i zalecenia profilaktyczne / Barbara Harazin. – Sosnowiec : Instytut Medycyny Pracy i Zdrowia Środowiskowego, 1997. – 46 s.
18. HAŁAS i wibracje w środowisku / Zbigniew Engel, Jerzy Sadowski. – Warszawa : Liga Ochrony Przyrody, 1992. – 60 s. : il., mapa.
Wykaz podstawowej literatury s. 52.
19. HAŁAS lotniczy i sposoby jego zwalczania / Tadeusz Rajpert. – Warszawa : Wydawnictwa Komunikacji i Łączności, 1980. – 387 s. : il.
20. HAŁAS maszyn i urządzeń – źródła, ocena / Zbigniew Engel, Dariusz Pleban. – Warszawa : Centralny Instytut Ochrony Pracy, 2001. – 199 s. : il.
21. HAŁAS opon samochodowych : wybrane zagadnienia / Jerzy A. Ej-smont. – Gdańsk : Wydaw. PG, 1992. – 178 s. : il. – (Zeszyty Naukowe Politechniki Gdańskiej. Mechanika, nr 68)
22. HAŁAS w przemyśle i jego ograniczanie : ujęcie ekonomiczne dla przedsiębiorców / Witold Rybarczyk. – Wyd. 2 popr. i uzupeł. – Zielona Góra : Centrum Zastosowań Ergonomii, 1999. – 55 s. : wykr. – (Biblioteka Zastosowań Ergonomii. Hałas w Gospodarce ; nr 1)
23. HAŁAS w środowisku : materiały II konferencji naukowej, 21 kwietnia 2005 / [red. Dariusz Rott] ; Wyższa Szkoła Zarządzania Ochroną Pracy w Katowicach. – Katowice : Wydawnictwo Wyższej Szkoły Zarządzania Ochroną Pracy, 2005. – 85 s. : il. – (Prace Naukowe Wyższej Szkoły Zarządzania Ochroną Pracy w Katowicach ; nr 5)
24. JAKOŚĆ akustyczna maszyn / Dariusz Pleban. – Warszawa : Centralny Instytut Ochrony Pracy – Państwowy Instytut Badawczy, 2012. – 184 s. : il.
25. MAPA akustyczna i program ochrony środowiska przed hałasem jako elementy systemu zarządzania środowiskiem / Janusz Kompała. – Ka-

- towice : Główny Instytut Górnictwa, 2009. – 132 s. : il. – (Prace Naukowe Głównego Instytutu Górnictwa; nr 877)
26. METODY ochrony środowiska przed hałasem : teoria i praktyka. [Z. 1 / red. Janusz Bohatkiewicz]. – Zakopane ; Kraków : Portal drogowy Edroga.pl – Wydawnictwo EKKOM, 2013. – 260 s. : il.
 27. METODY ochrony środowiska przed hałasem : teoria i praktyka. [Z. 1 / red. Janusz Bohatkiewicz]. – Zakopane ; Kraków : Wydawnictwo Ekkom, 2013. – 260 s. : il.
 28. O DŹWIĘKU, akustyce i hałasie w przestrzeni miasta / Beata Gibała-Kapecka, Tadeusz Kamiński, Tomasz Kapecki ; [redakcja naukowa Agnieszka Ozga ; recenzenci Barbara Kowalewska, Tadeusz Pietrzkiwicz]. – Kraków : Wydawnictwo Akademii Sztuk Pięknych im. Jana Matejki, 2019. – 127 s. : il.
 29. OCENA jakości środowiska w województwie śląskim w zakresie hałasu, na podstawie badań monitoringowych i inspekcyjnych WIOŚ w Katowicach oraz zarządców dróg i lotnisk, w latach 2000-2009 / [red. Ryszard Danecki, Anna Pilich-Konieczny, Andrzej Szczygiel ; aut.: Ryszard Danecki i in.] ; Wojewoda Śląski, Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Katowicach. – Katowice : [Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska], 2010. – 88 s. : il. – (Biblioteka Monitoringu Środowiska)
 30. OCENA wpływu przemysłu hutniczego na klimat akustyczny środowiska / zespół wykonawców pracy Zbigniew Engel – kier. [i in.] ; [red. Ewa Żrałek ; Państwowa Inspekcja Ochrony Środowiska]. – Warszawa : PIOŚ, 1997. – 83 s. : il. – (Biblioteka Monitoringu Środowiska)
 31. OCENA wpływu przemysłu odlewniczego na klimat akustyczny środowiska / aut. Zbigniew Engel [i in.]. – Warszawa : Państwowa Inspekcja Ochrony Środowiska, 1998. – 74 s. : il., 1 mapa. – (Biblioteka Monitoringu Środowiska)
 32. OCHRONA przed hałasem i drganiami w środowisku pracy / pod red. Danuty Augustyńskiej, Wiktora M. Zawieski ; [aut. Danuta Augustyńska i in.]. – Warszawa : CIOP – Centralny Instytut Ochrony Pracy, 1999. – 228 s. : il.
 33. OCHRONA przed hałasem w warunkach wysokich wymagań higienicznych w zakładach pracy przemysłu spożywczego i farmaceutycznego : poradnik / Jan Czuchaj [i in.]. – Gdańsk : Wydaw. Uniwersytetu Gdańskiego, 2000. – 51 s. : il.
 34. OCHRONA środowiska człowieka przed hałasem i wibracjami / kolegium redakcyjne: Edmund Giżewski, Lechośław Kasowski, Krystyna Berzowska ; NOT – Polskie Zrzeszenie Inżynierów i Techników Sanitarnych Oddział w Poznaniu, Poznański Oddział Polskiego Towarzystwa Akustycznego w Poznaniu, Urząd Wojewódzki w Poznaniu – Wydział Go-

- spodarki Przestrzennej i Ochrony Środowiska. – Poznań : [b.w.], 1977. – 153 s. : il.
35. OCHRONA środowiska pracy przed hałasem / Tadeusz Zieliński ; Politechnika Łódzka. – Wyd. 2. – Łódź : Wydaw. PŁ, 1997. – 204 s. : rys., wykr.
 36. OCHRONA środowiska przed drganiami i hałasem / Zbigniew Engel. – Wyd. 2 popr. i uaktual. – Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 2001. – 500 s. : fot., rys., wykr.
 37. OCHRONA środowiska przed hałasem w Polsce w świetle przepisów europejskich : opracowanie zbiorowe / pod red. Zbigniewa W. Engela i Jerzego Sadowskiego ; [aut. oprac. Danuta Augustyńska i in.] ; Komitet Akustyki Polskiej Akademii Nauk, Centralny Instytut Ochrony Pracy – Państwowy Instytut Badawczy. – Warszawa : Centralny Instytut Ochrony Pracy – Państwowy Instytut Badawczy, 2005. – 311 s. : il.
 38. ODDZIAŁYWANIE drgań mechanicznych i hałasu w środowisku : materiały seminaryjne, Katowice marzec 2000 / [aut. ref. Cezary Bartmański i in.] ; Główny Instytut Górnictwa. Zakład Akustyki Technicznej, Techniki Laserowej i Radiometrii. – Katowice : GIG, 2000. – 133 s. : il., mapy. – (Prace Naukowe Głównego Instytutu Górnictwa. Konferencje ; no 33)
 39. ODDZIAŁYWANIE hałasów pojazdów szynowych na środowisko : II krajowe seminarium, Warszawa, październik 1994 : materiały konferencyjne / Ministerstwo Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa, Liga Walki z Hałasem. – Warszawa : LWzH. Zarząd Główny : Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, [1995]. – 56 s. : il., 1 mapa.
 40. ODDZIAŁYWANIE przemysłu na środowisko naturalne. Cz. 1, Hutnictwo żelaza i stali / Marian Niesler, Beata Oleksiak. – Gliwice : Instytut Metalurgii Żelaza, 2012. – 203 s. : il. – (Prace Instytutu Metalurgii Żelaza ; nr 1)
 41. OSŁONY przeciwhałasowe w ruchu drogowym / [Instytut Badawczy Dróg i Mostów. Branżowy Ośrodek Informacji Naukowej, Technicznej i Ekonomicznej Drogownictwa]. – Warszawa : Instytut Badawczy Dróg i Mostów. Branżowy Ośrodek Informacji Naukowej, Technicznej i Ekonomicznej Drogownictwa, 2011. – 143 s. : il. – (Studia i Materiały / Instytut Badawczy Dróg i Mostów, z. 64)
 42. OSOBIŚTY wskaźnik zagrożenia hałasem : koncepcja i badania laboratoryjne / pod redakcją Tomasza Korbiela ; [autorzy] Tomasz Korbiel, Wojciech Batko, Paweł Pawlik, Robert Barański, Bartłomiej Stępień, Jędrzej Blaut. – Kraków : Wydawnictwa AGH, 2017. – 94 s. : il.
 43. PROBLEMY ekologii kulturowej i społecznej w przestrzeni miejskiej i podmiejskiej / pod red. Ireny Bukowskiej-Floreńskiej. – Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2006. – 246 s. : il. – (Prace Nauko-

we Uniwersytecie Śląskiego w Katowicach; nr 2466; *Studia Etnologiczne i Antropologiczne*; t. 9)

Zawiera: *Życie w miejskim hałasie* / Iwona Kabzińska, s. 51-62

44. PROBLEMY zanieczyszczania środowiska przez infrastrukturę transportową na przykładzie Roztoczańskiego Parku Narodowego / Tomasz Słowik, Izabella Jackowska, Wiesław Piekarski. – Lublin : Instytut Agrofizyki im. Bohdana Dobrzańskiego PAN, 2008. – 138 s. : il. – (*Acta Agrophysica / Instytut Agrofizyki im. Bohdana Dobrzańskiego PAN w Lublinie. Rozprawy i Monografie* ; 2008 (5))
45. PRZEMIANY przestrzeni publicznej miasta / redakcja naukowa Izabela Rącka. – Kalisz : Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Prezydenta Stanisława Wojciechowskiego, 2017. – 199 s. : il., mapy. – (*Monografie – Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Prezydenta Stanisława Wojciechowskiego w Kaliszu*; 9)
Zawiera: *Zmiany w strukturze komunikacyjnej miasta a uciążliwość akustyczna : studium przypadku* / Kinga Szopińska ; Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy w Bydgoszczy, s. 99-117
46. RAPORT o zagrożeniu środowiska hałasem / [zespół aut.: Radosław J. Kucharski, przy współpr.: Ewa Żrałek] ; Państwowa Inspekcja Ochrony Środowiska. – Warszawa : „Elwoj-Trio”, 1993. – 79 s. : mapy. – (*Biblioteka Monitoringu Środowiska*)
47. STAN zagrożenia hałasem na terenie miasta Krakowa : [praca zbiorowa / pod red. Konrada Pawła Turzańskiego, Wojciecha Batko ; oprac. zespół aut. Wojciech Batko i in. ; Państwowa Inspekcja Ochrony Środowiska]. Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Krakowie. – Kraków : PIOŚ. WIOŚ : „Text”, 1998. – 48 s. : il. – (*Biblioteka Monitoringu Środowiska*)
48. TRENDY i wyzwania w zarządzaniu środowiskiem / redaktorzy naukowi Klaudia Lebień, Michał Ptak. – Jelenia Góra : Wydawnictwo Ad Rem, 2017. – 140 s. : il.
Zawiera: *Wpływ transportu lotniczego na zanieczyszczenie środowiska przyrodniczego hałasem* / Aleksandra Śliwińska ; Akademia Sztuki Wojennej, s. 101-109
49. WPŁYW autostrad na klimat akustyczny środowiska : seminarium, Warszawa, maj 1996 : materiały konferencyjne / Ministerstwo Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa, Liga Walki z Hałasem. – [Warszawa] : LWzH : Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, [1997]. – 130 s. : il. , mapy.
50. WYBRANE aspekty bezpieczeństwa w transporcie / redakcja naukowa Krzysztof Załęski, Natalia Saletra, Katarzyna Kowalska ; Wyższa Szkoła Oficerska Sił Powietrznych. Bezpieczeństwo w transporcie. – Dęblin :

Wydawnictwo Wyższej Szkoły Oficerskiej Sił Powietrznych, 2015. – 404 s. : il.

Zawiera: Hałas jako czynnik wpływający na bezpieczeństwo w transporcie lotniczym / Andrzej Gągorowski, s. 75-86

51. WYBRANE problemy z zakresu ergonomii i bezpieczeństwa pracy : monografia naukowa / pod red. H. Pawlak. – Lublin : Towarzystwo Wydawnictw Naukowych Libropolis, 2015. – 234 s. : il. – (Monografie Naukowe / Towarzystwo Wydawnictw Naukowych Libropolis)

Zawiera: Ocena zagrożenia hałasem w klubach muzycznych / Justyna Gierczak, Mateusz Ossowski, Martyna Kasela, Anna Kowalczyk ; Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie. Wydział Biologii i Hodowli Zwierząt. Studenckie Koło Naukowe Ochrony Środowiska. Sekcja Higieny Środowiska, s. 39-46

52. ZANIECZYSZCZENIE środowiska hałasem w świetle badań WIOŚ [Wojewódzkich Inspektoratów Ochrony Środowiska] w 1993 roku : (wybór zagadnień) / [zespół aut. R. Adamkiewicz i in.] ; Państwowa Inspekcja Ochrony Środowiska. – Warszawa : PIOŚ, 1994. – 94 s. : il., mapy. – (Biblioteka Monitoringu Środowiska)
53. ZANIECZYSZCZENIE środowiska hałasem w świetle badań WIOŚ [Wojewódzkich Inspektoratów Ochrony Środowiska] w 1994 roku : praca zbiorowa / pod red. M[arka] Kraszewskiego i R[adosława] J[acka] Kucharskiego ; [zespół aut. R. Cichoń i in.] ; Państwowa Inspekcja Ochrony Środowiska. – Warszawa : PIOŚ : „Trio”, 1995. – 84 s. : il., mapy. – (Biblioteka Monitoringu Środowiska)
54. ZANIECZYSZCZENIE środowiska hałasem w świetle badań WIOŚ w 1998 roku / aut. Radosław Kucharski, Marek Kraszewski, Anna Taras ; [Inspekcja Ochrony Środowiska]. – Warszawa : Główny Inspektorat Ochrony Środowiska, 1999. – 101 s. : il. – (Biblioteka Monitoringu Środowiska)
55. ZANIECZYSZCZENIE środowiska hałasem w świetle badań WIOŚ w 1999 roku / zestawienia zbiorcze i końcową redakcję pracy przygotowali: Radosław J. Kucharski [i in.]. – Warszawa : Inspekcja Ochrony Środowiska, 2000. – 104 s. : il. – (Biblioteka Monitoringu Środowiska)
56. ZANIECZYSZCZENIE środowiska hałasem w świetle badań WIOŚ / aut. Radosław J. Kucharski [i in.] ; Inspekcja Ochrony Środowiska. – Warszawa : Inspekcja Ochrony Środowiska, 2004. – 137 s. : il., mapy. – (Biblioteka Monitoringu Środowiska)
57. ZANIECZYSZCZENIE środowiska hałasem w świetle badań WIOŚ w latach 2002-2004 / [zespół aut. Radosław J. Kucharski i in. ; red. Lucyna Dygas-Ciołkowska, Ewa Zrałek !] ; Inspekcja Ochrony Środowiska. –

Warszawa : Inspekcja Ochrony Środowiska, 2005. – 108 s. : il. – (Biblioteka Monitoringu Środowiska)

b. Artykuły

1. HAŁAS nasz powszedni : akustyczna mapa Warszawy / Jakub Chełmiński. W: *Gaz. Wyborcza* (Wyd. zasadnicze). – 2017, nr 244, dod. *Gaz. Stołeczna*, s. 2
2. KLIMAT akustyczny środowiska / Jerzy Sadowski. W: *Aura*. – 2001, nr 9, s. 14-16
3. KLUBY nad Wisłą nie dają spać / Wojciech Karpieszuk. W: *Gaz. Wyborcza* (Wyd. zasadnicze). – 2017, nr 181, dod. *Gaz. Stołeczna*, s. 1
4. KRAJOBRAZ nie jest skazany na ekrany / Piotr Szymaniak. W: *Dziennik Gaz. Prawna*. – 2013, nr 98, s. B10
5. MAPY pokażą, gdzie jest najgłośniejsze / Renata Krupa-Dąbrowska. W: *Rzeczpospolita* (Wyd. zasadnicze). – 2019, nr 265, s. A14
6. MIASTO kontra basy / Paweł Walewski. W: *Polityka*. – 2016, nr 30, s. 88-90
7. NA TROPACH ciszy / Wojciech Markiewicz. W: *Polityka*. – 2000, nr 43, s. 84-86
Hałas a zdrowie człowieka.
8. NA ZIEMI nie ma już cichych miejsc / Krzysztof Urbański. W: *Rzeczpospolita* (Wyd. zasadnicze). – 2014, nr 32, s. A15
9. NASZE miasto! Niech żyje i da żyć / Grzegorz Lewandowski, Krzysztof Korczak, Grzegorz Staniszewski, Michał Olszewski, Olga Stopińska, Krystian Legierski, Aleksandra Zasławska ; oprac. WOT. W: *Gaz. Wyborcza* (Wyd. zasadnicze). – 2013, nr 121, dod. *Gaz. Stołeczna*, s. 4
10. NIECH jastrzębie nie latają / Robert Horbaczewski. W: *Rzeczpospolita* (Wyd. zasadnicze). – 2012, nr 157, s. A4
11. NIŻSZE normy hałasu nie zahamują budowy nowych ekranów / Konrad Majszyk. W: *Dziennik Gaz. Prawna*. – 2014, nr 21, s. B4
12. PROBLEMATYKA hałasu we współczesnych miastach / Jacek Szoltysek, Sebastian Twaróg ; Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach. W: *Studia Miejskie*. – 2012, t. 6, s. 75-84
13. PRZEMIANY języka muzyki : hałas jako norma estetyczna XX wieku / Slávka Kopčaková. W: *Humanum*. – 2015, nr 2, s. 53-62
14. SAMOCHODY spalinowe będą cichsze, hybrydy i elektryczne głośniejsze / Joanna Kowalska. W: *Dziennik Gaz. Prawna*. – 2014, nr 55, s. B4

15. SZUM wiatru, szelest trzciny / Dariusz Pawlicki. W: *Głos Nauczycielski*. – 2014, nr 17/18, s. 22
16. TYLKO dyskomfort czy już hałas / Julia Zakrzewska-Górska ; rozm. Wojciech Karpieszuk. W: *Gaz. Wyborcza (Wyd. zasadnicze)*. – 2017, nr 183, dod. *Gaz. Stołeczna*, s. 2
17. UZDROWISKA – „wyspami ciszy” w krajobrazie Polski? / Sebastian Biernat ; Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Wydział Nauk o Ziemi i Gospodarki Przestrzennej. W: *Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego*. – 2016, nr 33, s. 79-93
18. WPŁYW dźwięku w środowisku na atrakcyjność krajobrazu terenów rekreacyjnych / Magdalena Misterska ; Zakład Akustyki Technicznej i Techniki Laserowej. Główny Instytut Górnictwa. W: *Aura*. – 2017, nr 7/8, s. 3-6
19. ZAGROŻENIE hałasem komunikacyjnym środowiska miejskiego / Elwira Tomczak. W: *Chemia i Inżynieria Ekologiczna*. – 2005, t. 12, nr S1, s. 103-111
20. ZANIECZYSZCZENIE hałasem Tatrzańskiego Parku Narodowego / Maciej Wagner, Wiesław Nowakowski, Krystyna Czarnowska. W: *Aura*. – 2006, nr 9, s. 32-34
21. ZBYT głośnie życie / Adam Lipowczan ; rozm. Marcin Łęczek. W: *Przegląd Tygodniowy*. – 2000, nr 22, s. 17
Hałas miejski.
22. ŻADNEGO hałasu nocą / Wojciech Karpieszuk. W: *Gaz. Wyborcza (Wyd. zasadnicze)*. – 2018, nr 136, dod. *Gazeta Stołeczna*, s. 3

III. Hałas a zdrowie

a. Pozyccje zwarte

1. XV MIĘDZYKRAJOWE Sympozjum Inżynierii i Reżyserii Dźwięku ISSET 2013 Kraków, 27-29 czerwca 2013 / org.: Polska Sekcja Audio Engineering Society, Polskie Towarzystwo Akustyczne. Oddział Kraków, Katedra Mechaniki i Wibroakustyki, Akademia Górniczo-Hutnicza. – Kraków : Akademia Górniczo-Hutnicza, Katedra Mechaniki i Wibroakustyki, 2013. – 1 dysk optyczny (CD-ROM).
Zawiera: Ubytki słuchu wśród młodych ludzi spowodowane słuchaniem muzyki przy użyciu słuchawek / A. Dobrucki, B. Kruk, M. J. Kin.
2. BEZPIECZEŃSTWO zdrowotne : ujęcie interdyscyplinarne : bezpieczeństwo w perspektywie następnych pokoleń : zdrowe życie, dorastanie i starzenie się. 1 / redakcja naukowa Irena Babets, Helena Marek. – Poznań : Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bezpieczeństwa, 2016. – 403 s. : il.

Zawiera: Przyczyny utraty słuchu wśród polskiej młodzieży / Piotr Mocek ; Politechnika Śląska. Wydział Górnicztwa i Geologii, s. 157-170

3. CZYNNIKI szkodliwe w środowisku pracy : wartości dopuszczalne 2018 / pod redakcją Małgorzaty Pośniak ; Międzyresortowa Komisja ds. Najwyższych Dopuszczalnych Stężeń i Natężeń Czynników Szkodliwych dla Zdrowia w Środowisku Pracy. – Wydanie 11. zm. – Warszawa ; Centralny Instytut Ochrony Pracy – Państwowy Instytut Badawczy, 2018. – 367 s. : il.
4. DŹWIĘK a nowoczesne biuro czyli Jak zachować zdrowie, żyć wygodnie i osiągać sukcesy / [aut.] Peter Russel ; zdj.: Lennart Ström [i in.]. – [Hyllinge (Szwecja)] : Ecophon AB, 1998. – 151 s.
5. HAŁAS impulsowy : charakterystyka i wpływ na system słuchowy : (analiza literatury za okres 1978-1998) / Antoni Jaroszewski i Anna Jaroszewska ; [Akademia Muzyczna im. Fryderyka Chopina w Warszawie]. – Warszawa : Wydaw. AM im. F. Chopina, 2000. – 95 s. : il.
6. HAŁAS, zdrowie, profilaktyka : II Koszalińska Konferencja Naukowo-Techniczna, Kołobrzeg 29-30 września 1997 roku / [red. Anna Bojar-Fijałkowska, Jacek Majewski] ; Polskie Towarzystwo Higieniczne. Oddział w Koszalinie, Polskie Towarzystwo Ergonomiczne. Oddział w Koszalinie. – Koszalin : Wydaw. Uczelniane Politechniki Koszalińskiej, 1997. – 124 s. : il., mapy
7. HAŁAS i wibracje w aspekcie zdrowia człowieka : zarys problematyki i metod badań / Paweł Żukowski. – Rzeszów : Wyd. Oświatowe FOSZE, 1996. – 109 s. : il.
8. KONFERENCJA Inżynierii Akustycznej i Biomedycznej, Kraków – Zakopane, 14-18 kwietnia 2008 / [red.] Zbigniew Damijan, Jerzy Wiciak ; [Polskie Towarzystwo Akustyczne. Oddział w Krakowie, Katedra Mechaniki i Wibroakustyki, WIMIR, Akademia Górniczo-Hutnicza]. – Kraków : Polskie Towarzystwo Akustyczne, 2008. – 124 s. : il.
Zawiera m.in.: Pozasłuchowe skutki działania hałasu: wpływ środowiska akustycznego na problemy ze skupieniem uwagi / M. Łuczyński, s. 21-24
9. MINIMALIZACJA przemysłowych zagrożeń wibroakustycznych : poradnik / Zbigniew Engel [i in.]. – Warszawa : Centralny Instytut Ochrony Pracy – Państwowy Instytut Badawczy, 2005. – 206 s. : il.
10. MINIMALIZOWANIE ryzyka uszkodzenia słuchu w miejscu pracy : poradnik dla pracowników BHP, PIS, PIP, pracodawców i pracowników / pod red. Małgorzaty Pawlaczyk-Łuszczyńskiej ; [aut. Adam Dudarewicz i in.]. – Łódź : Oficyna Wydawnicza Instytutu Medycyny Pracy im. prof. J. Nofera, 2010. – 82 s. : il.

11. NARAŻENIE nauczycieli muzyki na hałas : metody ograniczenia / Emil Kozłowski. – Warszawa : Centralny Instytut Ochrony Pracy – Państwowy Instytut Badawczy, 2013. – 24 s. : il.
12. PODSTAWOWE wiadomości o dźwiękach i ich oddziaływaniu na człowieka / Czesław Puzyra. – Warszawa : Instytut Wydawniczy Związków Zawodowych, 1985. – 143 s. : il. – (Dźwięki i Wibracje w Środowisku Pracy)
13. PODSTAWY zagrożeń hałasem i wibracją zdrowia człowieka / Tadeusz Zaborowski, Paweł Żukowski. – Gorzów Wlkp. [Wielkopolski] : IBEN, 1995. – 45 s.
14. ŚRODOWISKO fizyczne człowieka / Elżbieta Śliwińska. – Wrocław : Oficyna Wydawnicza Politechniki Wrocławskiej, 2003. – 135 s. : il.
15. ŚRODOWISKOWE zagrożenia zdrowia w społeczeństwie / redakcja naukowa Małgorzata Marć, Monika Binkowska-Bury, Paweł Januszewicz. – Rzeszów : Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2016. – 222 s. : wykresy. – (Zdrowie publiczne ; 5)
16. ZASADY profilaktyki uszkodzeń słuchu spowodowanych hałasem / Wiesław J. Sułkowski ; Instytut Medycyny Pracy im. prof. J. Nofera. – Łódź : Oficyna Wydawnicza IMP, 2001. – 82 s. : il.

b. Artykuły

1. BĘBENKI i trąbki o stępsionej wrażliwości / Maciej Kieryt ; rozm. Monika Janusz-Lorkowska. W: Rzeczpospolita (Wyd. zasadnicze). – 2009, nr 96, s. A22-A23
2. CHOROBOTWÓRCZE decybele / Krzysztof Świątek. W: Tyg. Solidarność. – 2005, nr 39, s. 18-19
3. CO TRZECI Polak ma problemy ze słuchem / Henryk Skarżyński ; rozm. Magdalena M. Stawarska, Aneta Jezierska. W: Nasz Dziennik (Wyd. zasadnicze). – 2006, nr 126, s. 12
4. HAŁAS szkodzi zdrowiu niczym smog / Iwona Sosnowska-Wieczorek ; rozm. Monika Waluś. W: Gaz. Wyborcza (Poznań, wyd. POP). – 2017, nr 180, s. 12
5. HAŁAS – zagrożenie dla środowiska i zdrowia / Krzysztof Pawlak, Magdalena Swadźba-Karbowy ; Zakład Weterynarii Rozrodu i Dobrostanu Zwierząt. Uniwersytet Rolniczy w Krakowie. W: Aura. – 2018, nr 4, dod. Dodatek Ekologiczny dla Szkół nr 281, s. 1-3
6. HAŁAS, złodziej słuchu / Henryk Skarżyński ; rozm. Karina Jedynak. W: Głos Nauczycielski. – 2011, nr 45, s. 5

7. POLSKI problem: głuchota : rośnie nam pokolenie głuchych / Adam Woźniak. W: Rzeczpospolita (Wyd. zasadnicze). – 2014, nr 113, s. A1, A4
8. SŁUCHAWKI głuchoty : za dziesięć lat aparaty słuchowe będą tak powszechne jak okulary / Monika Florek-Moskał. W: Wprost. – 2006, nr 16, s. 84-87
9. SPOŁECZNA wydolność słuchu pracowników narażonych na hałas / Maria Boryczka. W: Zastosowania Ergonomii. – 2007, nr 1/2, s. 69-76
10. USZKODZENIA słuchu spowodowane hałasem u dzieci i młodzieży : przyczyny i prewencja / Wiesław J. Sułkowski ; Instytut Medycyny Pracy im. prof. J. Nofera, Łódź. Klinika Chorób Zawodowych i Toksykologii. W: Medycyna Pracy. – 2009, t. 60, nr 6, s. 513-517
11. UTAJONA utrata słuchu / M. Charles Liberman. W: Świat Nauki. – 2015, nr 9, s. 37-41

IV. Wielkopolska a hałas

a. Pozycje zwarte

1. KLIMAT akustyczny miasta Gniezna / Anna Kołaska ; Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Poznaniu, Urząd miasta Gniezna. – Poznań : WIOŚ, 2002. – 85 s. : il., mapy. – (Biblioteka Monitoringu Środowiska)
2. KLIMAT akustyczny miasta Poznania (1997-1999) / Anna Kołaska ; Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Poznaniu, Urząd Miasta Poznania. Wydział Ochrony Środowiska. – Wyd. 2. – Poznań : WIOŚ, 2002. – 170 s. : il., mapy. – (Biblioteka Monitoringu Środowiska)
Wykaz publikacji Wojewódzkiego Inspektoratu Ochrony Środowiska w Poznaniu s. 168-170.
3. KLIMAT akustyczny miasta Szamotuły / Anna Kołaska ; Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Poznaniu ; [Inspekcja Ochrony Środowiska]. – Poznań ; Warszawa : Państwowa Inspekcja Ochrony Środowiska, 2004. – 72 s. : il. – (Biblioteka Monitoringu Środowiska)
4. KLIMAT akustyczny w miastach południowej Wielkopolski / Barbara Grodzińska-Kujawa ; [Inspekcja Ochrony Środowiska], Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Poznaniu. Delegatura w Kaliszu. – Kalisz : WIOŚ, 2000. – 54 s. : il., mapy. – (Biblioteka Monitoringu Środowiska)
5. OCENA wewnętrznego i zewnętrznego hałasu miejskiego systemu transportu / Małgorzata Orczyk. – Poznań : Wydawnictwo Politechniki Poznańskiej, 2019. – 248 s. : il.

6. PRZESTRZENNY rozkład i natężenie hałasu w wybranych geosystemach Wielkopolski / Jarosław Kubiak ; Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Wydział Nauk Geograficznych i Geologicznych. Instytut Geografii Fizycznej i Kształtowania Środowiska Przyrodniczego. – Poznań : UAM, 2001. – 124 k. : mapy.
7. ROZPRZESTRZENIANIE się hałasu w wybranych geokompleksach Wielkopolskiego Parku Narodowego / Wirginia Kubiś. – Poznań : Wydaw. Naukowe UAM, 1986. – 87 s. : il., 1 mapa. – (Geografia / Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, nr 34)
8. ŚRODOWISKO naturalne miasta Poznania. Cz. 2 / [zespół red.: Jacek May i in.] ; Urząd Miejski w Poznaniu Wydział Ochrony Środowiska. – Poznań : Wydział Ochrony Środowiska Urzędu Miejskiego w Poznaniu, 1997. – 188 s. : il.

b. Artykuły

1. HAŁAŚLIWE lubuskie miasta / Agata Żrańko. W: *Gaz. Wyborcza* (Zielona Góra). – 2015, nr 197, s. 1
2. KASA za hałas na Ławicy / Maria Bielicka. W: *Gaz. Wyborcza* (Poznań, wyd. POP). – 2011, nr 252, s. 3
3. ŁAWICA chce się dogadać / Lech Bojarski. W: *Gaz. Wyborcza* (Poznań, wyd. POP). – 2011, nr 238, s. 3
4. OSTATNI w rezerwacie / Michał Wybieralski. W: *Gaz. Wyborcza* (Poznań, wyd. POP). – 2011, nr 187, s. 6
Hałas w Poznaniu.
5. TOR Poznań : wyścigi, hałas i protesty / Lech Bojarski. W: *Gaz. Wyborcza* (Poznań, wyd. POP). – 2006, nr 163, s. 8

V. Aspekty prawne

a. Pozycje zwarte

1. LOTNISKOWY obszar ograniczonego użytkowania / Karolina Barbara Wojciechowska. – Warszawa : Wydawnictwo C. H. Beck, 2019. – 269 s. – (Monografie Prawnicze)
2. POZWOLENIA na wprowadzanie do środowiska substancji lub energii / Grzegorz Dobrowolski ; Polska Izba Ekologii. – Katowice : Infomax, 2002. – 112 s. : il. – (Informator – Prawo Ochrony Środowiska)
3. PRAWO ochrony środowiska Wspólnoty Europejskiej. T. 5, Hałas / [red. Janusz Żurek, Iwonna Żuchowicz-Wodnikowska, Włodzimierz Borkowski] ; Ministerstwo Ochrony Środowiska, zasobów Naturalnych i Leśnictwa. – Warszawa : Instytut Ochrony Środowiska, 1995. – 307 s.

4. PROGRAMY rekompensat w polityce łagodzeń negatywnych skutków funkcjonowania portów lotniczych. – Warszawa : Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego, 2011. – 42 s. : il.
5. REJESTR przemysłowych i transportowych źródeł hałasu infradźwiękowego / Małgorzata Pawlaczyk-Łuszczczyńska ; Instytut Medycyny Pracy im. prof. dra med. J. Nofera. Zakład Zagrożeń Fizycznych. – Łódź : Oficyna Wydawnicza IMP, 1997. – 437 s. : wykr.
6. ZASADY orzekania o predyspozycjach zawodowych do pracy w narażeniu na hałas lub nadmierny wysiłek głosowy oraz diagnostyka i profilaktyka chorób narządu słuchu i narządu głosu / red. Mariola Śliwińska-Kowalska. – Warszawa : Centrum Medyczne Kształcenia Podyplomowego, 2011. – 168 s. : il.

b. Artykuły

1. 6 SPOSOBÓW na hałaśliwą budowę w sąsiedztwie naszego mieszkania / Małgorzata Piasecka-Sobkiewicz. W: Dziennik Gaz. Prawna. – 2012, nr 11, s. B11
2. AUTO na parkingu siedem metrów od sypialni / Renata Krupa-Dąbrowska. W: Rzeczpospolita (Wyd. zasadnicze). – 2018, nr 83, s. A15
3. CISZA w mieszkaniu i kodeks karny / Mateusz Woźniński. W: Dziennik Gaz. Prawna. – 2017, nr 196, dod. Prawnik, s. D8
4. HAŁAS lotniczy przed sądem / Magdalena Habdas. W: Dziennik Gaz. Prawna. – 2020, nr 23, dod. Prawnik, s. D8
5. HAŁAS zabójczy dla drogowego biznesu / Konrad Majszyk, Maciej Szczepaniuk. W: Dziennik Gaz. Prawna. – 2013, nr 44, s. A8
6. ILE i komu płacić za hałas? / Mariusz Wiatrowski, Grzegorz Bykowski ; rozm. Marcin Wesolek. W: Gaz. Wyborcza (Poznań, wyd. POP). – 2019, nr 120, s. 12-13
7. JEST sposób na strasznych sąsiadów / Urszula Lawina. W: Dziennik Gaz. Prawna. – 2014, nr 233, dod. Prawo Na Co Dzień, s. II
8. KILKA sposobów na uciążliwego sąsiada / Tomasz Oleksiewicz. W: Tyg. Solidarność. – 2016, nr 38, s. 37-38
9. KOMU zbytnio bije dzwon / Anna Malinowska. – (Witamy w Polsce) W: Gaz. Wyborcza (Wyd. zasadnicze). – 2017, nr 270, s. 7
Skargi mieszkańców na hałas kościelnych dzwonów.
10. KONSEKWENCJE przekroczenia dopuszczalnych poziomów emisji hałasu / Tomasz Kocoł ; Katedra Prawa Ochrony Środowiska Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego. W: Przegląd Prawa Ochrony Środowiska. – 2016, [nr] 2, s. 141-156

11. LOTNISKA płacą za hałas / Małgorzata Kryda. W: *Gaz. Wyborcza* (Wyd. zasadnicze). – 2016, nr 205, s. 9
Sprawy o odszkodowania.
12. MOŻNA uciszyć hałaśliwego przedsiębiorcę / Maria Kuźniar. W: *Dziennik Gaz. Prawna.* – 2015, nr 120, dod. *Prawo Na Co Dzień*, s. II
13. NIKT nie sięga po pieniądze za hałas / Anna Krzyżanowska. W: *Dziennik Gaz. Prawna.* – 2013, nr 42, s. B8
Wykorzystanie hałasów w muzyce.
14. PRZEWOŹNICY towarowi słono zapłacą za niehałasowanie / Katarzyna Kapczyńska. W: *Puls Biznesu* (Wyd. zasadnicze). – 2016, nr 194, s. 6
15. RZĄDOWE wyciszanie decybeli : strategią walki z hałasem zajmą się sejmiki, a nie miasta / Zofia Józwiak, Leszek Jaworski. W: *Dziennik Gaz. Prawna.* – 2019, nr 38, dod. *Tygodnik Gaz. Prawna*, s. C14-C16
16. TEN hałas mnie wykańcza / Anna Ochremiak. W: *Dziennik Gaz. Prawna.* – 2014, nr 123, dod. *Prawo Na Co Dzień*, s. II
17. UCISZYĆ dzwony / Jan Rokita. W: *Sieci.* – 2018, nr 13, s. 56-58
18. UZDROWISKA chore od smogu i głuche od hałasu? : powrót do zdrowia będzie trudny / Zofia Józwiak, Jakub Pawłowski. W: *Dziennik Gaz. Prawna.* – 2017, nr 64, dod. *Tygodnik Gaz. Prawna*, s. C2-C6

BIBLIOGRAFIE OSOBOWE

Bohdan Butenko
(1931-2019)

Bohdan Butenko – ur. 8.02.1931 r., zm. 14.10.2019 r. – rysownik, ilustrator i grafik, autor komiksów oraz książek, scenarzysta, projektant lalek i dekoracji dla teatrów lalkowych. Urodził się w Bydgoszczy, mając osiem lat wraz z rodziną został deportowany do okupowanej Warszawy. W 1955 r. ukończył Akademię Sztuk Plastycznych w Warszawie (od 1957 Akademia Sztuk Pięknych), broniąc dyplom w pracowni legendarnego ilustratora Jana Marcina Szancera. W tym samym roku rozpoczęła pracę na stanowisku redaktora artystycznego

w wydawnictwie Nasza Księgarnia, w którym przepracował 10 lat. Współpracował z czasopismami dla dzieci tj. „Miś”, „Świerszczyk”, „Płomyczek”, „Płomyk”. W 1959 r. otrzymał propozycję stworzenia animowanego programu telewizyjnego dla dzieci i tak narodził się jeden z jego najbardziej rozpoznawanych bohaterów – przedszkolak w czapeczce z pomponem o imieniu Gapiszon. W latach 60. stworzył następne postacie – niezdarne hipopotama Gucia i mądrego psa Cezara, a w latach 70. harcerza, podróżnika Kwapiszona.

Butenko stworzył własny, oryginalny styl książki dla dzieci i młodzieży. Pociągnięte czarną, grubą kreską charakterystyczne sylwetki ludzików, uproszczone przedmioty, groteskowe, zabawne, często oparte na śmiesznych skojarzeniach i skrótach rysunki – to znaki rozpoznawcze jego prac, przez co nie sposób je pomylić z żadnymi innymi. Słynął nie tylko z mistrzowskiej kreski i perfekcjonizmu, ale także z nowatorskich pomysłów np. w „Wierszach pod psem” Wandy Chotomskiej do ilustracji wykorzystywał kalendarze czy znaczki, tworzył kolaże, w „Kwapiszonie” rysował komiks na fotografiach, w „Dongu, co świecący ma nos” wykorzystał czarne tło, niczym z negatywów. Określany mianem „architekta książki” pracował nad książką w sposób całościowy, projektując ją od okładki i strony tytułowej, poprzez tekst, spis treści, z uwzględnieniem wielkości kolumny i rozmiaru czcionki.

Przez sześć dekad twórczości zilustrował i opracował graficznie ponad 200 książek (własnych i autorstwa innych twórców m.in. Jana Brzechwy, Juliana Tuwima, Joanny Kulmowej, Joanny Papuzińskiej, Edmunda Niziurskiego, Adama Bahdaja, Hanny Ożogowskiej, Wiktora Woroszyńskiego, Bohumila Hrabala, Hanny Krall). Większość swoich prac sygnował podpisem „Butenko pinxit” – z łac. „namalował”. Zajmował się również plakatem, scenografią teatralną i telewizyjną, m.in. był twórcą scenografii dla Kabaretu Starszych Panów. Współpracował z ponad 30. wydawnictwami polskimi i zagranicznymi, a jego bogata twórczość prezentowana była na wielu wystawach i targach, także międzynarodowych. Zmarł w wieku 88 lat.

Twórczość Bohdana Butenki była wielokrotnie doceniana i wyróżniana m.in. Nagrodą Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego (2006) i Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski (2011). Artysta otrzymywał nagrody na festiwalach w kraju: m.in. dwukrotnie Srebrne Koziółki – nagrodę Ogólnopolskiego Festiwalu Filmów Dokumentalnych dla Dzieci i Młodzieży – za „Historię jednego filmu” (1979) i „Dzień dobry!” (1979), Bestsellereka za książkę „Babci Brygidy szalona podróż do Krakowa” (2003); jak i za granicą „IBA” (Lipsk) – nagrodę za książki „Dong, co ma świecący nos” E. Leara (1965), „Krople na start” L. Górskiego (1971) oraz „Pali się!” J. Brzechwy (1977); Premio Europeo (Padwa) za książkę „Całe życie Marianny, czyli historia Francji” J. Duché (1976); IMGE

(Istambuł) za książkę „Wyczyny niezrównanego hodźy Nasreddina” I. Shaha (2003). W 2012 r. został Kawalerem Orderu Uśmiechu.

Bohdan Butenko jest ilustratorem i autorem wielu książek dla dzieci w tym m.in. takich tytułów jak: „Gapiszon w tarapatkach” (1970), „Pomysły Gapiszona” (1970), „Miśka na tropie” (1970), ośmioczęściowy cykl ilustrowanych książeczek o Kwapiszonie (1975-1981), „Pierwszy! Drugi!! Trzeci...” (1975), „Zabawy z Gapiszonym” (1990), „Bałwanka Gapiszona” (2001), „Nocna wyprawa” (2006), „Krulówna Śnieżka” (tyt. oryg. – 2008), „Gapiszon i Korniszon” (2009), „Gapiszon i Zuzia” (2009), „O Kwapiszonie, niezwykłym Poznaniu, tajemnicy listu i...” (2009) oraz autorem opracowania graficznego popularnonaukowych książek dla młodzieży „Całe życie Marianny, czyli historia Francji” (1976), „O książce. Mała encyklopedia nastolatków” (1987), „Encyklopedia Warszawy” (1994), „Pisarze świata. Słownik encyklopedyczny” (1995).

a. Pozycje zwarte

1. CZARODZIEJE wyobraźni : portrety polskich ilustratorów / Eliza Leszczyńska-Pieniak. – Lublin : Ośrodek Brama Grodzka Teatr NN.pl, 2019. – 303 s.
2. ILUSTRATORKI, ilustratorzy : motylki z okładki i smoki bez wąsów / Barbara Gawryluk. – Warszawa : Wydawnictwo Marginesy, 2019. – 413 s.
3. NIENARYSOWANE historie / Bohdan Butenko ; oprac. Anna Dobecka. – Warszawa : Axis Mundi Wydawnictwo, 2016. – 99 s.
4. TEN łokieć źle się zgina : rozmowy o ilustracji / Sebastian Frąckiewicz. – Wołowiec : Wydawnictwo Czarne, 2017. – 366 s.
5. TRZASK prask : wywiady z mistrzami polskiego (i nie tylko) komiksu / Bartosz Kurc. – Koluszki : Bajka, 2004. – 175 s.

b. Artykuły

1. ARCHITEKT książki / Bożena Wyrzykowska. W: Nowe Książki. – 2000, nr 2, s. 76
2. CO TEN Butenko tym razem wymyślił / Bohdan Butenko ; rozm. Emilia Dłużewska. W: Gaz. Wyborcza. – 2016, nr 117, dod. Magazyn Stołeczny, s. 6-7
3. BEZ Butenki ból paszczyki / Jacek Tomczuk. W: Newsweek Polska. – 2013, nr 44, s. 110-113
4. BOHDAN Butenko (1931-2019) / Ewa Gruda. W: Poradnik Bibliotekarza. – 2019, nr 12, dod. Świat Książki Dziecięcej, s. 3-4

5. BOHDAN Butenko jako ilustrator książek Jana Brzechwy, Wandy Chotomskiej i Edmunda Niziurskiego / Michała Rogoża. W: *Guliwer*. – 2010, nr 4, s. 11-22
6. BOHDANA Butenki sztuka czytania / Joanna Papuzińska. W: *Guliwer*. – 2010, nr 4, s. 5-10
7. BOHDANA Butenki zabawy z książką / (jp). W: *Guliwer*. – 2000, nr 1, s. 83-85
8. BUTENKO dixit / Bohdan Butenko ; rozm. Anna Maria Czernow. W: *Nowe Książki*. – 2011, nr 3, s. 1
9. BUTENKO pinxit / Joanna Olech. W: *Tyg. Powszechny*. – 2019, nr 44, s. 92-95
10. BUTENKO pinxit – znak jakości / Gertruda Skotnicka. W: *Guliwer*. – 1999, nr 4, s. 22-23
11. BUTENKO uczeń Matejki / Bohdan Butenko ; rozm. Dorota Karaś. W: *Duży Format*. – 2011, nr 9, s. 17-19
12. BUTENKOMIKSY : analiza semiotyczno-historyczno-strukturalna / Tomasz Marciniak. W: *Guliwer*. – 2003, nr 4, s. 15-19
13. GAPISZON „for ever”! : czyli o pewnym elemencie międzypokoleniowej socjalizacji pierwotnej / Tomasz Marciniak. W: *Guliwer*. – 2008, nr 3, s. 71-75
14. GUCIO i Cezar wiecznie żywi / Marta Strzelecka. W: *Wprost*. – 2012, nr 2, s. 88-89
15. ILUSTRACJA jest dialogiem z tekstem / Bohdan Butenko ; rozm. Zofia Stanecka. W: *Guliwer*. – 1996, nr 3, s. 20-23
16. KRESKA i słowo, czyli ilustracje Bohdana Butenki / Ewa Ziemer. W: *Guliwer*. – 2010, nr 4, s. 22-27
17. MEDALE Polskiej Sekcji IBBY. Cz. 3 / Anna Boguszewska. W: *Życie Szkoły*. – 2008, nr 8, s. 56-60
18. NAD czym pracują... / Małgorzata Strzałkowska, Grzegorz Kasdepke, Bohdan Butenko ; oprac. Maria Czernik. W: *Guliwer*. – 2003, nr 4, s. 29-31
19. NIE dzwońcie! Rysuję / Bohdan Butenko ; rozm. Agata Napiórska. W: *Wysokie Obcasy*. – 2015, nr 40, s. 44-47
20. NIE tylko dla dzieci : Bohdan Butenko (1931-2019) : zmarł Bohdan Butenko – nestor słynnej polskiej szkoły ilustracji dziecięcej / Joanna Bojańczyk. W: *Do Rzeczy*. – 2019, nr 43, s. 38-39
21. NIENARYSOWANE i narysowane historie Bohdana Butenki / Eliza Leszczyńska-Pieniak. W: *Akcent*. – 2018, nr 1, s. 131-139

22. OD MAŁEGO Klubu do Małego Instytutu Polskiej Ilustracji! / Anna Wincencjusz-Patyna. W: *Poradnik Bibliotekarza*. – 2014, nr 3, dod. Świat Książki Dziecięcej 2014, nr 1, s. 9-11
23. ODPOWIEDNIĄ dać rzeczy kreskę... / Bohdan Butenko ; rozm. Ewa Gruda. W: *Nowe Książki*. – 2017, nr 10, s. 4-9
24. POD rządami ilustracji : o twórczości Bohdana Butenki / Anita Wincencjusz-Patyna. W: *Quart*. – 2007, nr 3, s. 21-37
25. POŚREDNIO jestem uczniem Matejki / Bohdan Butenko ; rozm. Małgorzata Piwowar. W: *Rzeczpospolita*. – 2017, nr 204, s. 26-27
26. RYSOWNIK z dziurką od klucza / Jakub Demiańczuk. W: *Polityka*. – 2019, nr 43, s. 76-78
27. TAJEMNICZY Pan Butenko / Bohdan Butenko ; rozm. Elżbieta Brzoza. W: *Wychowanie w Przedszkolu*. – 2005, nr 9, s. 15-19
28. WYWIAD / Bohdan Butenko ; rozm. Ewa Gruda. W: *Poradnik Bibliotekarza*. 2018, nr 12, dod. Świat Książki Dziecięcej, s. 1-4
29. Z ALFABETU Butenki : 80 lat mistrza polskiej ilustracji / Bohdan Butenko. W: *Tyg. Powszechny*. – 2011, nr 19, s. 28-29
30. Z „PŁOMYKOWYCH” przygód Bohdana Butenki / Małgorzata Kucharska. W: *Guliwer*. – 2010, nr 4, s. 27-36

c. Netografia

<http://www.butenko.pl/>

<https://culture.pl/pl/tworca/bohdan-butenko>

http://muzeumkarykatury.pl/joomla/index.php?option=com_content&view=article&id=433&Itemid=337

<https://kultura.dziennik.pl/news/artykuly/610724,bohdan-butenko-architekt-ksiazki.html>

https://www.komiks.gildia.pl/tworcy/bohdan_butenko

<https://polskatimes.pl/bohdan-butenko-przepis-na-mistrzostwo-w-prostocie/ar/c15-14511007>

Lech Raczak
(1946-2020)

Lech Raczak – ur. 27.01.1946 r., zm. 17.01.2020 r. – reżyser teatralny, dramaturg, autor scenariuszy teatralnych, teatrolog, nauczyciel akademicki. Urodził się w Krzyżanowie k. Śremu. Absolwent VI LO i polonistyki na Wydziale

Filologii Polskiej i Klasycznej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Współzałożyciel działającego od 1964 r. Studenckiego Teatru Poezji Ósmego Dnia, zwanego później Teatrem Ósmego Dnia. Początkowo aktor, następnie reżyser (od 1967) i kierownik artystyczny teatru (1968-1994). Istotny wpływ na jego działalność artystyczną miały wydarzenia marcowe w 1968 r. (tj. antysemiticka i antyinteligentcka kampania prowadzona przez władze PRL), a także postać reżysera i teoretyka teatru Jerzego Grotowskiego. Ta początkowa fascynacja stylem pracy Grotowskiego zakończyła się w latach 80. ostrą krytyką i odrzuceniem dawnego mistrza m.in. za jego konformistyczne zachowania wobec systemu.

W latach 70. Lech Raczak wraz z zespołem wypracował własny, rozpoznawalny styl teatru (właściwy teatrowi otwartemu, alternatywnemu), łączący zaangażowanie polityczne, refleksję egzystencjalno-etyczną, improwizację i bliski kontakt między aktorami i widzami. Jego przedstawienia zawsze odnosiły się do aktualnych problemów społecznych przefiltrowanych przez język metafory i ironii. W latach 80. Teatr Ósmego Dnia stał się symbolem teatru oporu wobec komuny, teatru solidaryzującego się ze środowiskami opozycyjnymi (np. KOR), co miało swoje reperkusje – najpierw oficjalny zakaz działalności (1984), a następnie przymusowa emigracja całego zespołu do Włoch (1986). Głośne przedstawienia z tamtych lat to m.in.: „Przecena dla wszystkich” (1977), „Ach, jakże godnie żyliśmy” (1979), „Więcej niż jedno życie” (1981), „Wzlot” według Osipa Mandelsztama (1982), „Raport z oblężonego miasta” (1983), „Cuda i mięso” (1984), „Piołun” (1985), „Mała Apokalipsa” według Tadeusza Konwickiego (1985).

Po powrocie do Polski na początku lat 90. zrezygnował ze stanowiska dyrektora Teatru Ósmego Dnia. W latach 1993-2012 był dyrektorem artystycznym Międzynarodowego Festiwalu Teatralnego „Malta”, a w okresie 1995-1998 również dyrektorem artystycznym Teatru Polskiego w Poznaniu. W latach następnych reżyserował m.in. w Teatrze im. Aleksandra Fredry w Gnieźnie, we Wrocławskim Teatrze Współczesnym i w Teatrze im. Heleny Modrzejewskiej w Legnicy, gdzie powstały jego najważniejsze przedstawienia z tego okresu: „Plac Wolności” według autorskiego scenariusza (2005), „Dziady” Adama Mickiewicza (2007), „Marat-Sade” Petera Weissa (2008) i „Czas terroru” według Róży Stefana Żeromskiego (2009). W 2014 r. założył fundację Orbis Tertius – Trzeci Teatr, z którą zrealizował kameralne spektakle, m.in. „Spisek smoleński” według własnego scenariusza (2014), „Misterium Buffo” Daria Fo (2014), kolejną wersję „Dziadów” (2015) oraz „Podróże przez sny. I powroty” (2016). Zmarł nagle w wieku 74 lat, został pochowany na Cmentarzu Górczyńskim w Poznaniu.

Za wybitne osiągnięcia w dziedzinie teatru otrzymał wiele nagród i wyróżnień, m.in.: nagrodę im. Konrada Swinarskiego, nagrodę im. Stanisława Igna-

cego Witkiewicza, Medal Zasłużony Kulturze Gloria Artis czy Nagrodę Artystyczną Miasta Poznania. W 2019 roku otrzymał Medal Alumno Bene Merenti przyznawany wybitnym absolwentom UAM.

Na jego dorobek składają się również teksty teatrolologiczne, które wraz ze scenariuszami przedstawień autorskich i kreacji zbiorowych Teatru Ósmego Dnia opublikowało Wydawnictwo Miejskie Poznania w trzech tomach: „Plac Wolności i inne scenariusze 1982-2010” (2012), „Szaleństwo i metoda : 48 tekstów o teatrze” (2012), „Więcej niż jedno życie : kreacje zbiorowe Teatru Ósmego Dnia : 1977-1985 : postzapisy” (2012).

a. Pozycje zwarte

1. ÓSMEGO dnia / Zbigniew Gluza. – Wyd. 2 przejrz., popr. – Warszawa : Karta, – 1994. – 120 s.
2. POZNANIACY : portretów kopa i trochę / red. Jan Grzegorzcyk. – Poznań : W drodze, 1996. – 440 s.
3. TEATR Ósmego Dnia – pierwsze dziesięciolecie (1964-1973) : w głównym nurcie przemian teatru studenckiego w Polsce i teatru poszukującego na świecie / Juliusz Tyszka. – Poznań : Kontekst, 2003. – 395 s.

b. Artykuły

1. BĘDĘ wpadał do Poznania / Lech Raczak; rozm. Renata Kos. W: *Dziennik Poznański*. – 1998, 158, s. 16
2. CORAZ trudniej rozmawiać o offie / Lech Raczak ; rozm. Piotr Dobrowolski. W: *Nietakt*. – 2016, nr 1, s. 6-11
3. CZTERDZIEŚCI lat minęło/ sdr. W: *Głos Wielkop.* – 2005, nr 151, s. A2
4. GOMBROWICZ z kluczem / Lech Raczak; rozm. Daniela Zybalańka-Jaśko. W: *Przemiany na Szlaku Piastowskim*. – 2004, nr 39, s. 17
5. JESTEM osobno / Lech Raczak ; rozm. Jolanta Kowalska. W: *Teatr*. – 2012, nr 12, s. 21-25
6. JUBILEUSZOWY tryptyk „Ósemkowy” / Tomasz Szymański, Lech Raczak, Ewa Wójciak; rozm. Andrzej Sikorski. W: *IKS*. – 2004, nr 12, s. 28-29
7. KIEDY zmarł miałem poczucie, że dla teatru XX wiek się skończył... / Lech Raczak; rozm. Kamila Jędraszczak. W: *Aurora*. – 2009, nr 2, s. 9
8. KŁĄTWA Horzycy, zemsta Ulbrichta / Lech Raczak; rozm. Błażej Kuszteński. W: *Gaz. Poznańska*. – 1997, nr 260, s. 7

9. KREACJA i metoda / Lech Raczak; rozm. Jolanta Kilian. W: *Teatr*. – 2005, nr 4/6, s. 66-71
10. LECH Raczak 1946-2020 : ta śmierć to koniec epoki w teatrze / Witold Mrozek. W: *Gaz. Wyborcza*. – 2020, nr 15, s.2
11. LECH Raczak : ach, jakże godnie żył...! / Kamilla Placko-Wozińska. W: *Głos Wielkop.* – 2020, nr 19, s. 18-19
12. LECH Raczak : pomnik scenicznej wrażliwości / Stefan Drajewski. W: *Głos Wielkop.* – 2020, nr 26, s. 16
13. LECH Raczak nie żyje : dla wielu był przewodnikiem w ciemnościach / Bogna Kisiel, Marek Zaradniak. W: *Głos Wielkop.* – 2020, nr 15, s. 8
14. MAM kilka projektów i kilka wyrzutów sumienia / Lech Raczak; rozm. Ewa Obrębowska-Piasecka. W: *IKS*. – 2008, nr 6, s. 14-15
15. MALTAŃSKI kondukt, czyli sztuka umierania / Ewa Obrębowska-Piasecka. W: *Gaz. Wyborcza (Poznań)*. – 2006, nr 154, s. 6
16. MARZEC był niespodzianką dla nas wszystkich / Lech Raczak ; rozm. Violetta Szostak. W: *Gaz. Wyborcza (Poznań)*. – 2018, nr 63, s. 10-11
17. MÓJ mistrz / Lech Raczak. W: *Przekrój*. – 2009, nr 8, s. 56-58
18. MÓJ teatr nie ma stałego miejsca / Lech Raczak; rozm. Julia Niedziejko. W: *IKS*. – 2018, nr 8, s. 32-33
19. MOJA Malta / Adam Ziajski, Lech Raczak, Michał Merczyński i in. W: *Czas Kultury*. – 2000, nr 2/3, s. 100-105
20. NA JUTRO musimy zaprojektować świat / Lech Raczak. W: *Nietak-t*. – 2014, Nr 18, s. 80-83
21. NIE można tak oddawać spektaklu / Lech Raczak ; rozm. Marta Kaźmierska. W: *Gaz. Wyborcza (Poznań)*. – 2014, nr 147, s. 8-9
22. NIECH ten skandal wybuchnie jak najpóźniej / Lech Raczak; rozm. Anna Solak. W: *IKS*. – 2014, nr 2, s. 24-25
23. OBYWATEL Raczak / Jolanta Kowalska. W: *Teatr*. – 2010, nr 10, s. 80-84
24. OBYWATEL Raczak : teatr w Legnicy / Jolanta Kowalska. W: *Gaz. Wyborcza*. – 2010, nr 260, s. 24
25. PODJĄŁEM temat z pozycji profana / Lech Raczak ; rozm. Marta Kaźmierska. W: *Gaz. Wyborcza (Poznań)*. – 2014, nr 61, s. 12
26. POŻEGNANIE z Maltą i makaron po włosku : u Lecha Raczaka / Anna Kochnowicz. W: *IKS*. – 2012, nr 7/8, s. 30-31
27. PROSTO i z krzykiem / Dariusz Kosiński. W: *Tygodnik Powszechny*. – 2020, nr 5, s. 68-72
28. PRZELOTNICY : uchodźca / Lech Raczak ; rozm. Donata Subbotko. W: *Duży Format*. – 2017, nr 37, s. 9

29. SPEKTAKL „Jednym tchem” w Teatrze Ósmego Dnia / Lech Raczak. W: *Przestrzenie Teorii*. – 2016, nr 26, s. 223-226
30. SZTUKA trwania, sztuka odchodzenia : szkic do portretu Lecha Raczaka / Agnieszka Sienkiewicz. W: *IKS*. – 2013, nr 1, s. 22-23
31. TAK kończy się świat / Dawid Karpiuk. W: *Newsweek Polska*. – 2017, nr 7, s. 38-41
32. TEATR Ósmego Dnia – historia zespołu. Cz. 1-2 / Juliusz Tyszka. W: *Teatr*. – 2005, nr 1/3, s. 32-37; nr 4/6, s. 56-65
33. TUTAJ się kitu nie wciśnie / Lech Raczak; rozm. Rafał Kotomski. W: *Bezpłatny Tyg. Poznański*. – 2005, nr 1, s. 16-17
34. WRACAM i staram się uciec z tego miasta / Lech Raczak ; rozm. Violetta Szostak. W: *Gaz. Wyborcza (Poznań)*. – 2018, nr 155, s. 10-11
35. ZA SMOLEŃSK za Katyń kulą w łeb! / Lech Raczak ; rozm. Donata Subbotko. W: *Gaz. Wyborcza*. – 2015, nr 84, s. 16-18
36. ZIEMIA Ulro według stypendysty / Justyna Neyder. W: *Głos Wielkop.* – 2011, nr 183, s. 16
37. ZIELONY długopis Barańczaka / Lech Raczak ; rozm. Jerzy Borowczyk, Michał Larek. W: *Czas Kultury*. – 2015, nr 1, s. 101-103

c. Netografia

<http://www.encyklopediateatru.pl/autorzy/1523/lech-raczak>

<http://historiamowiona.poznan.pl/relacje/lech-raczak/>

<http://www.orbistertius.pl/lech-raczak/>

<http://www.orbistertius.pl/lech-raczak/publicystyka-2/>

<http://teatrnn.pl/leksykon/artykuly/lech-raczak-1946-2020/>

<https://culture.pl/pl/tag/lech-raczak>

<https://ksiazki.wp.pl/lech-raczak-nie-zyje-byl-wspoltworca-teatru-osmego-dnia-6469081200674433a>

<https://kultura.poznan.pl/mim/kultura/news/spektakle,c,4/siedem-dni-raczaka,138685.html>

<https://poznan.wyborcza.pl/poznan/7,36001,25610504,lech-raczak-nie-zyje-zaslabl-wieczorem.html>

<https://poznan.wyborcza.pl/poznan/7,36001,25627126,lech-raczak-gral-ze-smiercia-i-patrzy-l-jej-bezczelnie-w-oczy.html>

<https://wyborcza.pl/7,75410,25611109,przychodzilo-po-tysiac-osob-kim-byl-lech-raczak-zmarly-poznanski.html>

III. MATERIAŁY METODYCZNE

Małgorzata Derwich

Dział Informacji Bibliograficznej i Regionalnej

ZAŚLUBINY Z MORZEM W KOLORZE, CZYLI DODAWANIE BARW HISTORII

Scenariusz imprezy bibliotecznej

Tematem naszego scenariusza jest wydarzenie sprzed stu lat – zaślubiny Polski z morzem. Chcemy dodać barw czarno-białym przekazom historycznym – dosłownie i w przenośni, „malując” ich obraz na podstawie materiałów, do których udało się dotrzeć.

Cele:

- uczczenie 100. rocznicy i Roku Zaślubin Polski z Morzem
- popularyzacja wiedzy związanej z wydarzeniem historycznym
- propagowanie czytelnictwa jako źródła wiedzy

Adresaci: uczennice i uczniowie ostatnich klas szkoły powszechnej oraz szkół średnich

Czas: 40 min

Metodyka:

- scenariusz podzielony jest na obrazy
- każdy z obrazów przedstawiony jest z podziałem na role (np. narratorzy czytają teksty ogólne, cytaty – inne osoby)
- w tekście są linki, które podpowiadają, gdzie można znaleźć ilustracje, utwory muzyczne i literackie, do zobrazowania poszczególnych przykładów
- niezbędny będzie sprzęt do ich odtwarzania

Objaśnienia:

- *czarna kursywa* – cytaty
- kolorem niebieskim zaznaczone są treści mniej ważne, które można pominąć oraz przypisy (kolega Przypis, rybak Jan Netzel, Dziennikarz, ks. Józef Wrycza, Świadkowie zaślubin 1-5 (w tym Kobieta), Kaszubi)

Osoby: Generał Haller, Narratorzy 1 (hallerowski), 2; minister Stanisław Wojciechowski, kolega Przypis, rybak Jan Netzel, Dziennikarz, ks. Józef Wrycza, Świadkowie zaślubin 1-5 (w tym Kobieta), Kaszubi

OBRAZ I – Dzień chwały – 10 lutego 1920

Generał Haller: – *Oto dzisiaj dzień czci i chwały! Jest on dniem wolności, bo rozpostarł skrzydła Orzeł Biały nie tylko nad ziemią polską, ale i nad morzem polskim.*

Narrator 1: Tymi słowami, nawiązującymi do *Warszawianki 1831 roku**, przemawiał generał Józef Haller, dowódca Błękitnej Armii ([nazwanej tak od koloru mundurów](#)), 10 lutego 1920 roku w Pucku, podczas wydarzenia, które przeszło do historii, jako zaślubiny Polski z morzem.

Narrator 2: Nie były to jedyne polskie „zaślubiny z morzem”, ale być może te najważniejsze, trochę niesłusznie spychane w cień wobec odzyskania niepodległości w 1918 roku, a nawet w wobec powstań – wielkopolskiego i śląskich. Warto też pamiętać, że Pomorze dłużej borykało się z niewolą. O ile bowiem centralna Polska odzyskała niepodległość po 123. latach, Wielkopolska – po 125., to Pomorze – po blisko 150. (dokładnie 148.) latach.

Narrator 1: Błękitny generał mówił dalej w Pucku:

Gen. Haller: – *Naród czuje, że go już nie dusi hydra, która dotychczas okręcała mu szyję i piersi. Teraz wolne przed nami światy i wolne kraje.*

Narrator 2: Na mocy traktatu wersalskiego „wolne” dla Polski było tylko 140. kilometrów zaniedbanego gospodarczo wybrzeża Bałtyku, bez tak pożądanego Gdańska. Jedynymi portami, a właściwie – skromnymi przystaniami przydzielonymi Polsce były Puck i Hel. Na miejsce oficjalnych uroczystości przejścia zwierzchności nad morzem wybrano...

Gen. Haller: ...*maleńki porcik* ([określenie Hallera](#))...

Narrator 2: ...Puck, bo tam dojeżdżał pociąg.

Narrator 1: Generał, kontynuujący swój triumfalny marsz przez nowo odzyskane ziemie, przybywał bowiem z Torunia.

Narrator 2: Po drodze dołączyli do niego m.in. wicepremier Wincenty Witos, minister spraw wewnętrznych Stanisław Wojciechowski, minister spraw wojskowych gen. Kazimierz Sosnkowski, kilkunastu parlamentarzystów (np. Maciej Rataj i Ignacy Daszyński), kpt. Harvey z brytyjskiej misji wojskowej, amerykański attaché morski kpt. Clarence Abele, a także kilku artystów i dziennikarzy.

Narrator 1: Pociąg Hallera, z władzami cywilnymi i delegacją Sejmu, *witany był na stacjach przez tłumy miejscowej ludności z entuzjazmem wzruszającym do łez* – wspominał szef MSW Stanisław Wojciechowski.

Stanisław Wojciechowski: – *Do wagonu naszego razem z wiązkami kwiatów rzucono drobne zawiniątka z klejnotami i monetami złotymi na skarb naro-*

dowy. Z zachowania się i twarzy witających nas rodaków bił niezwykle hart ducha, nakazujący wierzyć, że więcej niż inne dzielnice dają z siebie Rzeczpospolitej, a najmniej żądają.

Kolega Przypis:

**Oto dziś dzień krwi i chwały,/ Oby dniem wskreszenia był!// W gwiazdę Polski orzeł biały/ Patrząc lot swój w niebo wzbil – słowa francuskiego poety Casimira François Delavigne'a przełożył Karol Sienkiewicz, a muzykę skomponował Karol Kurpiński, rodem z wielkopolskich Włoszakowic.*

OBRAZ II – Kaszubi dla Polski

Narrator 2: Ten pamiętny dzień 10 lutego sto lat temu – nieadekwatnie do radosnego wydarzenia – był ponury: z ciemnych chmur lał lodowaty deszcz, a Zatoka Pucka była zamarznęta po niedawnych mrozach (co jednak rdzenni mieszkańcy, Kaszubi, uważali za dobry znak). Nie zniechęciło to jednak ludności do tłumnego uczestnictwa w uroczystości. Rybak Jan Netzel wspominał:

Rybak Jan Netzel: – *Takiej masy ludu kaszubskiego na pewno nigdy nie było w Pucku.*

Narrator 2: A wysłannik „Gazety Gdańskiej” pisał, że...

Dziennikarz: *...„ulice były wprost za ciasne na pomieszczenie wojska i delegacji widzów napływających ze wszech stron. Wszak nawet z drugiego końca Polski przybyła delegacja lwowska”.*

Narrator 1: Gdy pociąg z Torunia wtaczał się na stację w Pucku, bateria artylerii konnej, ustawiona nad brzegiem zatoki, oddała salwę honorową. Orkiestra grała hymn*. Haller przeszedł przed frontem kompanii honorowej i licznymi pocztami sztandarowymi.

Narrator 2: – Pocztę sztandarową dowodził Eugeniusz Pławski, wówczas jeszcze w stopniu porucznika. (Ten sam, który 23 lata później dowodził niszczycielem ORP „Piorun” w jego starciu z niemieckim pancernikiem „Bismarck”). Towarzyszyło mu dwóch marynarzy, kpr. mar. Kazimierz Wiśniewski i st. mar. Florian Napierała.

Narrator 1: Następnie pochód ruszył najkrótszą drogą nad morze. Na czele kroczył rybak kaszubski z kościelną chorągwią. Haller wspominał, że on sam...

Gen. Haller: *„dosiadłszy konia, ruszyłem tęgim kłusem w otoczeniu szwadronu kawalerii, [a] delegacja rządu i wojska jechała samochodami do portu”...*

Narrator 2: ...a właściwie do ponemieckiej bazy wodnosamolotów, gdzie stał ołtarz polowy. Głównym punktem programu była msza dziękczynna, celebrowana

wana przez księdza Zygmunta Rydlewskiego. Kazanie wygłosił kapelan ks. Józef Wrycza, działacz narodowy na Pomorzu. Powiedział, że to...

Ks. Józef Wrycza: ...„Kaszubi zachowali morze dla Polski” i „polskość na Pomorzu”! (...) *Choć fale germanizmu groźnie biły i zalaniem (...) zagrażały, Kaszuba stał twardy i niewzruszony, jak skała na morzu. Zawładnąc sobą nie dał, ducha polskiego w swej checzy kaszubskiej pielęgnował*”.

Narrator 1: Gdy ksiądz Wrycza przemawiał, ludzie płakali. Bo ksiądz część kazania wygłosił po kaszubsku, a język ten był traktowany jako język domowy, język prostego ludu. Tym samym zrównał go z polszczyzną, czyli językiem warszawskiej inteligencji, wobec której Pomorzanie mogli mieć kompleks niższości. Dlatego Kaszubi byli zachwyceni, a przemówienie księdza Wrycza przeszło do lokalnych mitów.

Narrator 2: W czasie mszy świętej duchowni poświęcili Banderę Polską, którą przy huku 21 salw armatnich podniesiono na maszcie, jako znak objęcia przez Polską Marynarkę Wojenną wachty na Bałtyku. Szyper Jakub Myśliż – w imieniu dotychczasowych strażników Wybrzeża – symbolicznie przekazał straż w ręce polskiego marynarza. Chorążowie zanurzyli sztandary w wodzie. Zabrzmiała kolejna salwa. Wreszcie nastąpiły zaślubiny.

Kolega Przypis:

*Niektóre źródła podają, że był to „hymn narodowy”, inne piszą o *Mazurku Dąbrowskiego*, ale pamiętajmy, że w 1920 był on tylko jedną z pieśni patriotycznych, gdyż oficjalnym hymnem państwowym stał się dopiero 26 lutego 1927 roku. O miano polskiego hymnu walczyła w dwudziestolecie międzywojennym także *Roła*, kompozycja Feliksa Nowowiejskiego do słów Marii Konopnickiej, wykonana po raz pierwszy w 1910. Nowowiejski był też autorem *Hymnu do Bałtyku*, napisanego w 1919 roku.

OBRAZ III – Zaślubiny z morzem

Narrator 1: W oficjalnym harmonogramie uroczystości nie było mowy o „zaślubinach” (tylko o „*przejęciu zwierzchności nad morzem*”). Na pomysł symbolicznego aktu miał wpaść sam Haller. Niektóre źródła podają, że zainspirowała go delegacja Kaszubów, która w Toruniu zapytała generała, kiedy pojawi się nad morzem.

Narrator 2: Wydaje się jednak, że najważniejszym impulsem było wydarzenie w drodze z Torunia do Pucka.

Narrator 1: W rzeczy samej... Otóż, gdy pociąg zatrzymał się na dworcu w Gdańsku, podczas hucznego powitania, starosta Józef Wybicki...

Gen. Haller: ...to wnuk generała Wybickiego, który skomponował dzisiejszy polski hymn...

Narrator 1: ...opowiadał później w Radiu Wolna Europa generał Haller ...starosta Wybicki wręczył generałowi dwa pierścienie: jeden platynowy, drugi żelazny – z wygrawerowanym napisem „Gdańsk 10.2.1920 Puck”.

Narrator 2: Obrączki te ufundowali polscy gdańszczanie, m.in. rodzina Leszczyńskich czy Raciniewskich, a wykonali tamtejsi rzemieślnicy.

Narrator 1: Zatem można powiedzieć, że była to inicjatywa społeczna, a generał Haller po prostu zrobił użytek z daru. Dzięki obrączkom uroczystość zyskała szczególną symbolikę. Choć skutu lodem Bałtyk trochę namieszał w ceremonii. Według świadków wyglądało to tak:

Świadek 1: Józef Haller na koniu Gryf, w towarzystwie oficera 16. Dywizji, Władysława Zakrzewskiego, wjechali do lodowatej wody przy pochylni...

Świadek 2: Nieprawda! Koń w ogóle nie zamoczył kopyt w morzu, lecz przemieszczał się po tafli, która pod ciężarem jego i jeźdźca mocno „trzeszczała”.

Narrator 1: W każdym razie – „błękitny generał” powiedział krótko:

Gen. Haller: – *W imieniu Rzeczypospolitej obejmuję w posiadanie ten oto nasz prastary Bałtyk słowiański!*

Narrator 1: ...I na znak wiecznego zaślubienia Bałtyku z Rzeczpospolitą Polską rzucił platynowy pierścień...

Świadek 2: Jednak pierścień nie wpadł do wody, lecz zatrzymał się na lodzie.

Narrator 1: Była to pewnego rodzaju wpadka! Chociaż Kaszubi, uznali to za dobry znak. Według wersji przekazanej przez samego generała:

Gen. Haller: – *Za pierścieniem pobiegło po lodowej tafli kilku Kaszubów, lecz żaden nie mógł uchwycić pierścienia, który wiernie połączył się z wodami Bałtyku; a na moje zapytanie: Czemuście go nie pochwycili? – odpowiedzieli proroczo:*

Kaszubi: *Będziemy go mieli w Szczecinie!*

Narrator 1: *Wieszczili więc, że polskie posiadanie nad morzem znacznie się poszerzy.*

Narrator 2: Według innej wersji wydarzeń, dopiero ułańskie lance pomogły, by pierścień znalazł się w wodzie, a właściwie w wybitej przez nie przerębli. Kolejna relacja podaje konkretne nazwisko...

Świadek 3: – To pułkownik Stanisław Skrzyński śmieie wjechał konno na załamujący się lód, dojechał do pierścienia, podniósł go i rzucił w morską toń...

Narrator 2: Ta wersja ma też alternatywne zakończenie:

Świadek 4: – Koń kopytami rozbił lód, dzięki czemu pierścień zanurzył się w falach.

Narrator 1: Los drugiego pierścienia, żelaznego, nie budzi wątpliwości – generał wsunął go na palec i nie rozstawał się z nim do końca życia*.

Świadek 5-Kobieta: – *Czegośmy pożąдали, tegośmy doczekali!*

Świadek 4: ...krzyknęła wtedy jedna z miejscowych kobiet.

Narrator 2: Bowiem obecność Polski nad Bałtykiem, choć udokumentowana od jej zarania, przez większą część dziejów była raz po raz kwestionowana. Dlatego „zaślubiny Polski z morzem” były tak ważne. Gest zaślubin „przypieczętowali” postowie, wrzucając do morza wieniec z szarfą.

Narrator 1: Na pamiątkę uroczystych zaślubin postawiono też słup z wrytym napisem: *„Roku Pańskiego 1920-go, 10 lutego Wojsko Polskie z gen. Józefem Hallerem na czele objęło na wieczne posiadanie polskie morze”*.

Narrator 2: Najznamienitsi goście podpisali okolicznościowy dyplom: *RP. MCMXX dnia 10 lutego na wieczystą pamiątkę odzyskania morza polskiego. Puck nad Bałtykiem.*

Kolega Przypis:

*Po śmierci Hallera (zmarł 4 czerwca 1960 r. na obczyźnie) pierścień trafił do muzeum ojców marianów w Londynie, a stamtąd w 2007 r. został przekazany do sanktuarium w Licheniu.

OBRAZ IV – Zaślubiam cię... – raz, potem drugi i trzeci, i znów?...

Narrator 2: *Charakterystyczne dla polskich zaślubin jest to, że generał wrzucił pierścień z konia, a nie z okrętu – komentują znawcy (są i tacy, którzy twierdzą, że zaślubiny z morzem to... staropolski obyczaj! I przywołują rok 1637, za czasów I Rzeczypospolitej*).* Jednak taką formę wymusiły realia. Fakty były bowiem takie, że w ceremonii w lutym 1920 r. Marynarkę Polską reprezentowali tylko marynarze na lądzie.

Narrator 1: I chociaż generał Haller mówił podczas zaślubin, że...:

Gen. Haller: – *Żeglarz polski będzie mógł dzisiaj wszędzie dotrzeć pod znakiem Białego Orła, cały świat stoi mu otworem!*

Narrator 2: ...formacja ta nie dysponowała jeszcze wówczas okrętami morskimi. Co prawda w grudniu 1919 r. został zakupiony (w Niemczech, przez podstawionego oficera) statek Wotan, który później, po remoncie w gdańskiej stoczni, zamienił się w okręt hydrograficzny ORP Pomorzanie; symbolicznie wcielono go do Marynarki Wojennej i nadano nazwę właśnie 10 lutego 1920 r., jednak banderę podniesiono na nim dopiero 1 maja tego samego roku.

Narrator 1: Gdy w dzień po zajęciu Pucka, żołnierze Frontu Pomorskiego dotarli do Władysławowa**, tamtejsi Kaszubi przekonali Hallera, że prawdziwe, otwarte morze zaczyna się dopiero u nich – bo przecież wody pod Puckiem są ledwie na pół zamkniętą zatoką. Zatem ceremonię zaślubin, na wszelki wypadek... powtórzono jeszcze raz 11 lutego 1920 we Władysławowie.

Narrator 2: Powtórka trochę podważyła sens całego symbolu – prawdziwe zaślubiny bierze się przecież tylko raz!

Jak by tego było mało, są materialne dowody na to, że Haller nie był pierwszym, który zaślubił morze po odzyskaniu niepodległości. Miały je poprzedzić zaślubiny... 8 lub 9 lutego 1920 roku, na wysokości potoku Chylonki, czyli późniejszego obszaru portu Gdynia, gdzie spontanicznego przejścia Bałtyku dokonali kawalerzyści z pierwszego szwadronu drugiego Pułku Szwoleżerów Rokitniańskich pod dowództwem rtm. Zdzisława Rozwadowskiego; cały szwadron wjechał do wody, co zostało utrwalone na zdjęciach.

Jednak do historii, oficjalnie...

Narrator 1: ...poza Hallerowskimi w 1920 roku...

Narrator 2: ...przeszły jeszcze zaślubiny Polski z morzem, które nastąpiły 25 lat później. Po II wojnie światowej, w marcu 1945 roku, uroczystość zaślubin powtórzono w Dziwnówku (15.03. żołnierze 2 Dywizji Piechoty 1 AWP – z inicjatywy dowódcy 5 pułku piechoty płk Antoniego Szabelskiego), Mrzeżynie (17.03. – ułan kapral Sochaczewski) i Kołobrzegu (18.03. – kapral Franciszek Niewidziajło). Uzasadnienie dla rangi historycznej wydarzeń z 1945 roku jest takie, że przypięczętowały one znacznie szerszy dostęp Polski do morza – ze 140. do 440. kilometrów.

Kolega Przypis:

*Żeby jednak nie popaść w megalomanię wyjaśniamy, że zaślubiny z morzem to nie jest polski patent. Już na początku XIV wieku zaczęli go praktykować weneccy dożowie. Dokładnie od 1311, co roku, w dzień święta Wniebowstąpienia Pańskiego, aktualnie urzędujący doża, czyli z włoskiego „wódz”, władca Republiki Weneckiej, wypływał w morze galerą zwaną bucentaur i – wrzucając specjalny pierścień w fale Adriatyku – wypowiadał słowa: *Zaślubiam cię, morze, na znak rzeczywistego i wieczystego naszego panowania.*

** We Władysławowie odbył się pierwszy pełnomorski rejs po wodach Bałtyku, w którym uczestniczył generał Józef Haller. Wylądował wówczas na terenie dzisiejszego portu. Wtedy też zapadła decyzja o budowie przyszłego letniska dla polskich wczasowiczów. Generał Haller spędzał tutaj każde wakacje aż do wybuchu II wojny światowej. Podczas urlopu zawsze towarzyszyli mu harcerze, którzy stacjonowali w Błękitnym Domku, znajdującym się nieopodal willi Hallera.

UZUPEŁNIENIE:

I. Obrazy zaślubin: czarno-białe i w kolorze

Uroczystości 10 lutego 1920 r. w Pucku dokumentuje jedyne, szare czarno-białe zdjęcie; zamieścił je popularny „IKaC”, czyli Ilustrowany Kurier Codzienny.

[*\(https://dziennikbaaltycki.pl/zaslubiny-polski-z-morzem-jedyna-taka-fotografia-lodowaty-deszcz-lzy-w-oczach-oficjele-pod-parasolami-archiwalne-zdjecia/ga/c1-14616381/zd/40351651\)](https://dziennikbaaltycki.pl/zaslubiny-polski-z-morzem-jedyna-taka-fotografia-lodowaty-deszcz-lzy-w-oczach-oficjele-pod-parasolami-archiwalne-zdjecia/ga/c1-14616381/zd/40351651)

Chcąc zilustrować naszą rekonstrukcję zaślubin Polski z morzem z 1920 roku, możemy posłużyć się autentycznymi obrazami polskich artystów malarzy; na pewno dodadzą barw inscenizacji.

1. Najsłynniejszy jest **obraz Wojciecha Kossaka* z 1931 r. „Zaślubiny Polski z Bałtykiem”**, ale też niestety, mało wierny.

Artysta dodał dramatyzmu scenie, malując wzburzone wody Zatoki Puckiej (jak wiemy 10 lutego 1920 r. tak zwane „Małe Morze” było skute lodem) oraz „armady żeglujących po niebie chmur, przez które przebija się silny strumień światła słonecznego” (a niebo było szare, zamglone). W spienioną wodę wjeżdża konno generał Józef Haller, rzucając pierścień do morza. Wokół niego, na plaży, widać tłum.

Jedną z replik *Zaślubin...* zakupiono z rąk prywatnych dopiero kilka lat temu i wyeksponowano w Muzeum Wojska Polskiego w 2015 roku, z okazji 95. rocznicy zaślubin Polski z morzem.

2. Drugi to obraz wybitnego malarza **Juliana Fałata****, zatytułowany „**Zaślubiny Polski z morzem**”. Artysta był świadkiem uroczystości w Pucku 1920 roku i stworzył swoje dzieło na gorąco, jeszcze w tym samym roku.

Kompozycja przedstawia widziane od strony morza zamarznęte wody zatoki, tłum realnych uczestników cywilnych i wojskowych uroczystości oraz postaci alegoryczne: bóstwa morskie z mitologii greckiej – Posejdon i Amfitryta***.

Obraz Fałata od 2017 roku można oglądać w Narodowym Muzeum Morskim w Gdańsku.

<https://dzieje.pl/dziedzictwo-kulturowe/obraz-juliana-falata-zaslubiny-polski-z-morzem-trafil-do-narodowego-muzeum-morskiego>

3. Za najbardziej wiarygodny i realistyczny obraz uroczystości zaślubin z morzem uchodzi przedstawienie **Henryka Uziembły**, również naocznego świadka. Tutaj (<http://muzeummw.pl/zaslubiny-polski-z-morzem/#lightbox-gallery--07-1-2>) generał Józef Haller pokazany jest nie na koniu, w otoczeniu żołnierzy, marynarzy i rybaka, prawdopodobnie tuż po zaślubinach, jakby kontemlował wagę wydarzenia.

4. Znana jest także **rycina Zygmunta Wierciaka** (1881-1950), absolwenta krakowskiej ASP, która przedstawia panoramę nadmorską z gen. Józefem Hallerem w centrum, Wojskiem Polskim i rybakami, z 1929 roku.

<http://www.ban-dreas.pl/wierciak-zygmunt-zaslubiny-polski-z-morzem-dnia-10-lutego-1920-r,11709.html>

5. Najbarwniejszy jest projekt witrażu **Małgorzaty Łady-Maciągowej**** pt. „Zaślubiny Polski z morzem”** z 1934 roku, który można oglądać w Muzeum Regionalnym w Siedlcach.

W górnym pasie kompozycji artystka przedstawiła błękitnych kawalerzystów (na kasztanowych koniach) trzymających biało-czerwone flagi. Dolną strefę zajmuje szafirowo-turkusowo-szmaragdowe morze, w którym pływa naga para — personifikacje bóstw Bałtyku. Obie części dzieła, stworzonego w estetyce secesyjnej, łączy złocisty promień biegnący od wzniesionej dłoni dowódcy ku spadającemu w fale pierścieniowi. Generał Haller rzucił pierścień we wzburzone wody, a boska para przyjmuje ten dar. Karton ma imponujące wymiary – ponad cztery metry wysokości i trzy szerokości.

https://www.historiaposzukaj.pl/wiedza,obrazy,560,obraz_zaslubiny_z_morzem.html

Przypisy:

* **Wojciech Horacy Kossak** (1856-1942) – polski malarz, syn artysty malarza Juliusza Kossaka, przedstawiciel nurtu malarstwa o tematyce historycznej i batalistycznej. Autor wielu obrazów przedstawiających wydarzenia z okresu wojen napoleońskich i powstania listopadowego, scenki rodzajowe, portrety, konie.

****Julian Fałat** (1853-1929) uważany jest za jednego z najwybitniejszych artystów polskich przełomu XIX i XX wieku. Malował głównie sceny myśliwskie i rodzajowe scenki ludowe oraz zimowe krajobrazy, a także widoki architektury i portrety.

*****Amfitryta** – w greckiej mitologii bogini morza (królowa Morza), żona Posejdon, utożsamiana z rzymską Salacją (odpowiednikiem Posejdon w rzymskiej mitologii jest Neptun)

******Małgorzata Łada Maciągowa** (1881-1969) – malarka, od wczesnej młodości odznaczała się wybitnym talentem malarskim; nauki pobierała w Krakowie i Paryżu; jej prace zyskały aprobatę społeczną oraz nagrody i wyróżnienia.

II. Niektóre utwory muzyczne związane z zaślubinami z morzem

Inszenizację możemy uzupełnić też o podkład muzyczny.

1. Podczas zaślubin z morzem w Pucku zabrzmiał **Mazurek Dąbrowskiego**. Słowa późniejszego hymnu państwowego napisał Józef Wybicki. Warto wie-

dzień, że Wybicki urodził się w 1747 w Będominie, czyli w kaszubskiej wsi (w województwie pomorskim).

– *Geniusz pieśni rodowitego Kaszuby objawia się w słowach „Jeszcze Polska nie zginęła, kiedy my żyjemy”* – mówi dr Krzysztof Korda, współautor albumu „Powrót Pomorza w granice Rzeczypospolitej. W setną rocznicę 1920-2020”. I wyjaśnia: – *Ta pieśń zmieniła ówczesne postrzeganie świata, pokazała polityczną koncepcję państwa i narodu. Słowa, myśli Wybickiego pokazały, że może istnieć naród bez państwa. Władcy, filozofowie, myśliciele ówczesnego świata uważali np., że skoro Pomorzanie po zaborach nie są już w Polsce, tylko w Prusach, to Polakami nie są, tylko Prusakami. Wybicki dokonał przetoku w nauce o narodach i połączył Polaków we wszystkich zaborach, pół wieku przed Wiosną Ludów, która narodowe hasła spopularyzowała. Pieśń Wybickiego wiodła do wolnej, niepodległej Polski.*

W trzeciej zwrotce pieśni jest mowa o morzu (oraz wymienione jest z nazwy jedyne polskie miasto): *Jak Czarniecki do Poznania*

*Po szwedzkim zaborze,
Dla ojczyzny ratowania
Wrócim się przez morze...*

(„wrócim” to poprawna wersja; chodzi o to, że podobnie jak hetman, Polacy mają wracać do Ojczyzny, gdy nastanie taka potrzeba)

Warto też wiedzieć, że Kaszuba Wybicki – polski pisarz i polityk, a także szambelan Stanisława Augusta Poniatowskiego, związał swe życie z Wielkopolską. Zmarł w swoich włościach, w Manieczkach, 10 marca 1822 roku.

2. Z Poznaniem, przez trzy ostatnie dekady swojego życia, związany był także Feliks Nowowiejski (urodzony w 1877 w warmińskim Barczewie) – kompozytor, dyrygent i organista – wirtuoz. Mało kto wie, że autor muzyki do – konkurującej, w latach 20. XX wieku, o miano hymnu narodowego – *Roty*, jest także współtwórcą *Hymnu do Bałtyku** (utwór został skomponowany przez Nowowiejskiego w 1919 roku, w związku z odzyskaniem przez Polskę niepodległości oraz powołaniem pierwszym dekretem Józefa Piłsudskiego [28 listopada 1918 roku, w rocznicę *Bitwy Oliwskiej***] Marynarki Polskiej. Autorem słów jest Stanisław Rybka-Marius) oraz trzyaktowej opery pod tytułem *Legenda Bałtyku****. Jej prawykonanie odbyło się 28 listopada 1924 w Operze Poznańskiej.

3. Pieśń *Hymn do Bałtyku* Nowowiejskiego stała się hymnem polskiej floty. Do dzisiaj odgrywa ważną rolę w tradycji polskiej Marynarki Wojennej. Obok pieśni *Morze, nasze morze****, jest jedną z najważniejszych pieśni Wybrzeża, wykonywaną podczas ważnych uroczystości państwowych i wojskowych.

Przypisy:

* <https://www.youtube.com/watch?v=CCwPEofHiDs>

** Bitwa pod Oliwą – zwycięska dla Polaków bitwa morska pomiędzy flotą polską a eskadrami okrętów szwedzkich. Bitwa nie miała większego znaczenia dla ogólnej sytuacji militarnej, jednakże miała duże znaczenie moralne i propagandowe, udowadniając, że polska flota może pokonać szwedzką.

*** Akcja *Legendy Bałtyku* dzieje się w słowiańskiej osadzie nad Bałtykiem, w bliżej nieokreślonych, pogańskich czasach. Dwóch rywali, rybak Doman i kupiec Lubor, stara się o rękę Bogny. Jej ojciec, sprzyjający bogatemu Luborowi, wysłał Domana po pierścień Juraty, legendarnej władczyni zatopionego przez Peruna miasta Winety. Doman pokonuje morskie potwory i zdobywa pierścień. Tymczasem Lubor, wykorzystując nieobecność rywala, próbuje w chrampie (typ budowli sakralnej, miejsce spotkań, modlitw i wróżb w religii Słowian) uwieść Bognę. Odrącony, niszczy stojący tam posąg bóstwa i oskarża Bognę o świętokradztwo. Tłum domaga się jej śmierci. W porę przybywa jednak Doman z pierścieniem. Sprawiedliwości staje się zadość.

III. Morze w literaturze

Na zakończenie Uzupełnień warto wspomnieć o literaturze inspirowanej tematyką morską. Istnieje bogata proza Josepha Conrada, czyli Józefa Korzeniowskiego, jednak jego dzieła z morzem w tle powstały w języku angielskim i nie dotyczyły polskich spraw. Nowela *Latarnik* Henryka Sienkiewicza wiosny nie czyni; a poza tym, choć jej bohaterem jest Polak, Skawiński, to akcja toczy się w latach 70. XIX wieku w Aspinwall i na samotnej wysepce, leżącej niedaleko Panamy.

Znajdziemy jednak w literaturze polskiej takiego pisarza, który pisał również o morzu. To Stefan Żeromski.

Żeromski stworzył trylogię, w której skład wchodzi utwory *Wisła*, *Wiatr od morza* oraz *Międzymorze*. Wszystkie trzy utwory w jakiś sposób dotyczą dostępu do morza. Jednak to ***Wiatr od morza*** dokumentuje polską obecność nad Bałtykiem od zarania dziejów, a właściwie od *Napadu Jutów*, a także opisuje między innymi takie wydarzenia jak: *Śmierć świętego Wojciecha*, *Rzeź w Gdańsku*, *Zagładę Dworu* i *Bitwę pod Świecinem*. „Przewodnikiem” w tej opowieści jest Smętek – pogański demon złośliwie trapiący ludzi, występujący w kaszubskich (i mazurskich) legendach oraz pieśniach. W dedykacji dla córki Żeromski pisze: OFIAROWUJĘ TEN UTWÓR MONICE Z GORĄCYM ŻYCZENIEM, AŻEBY GDY DOROŚNIE NIE ZNALAZŁA JUŻ ŚLADÓW SMĘTKA NA ULUBIONYM JEJ WYBRZEŻU. Sam pisarz – pod koniec *Wiatru od morza*, gdy Polska znów zawitała nad Bałtyk – odnotowuje *Odjazd Smętka*.

Za *Wiatr od morza*, w którym pojawiają się duże fragmenty pisane w języku kaszubskim, Żeromski dostał Państwową Nagrodę Literacką. <http://pismosuma.pl/smetek-idzie-dalej-szkice-do-obrazu-pomorza/>

Przykładem może też służyć, zapomniany dzisiaj, z powodu endeckich sympatii, Adolf Nowaczyński, który w swojej *aktywności publicznej podkreślał znaczenie dostępu do Morza Bałtyckiego dla pozycji międzynarodowej Polski*. W pierwszych latach II RP Nowaczyński był stałym bywalcem nadmorskich kurortów. A w kwietniu 1934 roku, w lewicowo-liberalnych „Wiadomościach Literackich”, opisał **Odkrycie Gdyni**.

Natomiast Melchior Wańkowicz podążył *tropami Smętka*. W swej powieści reportażowej z 1936 roku, właśnie pod tytułem **Na tropach Smętka**, opisał wyprawę z córką do Prus Wschodnich, czyli na Mazury i Warmię. Jednak *„podróż była tylko pretekstem do historycznych, politycznych, a nawet filozoficznych rozważań o przeplatających się, skomplikowanych na przestrzeni wieków (od „wczesnych” Krzyżaków do „wczesnych” hitlerowców), losach mieszkańców tych ziem: Mazurów, Polaków i Niemców”*.

O Żeromskim. Sto lat później napisał w specjalnym wydaniu *Wiatru od morza* Paweł Huelle. Twórczość tego pisarza, bogata pod względem tematycznym i formalnym, zawsze wiąże się z jego „małą ojczyzną”, Gdańskiem. Widać to już w jego pierwszej powieści, jak dotąd uchodzącej za najważniejsze osiągnięcie tego twórcy – **„Weiserze Dawidku”** (1987; [Książkę przełożono na wiele języków, doczekała się również ekranizacji – w 2000 roku powstał film „Weiser” w reżyserii Wojciecha Marczewskiego](#)). Huelle tworzy tam *mityczny i magiczny zarazem obraz Gdańska, miasta odzyskiwania wolności i godności*. Pisarz mityzuje rodzinne strony również w powieści *„Castorp”* (2004) oraz w opowiadaniach **„Opowieści chłodnego morza”** (2008); jak Żeromski – spogląda w przeszłość, śledząc ludzkie losy związane z Pomorzem oraz posługuje się *„tym, co w literaturze starego typu mocno sprawdzone. Mity i symbole”*. Ostatnia, jak na razie, książka Pawła Huelle to *Śpiewaj ogrody* (2014, [tytuł zaczerpnięty został z wiersza Rilkego, ukochanego poety Pawła Huelle](#)). A w niej – *kolejny hołd dla Gdańska, a także „rozgrywająca się na kilku płaszczyznach i kilkuwątkowa historia, w której przenikają się motywy autobiograficzne, wspomnienie Gdańska jako tygla wielu kultur, fascynacja Wagnerem i legenda o fleciście z Hameln”*.

Bibliografia:

Pozycje zwarte:

1. NA tropach Smętka / Melchior Wańkowicz. – Kraków : Wydawnictwo Literackie, 1988. – 365 s.

2. PISMA wybrane (w tym fragmenty „Wiatru od morza”) / Stefan Żeromski. – Warszawa : Iskry, 1955. – 638 s. („Wiatr od morza” s. 213-274)
3. POWRÓT Polski nad Bałtyk 1920-1945 / Marian Marek Drozdowski. – Warszawa : Oficyna Wydawnicza Typografika, 1997. – 267 s.
4. POWRÓT Pomorza w granice Rzeczypospolitej : w setną rocznicę 1920-2020 / Cezary Obracht-Prondzyński, Krzysztof Korda. – Gdańsk : Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna im. Josepha Conrada-Korzeniowskiego ; Instytut Kaszubski, 2020. – 119 s. : faks., fot., il., mapy
5. STEFAN Żeromski / Jan Z. Jakubowski. – Warszawa : Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1974. – 118 s.
6. WIATR od morza / Stefan Żeromski ; wstęp Krzysztof Wójcicki, Monika Żeromska ; ilustracje Mariana Mokwy. – Gdynia : Imprimatur, 1996. – 276 s.
7. WIATR od morza / Stefan Żeromski ; zaproszeni artyści Janusz Akermann, Kiejstut Bereźnicki, Beata Ewa Białecka, Józef Czerniawski, Henryk Cześniak, Zbigniew Gorlak, Kazimierz Kalkowski, Jacek Kornacki, Marek Model, Anna Orbaczevska, Anna Reinert, Joanna Rusinek, Ewa Skaper, Maciej Świeszewski, Andrzej Umiastowski, Mariusz Waras, Sławomir Witkowski, Krzysztof Wróblewski, Anna Wypych, Marcin Zawicki ; redakcja Iwona Joć-Adamkowicz, Jolanta Świetlikowska ; posłowie Paweł Huelle. – Gdańsk : Muzeum Narodowe w Gdańsku ; Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna im. Josepha Conrada-Korzeniowskiego w Gdańsku, 2018. – 243 s., [20] kart tabl. kol.

Edycja upamiętniająca setną rocznicę odzyskania niepodległości 1918-2018.

Wydanie według reprintu Państwowego Instytutu Wydawniczego z 1946 r., stworzonego na podstawie IV edycji książki - z 1928 r. - wydanej w Wydawnictwie Jakuba Mortkowicza

Artykuły:

1. BĘKARCI los / Piotr Gociek. W: D o R z e c z y . – 2018, nr 39, s. 38-39
2. BŁĘKITNY generał / Józef Krzyk. W: G a z . W y b o r c z a . – 2020, nr 33, dod. A l e H i s t o r i a , nr 5 [6], s. 3-5
3. CZY można gwizdać na prezydenta? Czytelnicy są podzieleni. W: G a z . W y b o r c z a . – 2020, nr 37, s. 17
4. PAŁAC i wieś. Razem przy jednej wiejskiej drodze : premiera „Kamerdynera” Filipa Bajona / Filip Bajon. W: G a z . W y b o r c z a . – 2018, nr 221, s. 28-29

5. PUCK, 10 lutego 1920 r. Gdy przemawiał ks. Wrycza, ludzie płakali : 100. rocznica zaślubin Polski z morzem / Krzysztof Korda : rozm. Tomasz Chudzyński. W: *Głos Wielkop.* – 2020, nr 36, s. 14-15
6. STARE dobre małżeństwo / Jacek Borkowicz. W: *Przewodnik Katolicki.* – 2020, nr 6, s. 40-41
7. ŚLUB na wodzie pisany / Oskar Myszor. W: *Polityka.* – 2020, nr 6, s. 52-54
8. ZAŚLUBIAM cię, morze / Kamil Janicki. W: *Newsweek.* – 2020, nr 6, s. 42-44
9. ZAŚLUBINY z morzem : tajemnica słupa Hallera / Dorota Abramowicz. W: *Głos Wielkop.* – 2020, nr 34, s. 11

Netografia:

- https://pl.wikipedia.org/wiki/Za%C5%9Blubiny_Polski_z_morzem
<https://plus.gazetawroclawska.pl/setna-rocznica-zaslubin-polski-z-morzem-prof-andrzej-gasiorowski-polska-caly-czas-musi-dbac-o-morska-swiadomosc-swoich-obywateli/ar/c1-14777836>
<https://www.newsweek.pl/wiedza/historia/zaslubiny-z-morzem-czyli-co-wydarzylo-sie-100-lat-temu-w-pucku/5sjxqtx>
<https://www.polskieradio24.pl/39/156/Artykul/778362>
<https://www.wprost.pl/historia/10296169/100-lat-temu-mialy-miejsce-zaslubiny-polski-z-morzem-niewiele-osob-wie-ze-slub-hallera-nie-byl-jedynym.html>
<https://zeglarski.info/artykuly/zaslubiny-polski-morzem-99-pozniej/>
<https://www.kaszubi.pl/o/reda/artikulmenu?id=425>
https://pl.wikipedia.org/wiki/TSS_Stefan_Batory
<https://literat.ug.edu.pl/wiatr/index.htm>
<https://literat.ug.edu.pl/wiatr/index.htm#spis>
https://pl.wikipedia.org/wiki/Na_tropach_Sm%C4%99tka
<https://www.gdansk.pl/wiadomosci/po-polsku-i-kaszubsku-w-dworze-artusa-uczczono-100-lecie-powrotu-pomorza-do-polski,a,164257>
<http://www.wbpg.org.pl/produkt/55>
<https://kultura.trojmiasto.pl/Premiera-wydawnictwa-Powrot-Pomorza-w-granice-Rzeczypospolitej-W-setna-rocznice-1920-2020-imp495103.html>
https://pl.wikipedia.org/wiki/Melchior_Wa%C5%84kowiec
https://pl.wikisource.org/wiki/Wiatr_od_morza
https://pl.wikisource.org/wiki/Wiatr_od_morza/Przem%C3%B3wienie_z_r._1925
<http://pismosuma.pl/smetek-idzie-dalej-szkice-do-obrazu-pomorza/>

<https://www.gdansk.pl/historia/edycja-na-stulecie-odzyskania-niepodleglosci,a,137104>
<http://wydarzenia.o.pl/2018/10/wiatr-od-morza-w-sto-lat-pozniej-muzeum-narodowe-gdansk/#/>
<https://pl.wikipedia.org/wiki/Bucentaur>
<https://dziennikbaltycki.pl/zaslubiny-polski-z-morzem-jedyna-taka-fotografia-lodowaty-deszcz-lzy-w-oczach-oficjele-pod-parasolami-archiwalne-zdjecia/ar/c1-14616381>
https://warszawa.wyborcza.pl/warszawa/1,34862,17388383,Muzeum_Wojska_Polskiego_pokazalo_Kossaka.html
<http://retropress.pl/wiadomosci-literackie/odkrycie-gdyni/>
<https://www.polskieradio24.pl/39/156/Artykul/778362>
<https://www.wprost.pl/historia/10296169/100-lat-temu-mialy-miejsce-zaslubiny-polski-z-morzem-niewiele-osob-wie-ze-slub-hallera-nie-byl-jedynym.html>
<https://www.newsweek.pl/wiedza/historia/zaslubiny-z-morzem-czyli-co-wydarzylo-sie-100-lat-temu-w-pucku/5sjsxqtx>
<https://www.kaszubi.pl/o/reda/artykulmenu?id=425>
<https://culture.pl/pl/tworca/pawel-huelle>
<https://zeglarski.info/artykuly/zaslubiny-polski-morzem-99-pozniej/>
<https://plus.gazetawroclawska.pl/setna-rocznica-zaslubin-polski-z-morzem-prof-andrzej-gasiorowski-polska-caly-czas-musi-dbac-o-morska-swiadomosc-swoich-obywateli/ar/c1-14777836>
<https://literat.ug.edu.pl/wiatr/index.htm>
<https://literat.ug.edu.pl/wiatr/index.htm>
https://pl.wikipedia.org/wiki/Na_tropach_Sm%C4%99tka
<https://www.gdansk.pl/wiadomosci/po-polsku-i-kaszubsku-w-dworze-artusa-uczczono-100-lecie-powrotu-pomorza-do-polski,a,164257>
https://pl.wikipedia.org/wiki/Melchior_Wa%C5%84kowicz
https://pl.wikisource.org/wiki/Wiatr_od_morza
https://pl.wikisource.org/wiki/Wiatr_od_morza/Sm%C4%99tek
https://pl.wikisource.org/wiki/Wiatr_od_morza/Odjazd_Sm%C4%99tka
<http://pismosuma.pl/smetek-idzie-dalej-szkice-do-obrazu-pomorza/>
<https://www.gdansk.pl/historia/edycja-na-stulecie-odzyskania-niepodleglosci,a,137104>
<http://wydarzenia.o.pl/2018/10/wiatr-od-morza-w-sto-lat-pozniej-muzeum-narodowe-gdansk/#/>

IV. MATERIAŁY REGIONALNE

A. PRZEGLĄD NOWOŚCI REGIONALNYCH

100 LAT akademickich studiów leśnych w Poznaniu. T. 1, Nauka i dydaktyka / red. Władysław Danielewicz, Małgorzata Mańka. – Poznań : Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczego, 2019. – 282 s. : fot., portr.

Historia Wydziału Leśnego Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu

100 LAT akademickich studiów leśnych w Poznaniu. T. 2, Pracownicy / red. Władysław Danielewicz, Małgorzata Mańka. – Poznań : Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczego, 2019. – 340 s. : portr.

Biogramy pracowników Wydziału Leśnego Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu

100 LAT akademickich studiów leśnych w Poznaniu. T. 3, Absolwenci, doktorzy i doktorzy habilitowani / red. Władysław Danielewicz, Małgorzata Mańka. – Poznań : Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczego, 2019. – 217, [7] s. : fot., portr.

Lista absolwentów Wydziału Leśnego Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu

100 LAT harcerstwa w Swarzędzu 1919-2019 / red. Maria Rydel-Nowak, Jarosław Kowalski, Rafał M. Socha. – [Komorniki] : D-Concept, Grupa MD, 2019. – 199 s. : fot., portr., tab.

100 LAT historii Krobi w fotografii 1919-2019 : [album] / Andrzej Miałkowski. – Krobia : Gmina Krobia, 2019. – 56 s. : fot., portr.

18. MIĘDZYNARODOWE Warsztaty Niepokoju Twórczego Kieszeń Vincenta, Poznań, 6-9 maja 2019 = The 18th International Creative Anxiety Workshops Vincent's Pocket, Poznań, May 6-9, 2019 / red. katalogu Tadeusz Wiczorek. – Poznań : Centrum Sztuki Dziecka : Stowarzyszenie Artystyczno-Edukacyjne Magazyn, 2019. – 142 s. : fot., portr.

Tekst także w jęz. angielskim

Projekt edukacyjno-artystyczny. Dot. m.in. Jana Berdyszaka, artysty z Poznania

AKTA wizytacyjne parafii Wolsztyn z 1777 roku / Anzelm Weiss. – Lublin : Wydawnictwo KUL, 2019. – 189 s. : fot., rys.

Tekst także w jęz. łańskim

ANDRZEJ Maciej Łubowski – obiekty i obrazy : malarstwo / projekt graficzny Andrzej Maciej Łubowski. – Leszno : Miejskie Biuro Wystaw Artystycznych, [2019]. – [24] s. : fot., il.

Wystawa: Galeria MBWA, Leszno, 10 stycznia – 09 lutego 2019 r.

Katalog wystawy prac artysty malarza z Poznania w Miejskim Biurze Wystaw Artystycznych w Lesznie

BIAŁA Dama z pękiem kluczy : 111 podań i legend Regionu Kozła / red. i oprac., wstęp oraz post. Eugeniusz Kurzawa. – [Zbąszynek] : Stowarzyszenie Gmin RP Region Kozła, [2019]. – 187 s. : il.

BIBLIOTEKA Uniwersytecka w Poznaniu 1919-2018 : zasoby, działania, ludzie / Artur Jazdon. – Poznań : BU, 2019. – 771 s. : tab. – (Prace Naukowe Biblioteki Uniwersyteckiej; nr 34)

Bibliografia s. 715-742

BOGDAN Winkiel : obrazy estetyczne / tekst Maciej Mazurek. – Leszno : Miejskie Biuro Wystaw Artystycznych, [2019]. – [28] s. : il.

Wystawa: Galeria MBWA, Leszno, 29 listopada 2019 – 11 stycznia 2020 r.

Tekst także w jęz. angielskim

Katalog wystawy prac artysty malarza z Leszna w Miejskim Biurze Wystaw Artystycznych w Lesznie

DIAGNOZA sytuacji społeczno-gospodarczej województwa wielkopolskiego 2019 / oprac. Wielkopolskie Regionalne Obserwatorium Terytorialne. Departament Polityki Regionalnej. Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego. – Poznań : [Wielkopolskie Regionalne Obserwatorium Terytorialne. Departament Polityki Regionalnej. Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego], 2019. – 424 s. : il., mapy, tab., wykr.

DŁUGORAJ – historia prawdziwa / autorzy komiksów Filip Rolnik, Jakub Krzyżosiak, Laura Fornalik; oprac. historyczne Przemysław Pawlak. – Gostyń : Biblioteka Publiczna Miasta i Gminy, 2019. – 43 s. : il.

Zbiór miniatur komiksów historycznych opartych o życiorys Wojciecha Długoraja urodzonego w Gostyniu

DOMY dawnej służby folwarcznej i ich znaczenie w kreowaniu wizerunku wsł południowej Wielkopolski / Renata Gubańska. – Wrocław : Wydawnictwo

Uniwersytetu Przyrodniczego, 2019. – 303 s. : fot., mapy, tab., wykr. – (Monografie / Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu; 217)

Bibliografia s. 261-275

DROGA do wolności : historyczna podróż po Lesznie z Lesiem / tekst, proj. graf. Andrzej Przewoźny; rys. Lidia Przewoźna. – Leszno : Urząd Miasta Leszna, 2019. – 31 s. : il., fot., portr.

Publikacja dla dzieci i młodzieży dot. odzyskania przez Leszno niepodległości w 2020 r.

DZIEJE Trzcinicy od początku istnienia do 1950 r. / Renata Gość. – Trzcinica : Gminna Biblioteka Publiczna w Trzcinicy, 2019. – 184 s. : fot., pl., portr.

FRANCISZKANIE na Górze Przemysła = The franciscans on Przemysł Hill : [album] / tekst Anna Plenzler; zdjęcia Piotr Skórnicki. – [Poznań] : [Wydawnictwo Miejskie Poznania], [2019]. – 149 s. : fot., portr.

Tekst także w jęz. angielskim

Dzieje, architektura i zabytkowy wystrój Kościoła św. Antoniego Padewskiego w Poznaniu

GMINA Ceków-Kolonia a niepodległość / Mariusz Chojnacki [i in.]. – Ceków-Kolonia : Gminna Biblioteka Publiczna w Cekowie-Koloni, 2019. – 71 s. : fot., mapy, portr.

Dot. okresu zaborów oraz lat 1939-1946

I W CIEMNOŚCI... światło! : Owińska – szkoła wszystkich zmysłów = For there is a light in every darkness... : Owińska – a multisensory school / zespół pod red. Katarzyny Woińskiej-Gracz. – [Pułtusk] ; Owińska : [Wydawnictwo Aleksander], 2019. – 84 s., [1] k. tabl. luz. : fot., portr.

Tekst także w jęz. angielskim

Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy dla Dzieci Niewidomych w Owińskach

JEZIORO Powidzkie wczoraj i dziś / pod red. Bogumiła Nowaka. – Warszawa : Instytut Meteorologii i Gospodarki Wodnej – Państwowy Instytut Badawczy, 2019. – 208 s., [1] k. tabl. złoż. luz. : fot., mapy, wykr. – (Seria Publikacji Naukowo-Badawczych IMGW-PIB)

Bibliografia s. 183-201

KOLEKCJONERZY i artyści z dworów i pałaców / pod red. Stanisława Borowiaka. – Dobrzyca : Muzeum Ziemiaństwa Zespół Pałacowo-Parkowy, 2019. – 223 s. : fot., portr. – (Studia i Materiały Muzeum Ziemiaństwa w Dobrzycy; t. 6)
Dot. m.in. ziemian wielkopolskich

KONFRONTACJE 2019 : XXXVIII Ogólnopolski Konkurs Literacko-Fotograficzno-Plastyczny [w Lesznie] / red. Roman Józefiak, Ryszard Biberstajn; Leszczyńskie Stowarzyszenie Twórców Kultury w Lesznie. – Leszno : Leszczyńskie Stowarzyszenie Twórców Kultury, 2019. – 44 s. : fot., portr.

KROTOSZYN w cieniu swastyki / projekt i oprac. Piotr Mikołajczyk. – Krotoszyn : Muzeum Regionalne im. Hieronima Ławniczaka w Krotoszynie, 2019. – 54 s. : fot., pl., portr.

Wystawa w Muzeum Regionalnym im. Hieronima Ławniczaka w Krotoszynie dot. II wojny światowej w Krotoszynie

KRÓTKA historia wiekowego kościoła : 730-lecie parafii i 100-lecie kościoła pw. św. Jadwigi i św. Jakuba Apostoła w Lusowie / Tomasz Rogoziński; oprac. Dariusz Madejczyk. – Lusowo : Parafia pw. św. Jadwigi i św. Jakuba Apostoła, 2019. – 81 s. : fot., portr.

KU PRAWDZIE : historycy Powstania Wielkopolskiego w pamięci następców : materiały z XIX Seminarium Historyków Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 w Kościanie w dniu 20 marca 2018 r. Cz. 2 / red. nauk. Zenon Józwiak, Bogusław Polak, Michał Polak; Instytut im. Gen. Stefana „Grota” Roweckiego. – Kościan ; Leszno : Wydawnictwo Instytutu im. Gen. Stefana „Grota” Roweckiego, 2019. – 87 s. – (Biblioteka „Grota”; nr 63)

LOKALNE strefy aktywności gospodarczej w procesie rozwoju obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego / Bartosz Wojtyra. – Poznań : Bogucki Wydawnictwo Naukowe, 2019. – 236 s. : fot., mapy, tab., wykr. – (Studia i Prace z Geografii; nr 76)

Bibliografia s. 215-229

LUDZIE i czasy : Leszno we wspomnieniach mieszkańców / red. Barbara Głowinkowska. – Leszno : Leszczyńskie Towarzystwo Kulturalne, 2018. – 247 s., [8] k. tabl. : fot., il. portr.

LUDZIE i czasy : Leszno we wspomnieniach mieszkańców. T. 2 / red. Janina Małgorzata Halec, Barbara Głowinkowska. – Leszno : Leszczyńskie Towarzystwo Kulturalne, 2019. – 260 s. : fot., il. portr.

MIEJSCA i sztuka : Wyskoć / Emilian Prałat. – Poznań : Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, 2019. – 390 s. : fot., portr., tab.

Bibliografia s. 365-373

Tekst także w jęz. łańskim i niemieckim

Historia i zabytki

MOJA szkoła we wspomnieniach : jednodniówka z okazji 100-lecia II Liceum Ogólnokształcącego [im. Władysława Reymonta] w Ostrowie Wielkopolskim / red. wydawnictwa Jarosław Biernaczyk [i in.]. – Ostrów Wielkopolski : Stowarzyszenie Absolwentów i Sympatyków II Liceum Ogólnokształcącego im. Władysława Reymonta w Ostrowie Wielkopolskim, 2019. – 170 s. : fot., portr.

MOTOROWODNE Rogoźno 1991-2000 : historia memoriałów im. Bolesława Niklewskiego, Czesława Janusa oraz Mistrzostw Świata i Europy / Kamil Walensiak. – Rogoźno ; [Owczegłowy] : Kamil Walensiak, 2019. – 169 s. : fot., portr., tab.

MUZEUM Historii Przemysłu w Opatówku = Industrial History Museum in Opatówek / Ewa Kłysz, Jarosław Dolat. – Opatówek : Muzeum Historii Przemysłu, 2019. – 28 s. : fot.

Tekst także w jęz. angielskim

O POWSTANIU wielkopolskim w jego setną rocznicę : aspekty międzynarodowe, regionalne i lokalne / Stanisław Sierpowski. – Poznań : Bogucki Wydawnictwo Naukowe, 2019. – 279 s. : fot., mapy, portr.

OBRAZ jaśniejący i umiłowany : peregrynacja obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej w Archidiecezji Poznańskiej w latach 1976-1978 w zasobach Archiwum Archidiecezjalnego w Poznaniu / koncepcja albumu i układ fot. Roman Dworacki [i in.]. – Poznań : Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu : Wydawnictwo Rys, 2019. – 151 s. : fot., portr.

ORTOPEDYCZNO-Rehabilitacyjny Szpital Kliniczny im. Wiktora Degi Uniwersytetu Medycznego w panoramie historycznej Poznania (1868-2018) / red. Andrzej Nowakowski, Przemysław Daroszewski. – Poznań : Wydawnictwo Miejskie Poznania, 2019. – 333 s. : fot., portr.

POWSTANIE i działalność Archiwum Państwowego w Lesznie w latach 1950-2002 / Elżbieta Olender. – Leszno : Archiwum Państwowe w Lesznie ; Kraków : Poligrafia Salezjańska, 2019. – 278 s. : fot., mapy, portr. – (100 Archiwa Państwowe)

POWSTAŃCZY Ostrów w powstańczej Wielkopolsce 1918-1919 / Jerzy Pietrzak. – Ostrów Wielkopolski : Biblioteka Publiczna im. Stefana Rowińskiego w Ostrowie Wielkopolskim, 2019. – VIII, 349 s., [128] s. tabl. : fot., mapa, portr. Bibliografia s. 307-322

„POWTÓRKA przed...” : XIII spotkania z historią dla uczniów szkół ponadgimnazjalnych i ponadpodstawowych, 24-25 września oraz 26-27 września 2019 r. / red. Józef Dobosz i Danuta Konieczka-Śliwińska. Informator Instytutu Historii UAM / Instytut Historii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Polskie Towarzystwo Historyczne. Oddział w Poznaniu. – Poznań : Instytut Historii UAM, 2019. – 193 s. : il.

Dot. m.in. historii nauki i szkolnictwa wyższego w Poznaniu

PROTOKOŁY posiedzeń Senatu Uniwersytetu Poznańskiego 1919-1939. T. 1, 19 IV 1919 – 17 VII 1925 / wyd. Anna Domalanus [i in.]. – Poznań : Wydawnictwo Naukowe UAM, 2019. – XLI, 850, [14] s. : fot. – (Źródła do Dziejów Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu)

Bibliografia s. XXXI-[XLII]

PRZEMYSŁ 4.0 : na jakim etapie przemysłowej rewolucji znajduje się województwo wielkopolskie? : publikacja na podstawie ekspertyzy wykonanej na zlecenie Wielkopolskiego Regionalnego Obserwatorium Regionalnego. – Poznań : Wielkopolskie Regionalne Obserwatorium Terytorialne. Departament Polityki Regionalnej. Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego, 2019. – 100 s. : tab., wykr.

PRZESTĘPCZOŚĆ w przestrzeni : geograficzne badania zjawiska w wielkim mieście : (przykład Wrocławia, Krakowa i Poznania) / Agnieszka Lisowska-Kierepka. – Wrocław : Instytut Geografii i Rozwoju Regionalnego. Uniwersytet Wrocławski, 2019. – 345 s. : mapy, tab., wykr. – (Rozprawy Naukowe Instytutu Geografii i Rozwoju Regionalnego Uniwersytetu Wrocławskiego; 44)

STO dokumentów na stulecie : wybór materiałów archiwalnych z zasobu Archiwum Państwowego w Kaliszu / pod red. Grażyny Schlender. – Kalisz : Ar-

chiwum Państwowe w Kaliszu, 2019. – 251 s. : fot., mapy, portr. – (100 Archiwa Państwowe)

Bibliografia s. 239-250

Od końca XVI w.

SZAMOCIŃSKIE ciekawostki / Mikołaj Wełnic. – Szamocin ; Poznań : Wydawnictwo Kontekst, 2019. – 119 s. : fot., mapy, portr.

Od XIV w.

SZELEST kart : książka moja miłość / Sławomir Krzyśka. – Gniezno : Wydawnictwo Gaudentium, 2019. – 30 s. : fot., portr.

Wystawa: Biblioteka Instytutu Kultury Europejskiej, Gniezno, 8-23 maja 2019 r.

Bibliofil z Gniezna

W PRACOWNI artyści : szkice T. P. Potworowskiego w Muzeum Ziemi Kępińskiej / red. Karolina Różewska; tekst Joanna Kuźnik. – Kępno : Muzeum Ziemi Kępińskiej im. T. P. Potworowskiego w Kępnie, 2019. – 31 s. : fot., portr.

Publikacja towarzysząca wystawie stałej „Kolory Potworowskiego” prezentowanej w Muzeum Ziemi Kępińskiej w Kępnie

Malarz związany w międzywojniu z ziemią kępińską (1898-1962)

WIELKOPOLSKA weterynaria 1919-2019 / Włodzimierz A. Gibasiewicz. – Poznań : Wielkopolska Izba Lekarsko-Weterynaryjna w Poznaniu ; [Stare Miasto] : Wydawnictwo Witanet, 2019. – 459 s. : fot., mapy, portr., tab.

Bibliografia s. 261-275

Z DZIEJÓW „Czarnej Trzynastki”. T. 7, Sto lat „Poznańskiej Czarnej Trzynastki” (1919-2019) / oprac. i red. Michał Najgrakowski. – [Poznań] ; [Swarzędz] : [Stowarzyszenie Krąg Przyjaciół Poznańskiej Czarnej Trzynastki] : [MediaExpo Wawrzyniec Wierzejewski], 2019. – 212 s. : fot., mapy, portr., tab.

13. Drużyna Harcerska im. Hetm. Jana Zamoyskiego Związku Harcerstwa Polskiego w Poznaniu

ZAPISKI wojewody poznańskiego (1981-1986) / Marian Król. – Poznań : Towarzystwo im. Hipolita Cegielskiego, 2019. – 719 s. : portr.

ZARYS dziejów gminy Władysławów / Piotr Szewczyński. – [Władysławów] : Wydawnictwo Witanet, 2019. – 279 s. : fot., nuty, portr., tab.

Do lat 60. XX w.

ZBĄSZYŃ : zapoznana twierdza / red. Jerzy Stiller. – Zbąszyń : Urząd Miejski, [2019]. – 55 s. : fot., pl.

ŹRÓDŁA do dziejów Wydziału Teologicznego w Poznaniu / Maciej Szczepaniak. – Poznań : Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Wydział Teologiczny, 2019. – 835 s : fot., portr.

Tekst także w jęz. włoskim, francuskim i łacińskim

B. IMPREZY KULTURALNE W BIBLIOTEKACH PUBLICZNYCH WOJ. WIELKOPOLSKIEGO

(grudzień 2019–luty 2020)

Biblioteki publiczne w województwie wielkopolskim organizowały imprezy z okazji św. Mikołaja, świąt Bożego Narodzenia i Nowego Roku. Odbýwały się spotkania opłatkowe, podczas których śpiewano kolędy, wystawiano jasełka oraz zapoznawano się z tradycjami, zwyczajami i obrzędami. Dzieci wykonywały ozdoby choinkowe, dekoracje i kartki świąteczne.

Podczas ferii zimowych proponowano dzieciom i młodzieży m.in. zajęcia plastyczne, gry i zabawy, konkursy, najczęściej jednak głośnie czytanie. Uroczysto obchodzono Dzień Babci, Dzień Dziadka oraz walentynki.

W programach działalności bibliotek wielkopolskich na stałe zagościła akcja „Cała Polska czyta dzieciom” często poszerzona o imprezy towarzyszące. Kontynuowane są zajęcia w Dyskusyjnych Klubach Książki i Dyskusyjnych Klubach Filmowych. Nowością są Kluby Melomana powstające przy bibliotekach.

Trwają obchody Roku Jana Pawła II i Leopolda Tyrmanda oraz rocznic urodzin i śmierci pisarzy.

Grudzień

Bojanowo (pow. Rawicz)

- „Bombka choinkowa” – rozstrzygnięcie konkursu plastycznego oraz wystawa pokonkursowa
- Spotkanie z Krystyną Przewłocką i Stowarzyszeniem „Wygraj Siebie” z Leszna

- Spotkanie promujące akcję „Mała książka – wielki człowiek” (Oddział Przedszkolny w Gościejewicach)
- Mikołajkowe Nocne zGRAnie

Borek Wielkopolski (pow. Gostyń)

- „Maluch w bibliotece” – zajęcia czytelniczo-edukacyjne w żłobku

Czempiń (pow. Kościan)

- „Świąteczny anioł” – konkurs plastyczny
- „Opłatkowe warsztaty” – historia i proces powstawania opłatka, zajęcia plastyczne „Ozdoby choinkowe z opłatka”

Dobrzyca (pow. Pleszew)

- „Piękne Boże Narodzenie” – konkurs na przestrzenną ozdobę świąteczną
- „Warsztaty tworzenia ozdób bożonarodzeniowych” – warsztaty rękodzielnicze
- „Świąteczny dar – magia i czar” – spektakl teatralny w wykonaniu aktorów krakowskiego Teatru Maska

Doruchów (pow. Ostrzeszów)

- „Język angielski szansą na lepsze jutro” zajęcia kursu języka angielskiego (także w styczniu i lutym)
- „O czasopismach dla dzieci” – lekcja biblioteczna dla szkolnego koła regionalnego
- „Jak wypożyczać książki?” – zajęcia edukacyjne o zachowaniu w bibliotece dla przedszkolaków
- „Gry planszowe” – zajęcia z uczniami kl. III szkoły podstawowej

Gniezno

- „Co jest grane” – warsztaty literacko-muzyczne z Aleksandrem Schmidtem, dla młodzieży (także w styczniu i lutym)
- Biblioteka dla pierwszaka – spotkania czytelnicze (także w styczniu i lutym)
- Gawęda o książce – spotkanie czytelnicze
- Basiowy Bal Pasiastych – impreza czytelnicza
- Klub Książki dla Dzieci i Rodziców „Bajkopomagajki”: Matematyczne mikołajki z Paddingtonem – warsztaty
- Klub „Apetyt na książkę”: potrawy świąteczne – spotkanie czytelnicze
- Mikołajki jak z bajki – impreza czytelnicza
- Świąteczne ABC – impreza czytelnicza
- Międzynarodowy Dzień Praw Zwierząt „SOS dla zwierząt” – zabawa czytelnicza

- „Zrodzeni do szabli”: spotkanie z aktorem Wiktorem Osińskim – impreza czytelnicza
- Bajkoterapia, czyli bajkopomagajki dla małych i dużych w ramach akcji CGCD – szkolenie
- Bożonarodzeniowe opowieści – impreza czytelnicza
- Jasełka w bibliotece – impreza czytelnicza
- Zaczarowane święta – impreza czytelnicza
- Głośne czytanie seniorom – spotkania czytelnicze (także w styczniu i lutym)
- Klub Młodego Programisty – warsztaty (także w styczniu i lutym)

Gołuchów (pow. Pleszew)

- XIV Gołuchowski Jarmark Bożonarodzeniowy – kreatywne warsztaty plastyczne ozdób choinkowych, kiermasz tanich książek (współorganizacja z Gołuchowskim Centrum Kultury „Zamek”)
- Promocja książki „Regionalny Zespół Pieśni i Tańca „Tursko” – historia i współczesność” (współorganizacja ze Stowarzyszeniem „Mieszkańcom Gminy Gołuchów”)

Gostyń

- Klub Mam (także w styczniu i lutym)
- Pracownia Komiksowa (także w styczniu i lutym)
- Pracownia Literacka (także w styczniu i lutym)
- „Nad spiz trwalsze, czyli o wielkopolskich wydawnictwach i wydawcach do 1939 roku” – wykład dr. Artura Jazdona z cyklu „Dziedzictwo Wielkopolski” (we współpracy z Muzeum w Gostyniu)
- „Poznański czerwiec 1956” – otwarcie wystawy fotograficznej ze zbiorów Instytutu Pamięci Narodowej
- Niedziela w Bibliotece: „Bal sylwestrowy dla dzieci”

Jutrosin (pow. Rawicz)

- Warsztaty bożonarodzeniowe dla czytelniczek (Filia w Dubinie)
- „Święty Mikołaj – co o nim wiem” – spotkanie z przedszkolakami

Kalisz

- „W świecie ptaków” – spotkanie z grupą „Wiewiórki” z przedszkola (Filia nr 1)
- Warsztaty ozdób i opowieści świąteczne „z niespodzianką” – spotkanie Supermoli Bibliotecznych (Filia nr 1)
- Spotkanie w pokoju terapeutycznym z dziećmi ze szkoły podstawowej (Filia nr 3)
- „Kiedy gościsz w naszych domach/ choinko zielona,/ wszystko lepsze i piękniejsze/ staje się dokoła” – przedświąteczne spotkanie Supermoli (Filia nr 5)

- „Jest taki dzień...” – spotkanie przedświąteczne z grupą „Jeżyki” z przedszkola (Filia nr 1)
- Książki, dzięki którym łatwiej przetrwać zimę – spotkanie czytelników z cyklu „BibKa z czytaniem” (Filia nr 9)
- „Biblioteka dla małego człowieka” – spotkania z przedszkolakami oraz Oddziałem Integracyjnym „Razem” (Filia nr 9)
- „Muzyczna gwiazdka” – spotkanie przedświąteczne z przedszkolakami (Filia nr 2)
- Spotkanie Supermoli z Hanią Buch, autorką książek dla dzieci (Filia nr 9)
- „Z tradycją w przyszłość” – wystawa okolicznościowa eksponowana w Kościele Garnizonowym

Kiszkowo (pow. Gniezno)

- Spotkanie opłatkowe dla osób niepełnosprawnych i starszych mieszkańców gminy (współorganizacja ze Stowarzyszeniem Rehabilitacyjno-Kulturalnym „Słoneczny Promyk”)

Kobylin (pow. Krotoszyn)

- Objazdowa Biblioteka w Przedszkolu – wizyta w przedszkolu w Zalesiu Wielkim propagująca czytelnictwo wśród dzieci (Filia w Łagiewnikach)
- Wystawa prac rękodzielniczych autorstwa pań M. Morawskiej oraz K. Chlebowskiej (Filia w Łagiewnikach)
- Boże Narodzenie – wystawa książek okolicznościowych

Koło

- Wyjazd bibliotekarek do Domu Pomocy Społecznej w Kole – wymiana książek, głośne czytanie
- Kurs komputerowy dla seniorów (także w styczniu i lutym)
- Głośne czytanie prozy Olgi Tokarczuk – dla młodzieży licealnej, czytali: burmistrz miasta Koła oraz przewodniczący Rady Miejskiej w Kole
- Spotkanie wigilijne Koła Przyjaciół Biblioteki
- „Święty Mikołaj w opowieściach i legendach” – pogadanka dla dzieci (Filia nr 4)
- Akademia Plastyki – zajęcia rozwijające aktywność twórczą (Filia dla Dzieci; także w styczniu i lutym)
- „Pajęczyna Charlotty” – finał konkursu plastycznego dla przedszkolaków i uczniów szkół podstawowych w Kole i powiecie (Filia dla Dzieci)

Kościan

Miejska Biblioteka Publiczna

- „Do dzieła!” – warsztaty dla dzieci w wieku 6-12 lat

- „Wyczarowane z roślin”: „Aromat i urok świąt” – warsztaty tworzenia niepowtarzalnych ozdób świątecznych z naturalnych materiałów
- Spotkanie autorskie z Mirosławem Wlekłym, reporterem, absolwentem Uniwersytetu Wrocławskiego i Polskiej Szkoły Reportażu, członkiem stowarzyszenia reporterów „Rekolektyw”, autorem książek
- „Tradycje, przesady i wróżby bożonarodzeniowe” – spotkanie dla uczniów klas I-III
- „Świątecznie-bajecznie, czyli magia tradycji Bożego Narodzenia” – spotkanie z książką dla grup przedszkolnych
- W cyklu „Z historią przy kawie”: „O pisarstwie Chłapowskich” – wykład dr. Emiliana Prałata
- Towarzystwo Miłośników Ziemi Kościańskiej: „Bractwo Strzeleckie w Czempiniu” – wykład Michała Werwińskiego
- „Piosenki Wujka Ogórka” – przedświąteczne spotkanie dla dzieci z Przemem Urbaniakiem, gitarzystą, kompozytorem i tekściarzem

Biblioteka Gminy Kościan z/s w Kielczewie

- „Zaprzęg reniferów już gotowy do startu...” – spotkanie dla dzieci z przedszkola
- „Poezja Agnieszki Frączek” – szkolny konkurs recytatorski – Stare Obozyska
- Mikołajkowe spotkanie z Misiem – zajęcia z grupą Krasnoludków, Kotków, Motylków i Misiów (Filia Racot)
- „Konfrontacje z haftem” – spotkania kółka hafciarskiego w bibliotece (Filia Stary Lubosz)
- „Gwiazdorki w bibliotece” – zajęcia plastyczne dla uczniów klas I-III szkoły podstawowej (Filia Stary Lubosz)
- Nadchodzą święta – zajęcia literacko-plastyczne oraz rozmowa o tradycji świąt Bożego Narodzenia (Filia Widziszewo)

Koźmin Wielkopolski (pow. Krotoszyn)

- „Święty Mikołaj w bibliotece” – zajęcia dla grupy 4-latków z przedszkola
- „Tradycje świąt Bożego Narodzenia w polskim domu” – zajęcia dla przedszkolaków

Kraszewice (pow. Ostrzeszów)

- III Wspólne czytanie „Elementarza” Mariana Falskiego pod patronatem Pierwszej Damy RP (współorganizacja z Muzeum Oświaty im. Mariana Falskiego w Kuźnicy Grabowskiej)

Krobica (pow. Gostyń)

- Klub Boskich – zajęcia cotygodniowe (Filia w Chwałkowie)

Krotoszyn

- „Juliusz Słowacki – życie i twórczość” – powiatowy konkurs czytelniczy
- Spotkanie z Barbarą Kończak, krotoszyńską pisarką – Klub Miłośników Książki
- W cyklu „Wiara, nauka, sens. Kultura europejska wobec spraw ostatecznych”: „Cztery Ewangelie, jeden Jezus” – wykład ks. dr. Ryszarda Kempia
- „Wigilia dla samotnych” – prowadzenie zajęć dla dzieci podczas spotkania wigilijnego (Oddział dla Dzieci i Młodzieży)
- Klub Mam w Świetlicy Wiejskiej w Dzierżanowie – Mikołajki w Klubie Mam (Oddział dla Dzieci i Młodzieży)
- Klub Mam w Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej: „Ruch rozwijający Weroniki Sherborne” – zajęcia; prowadzenie: logopeda Małgorzata Rybicka oraz pedagog Marzena Wolkenstein (Oddział dla Dzieci i Młodzieży)
- „Podaruj wiersz” – ogólnopolska akcja społeczna fundacji im. Z. Herberta (Filia)
- „Zaczytana ilustracja” – rozstrzygnięcie konkursu plastycznego i wystawa prac pokonkursowych (Filia)
- „Dlaczego nie pada śnieg” – teatrzyk kamishibai (Filia)
- „Bajki pod choinkę” – wystawa książek dla dzieci (Filia)
- „Najpiękniejsza świąteczna choinka” – wystawa prac pokonkursowych (Filia)

Krzywiń (pow. Kościan)

- „Baśniowe Mikołajki” – zadanie w ramach projektu „Baśniowe Mikołajki” w programie „Partnerstwo dla książki” dofinansowane z Funduszu Promocji Kultury
- „Baśniowe spotkanie” – warsztaty plastyczne dla uczniów klasy II szkoły podstawowej
- Matematyka EZO – cotygodniowe zajęcia do dzieci w wieku przedszkolnym i szkolnym (także w styczniu i lutym)
- Robotyka – zajęcia pozalekcyjne dla dzieci w wieku 4-12 lat (także w styczniu i lutym)
- Nauka gry na instrumentach – cotygodniowe zajęcia nauki gry na pianinie i gitarze dla dzieci (także w styczniu i lutym)
- Zajęcia z Taekwondo – cotygodniowe zajęcia ruchowe z elementami sztuki walk dla dzieci (także w styczniu i lutym)
- Zajęcia taneczne – cotygodniowe zajęcia (także w styczniu i lutym)
- Zajęcia literacko-plastyczne dla dzieci: „Mikołajki”, „Zimowe skrzaty”, „Ozdoby świąteczne” (Filia w Jerce)
- „Świąteczne kartki” – warsztaty plastyczne dla przedszkolaków (Filia w Jerce)

- Zajęcia plastyczne dla dzieci: „Skarpety św. Mikołaja”, „Anioły z papieru” (Filia w Bieżyniu)
- „Zajęcia piątkowe” – cotygodniowe zajęcia dydaktyczno-manualne: „But św. Mikołaja”, „Aniołek; ozdabianie buta” (Filia w Lubiniu)
- „Aniołki przy źłóbkę” – przygotowanie wystawy w kościele Benedyktynów w Lubiniu (Filia w Lubiniu)
- „Herbatki piątkowe” – spotkanie opłatkowe dzieci i rodziców w bibliotece (Filia w Lubiniu)

Łubowo (pow. Gniezno)

- „Dzieciaki w Bibliotece” – zajęcia literacko-plastyczne (także w styczniu i lutym)
- Próby grupy teatralnej „Illuminare” (także w styczniu i lutym)
- Ludowy Zespół Taneczny Lednica – próby (także w styczniu i lutym)
- Grupa Pań Kreatywnych – zajęcia plastyczne dla dorosłych (także w styczniu i lutym)
- Zajęcia plastyczne dla dzieci z zespołu folklorystycznego Lednica
- Mikołajki – impreza towarzysząca w dzień patrona Parafii Łubowo – przygotowanie podarunków, przyjazd Mikołaja, występ zespołu Lednica
- Warsztaty filmowe dla młodzieży (także w styczniu i lutym)
- Konkurs „Najpiękniejsza Zimowa Posesja”
- Lekcje tańca Bachata Dominikana (także w styczniu i lutym)
- Wieczornica – występ słowno-muzyczny, wystawa prac uczniów, śpiewanie kolęd, kiermasz, poczęstunek (współpraca ze szkołami, KGW, organizacjami pozarządowymi z terenu Gminy Łubowo)

Mikstat (pow. Ostrzeszów)

- „Konkurs wiedzy o Powstaniu Wielkopolskim” – test historyczny

Nowy Tomyśl

- W cyklu „Godziny dla rodziny”: „Każdy może zostać Świętym Mikołajem” – przedstawienie w wykonaniu aktorów Pracowni za Piecem oraz wręczenie pamiątkowych dyplomów dzieciom biorącym udział w ogólnopolskiej kampanii Instytutu Książki: „Mała książka – wielki człowiek”
- W cyklu „Językowe pogotowie”: „Polsko-ukraińskie świętowanie” – świąteczne spotkanie
- W cyklu „Seniorzy w naturcy”: „Kolory mają znaczenie” – spotkanie z Magdaleną Woźniak, inspektorem ds. gospodarki odpadami Urzędu Miejskiego w Nowym Tomyślu na temat odpowiedniej segregacji odpadami
- „RękoDZIEŁA dzieci i młodzieży” – warsztaty plastyczne dla dzieci i młodzieży

- „RękoDZIEŁA” – wystawa prac rękodzielniczych (Galeria na Piętrze)
- „Podróż po Indochinach” – spotkanie z Piotrem Wnukiem, pasjonatem podróży w stylu wagabundy
- „Jasełka bez Jezusa” – historia zbawienia opowiedziana przez młodzież Liceum Ogólnokształcącego Sióstr Urszulanek SJK w Pniewach, według scenariusza i w reżyserii Rafała Putza
- „Świąteczne opowieści przy choince” – zajęcia czytelnicze dla dzieci prowadzone przez uczniów Liceum Ogólnokształcącego im. Mikołaja Kopernika Zespołu Szkół nr 1 (Strefa Koloru)
- „Święto guzika” – warsztaty dla dzieci tworzenia bałwanków ze skarpetek z wykorzystaniem guzików, prowadzone przez Magdalenę Wroniak oraz wspólne czytanie bajki „Guzik i pętelka” (Filia w Sątopach)
- „Na wesoło” – świąteczne spotkanie z seniorami (Filia w Borui Kościelnej)
- Obchody Międzynarodowego Dnia Praw Dziecka: wyróżnienie szeryfów praw dziecka, którzy wspierają działania dzieci – wręczenie gwiazd szeryfa oraz białych róż; odznaczono gwiazdą Szeryfa Praw Dziecka bibliotekarkę Danutę Beygę (Filia w Jastrzębsku Starym)
- III Gminny Konkurs „Mistrz Pięknego Czytania” dla uczniów klas II i III szkół z terenu gminy (Filia w Bukowcu)

Orchowo (pow. Słupca)

- Warsztaty bożonarodzeniowe – choinki osikowe

Ostrowite (pow. Słupca)

- „Choinka z drzewa osikowego” – warsztaty kreatywne
- Spotkanie z podopiecznymi Środowiskowego Domu Samopomocy z Lucynowa

Ostrzeszów

- Spotkanie z Katarzyną Bosacką
- „Jak kamień z serca” – XIX edycja Powiatowego Konkursu Recytatorskiego dla uczniów starszych klas szkół podstawowych oraz szkół średnich
- „Wielkopolska – to brzmi dumnie” – Wieczór Regionalisty 2019 – wykład nt. gwary wielkopolskiej, degustacja regionalnych potraw, występ biesiadnego zespołu „Rogaszanie”
- „Pchli targ” – udostępnienie miejsca do wymiany/ kupna ubrań używanych, zbiórka odzieży oraz najpotrzebniejszych rzeczy dla dzieci z Ostrzeszowskiego Domu Dziecka

Pakosław (pow. Rawicz)

- „...Kiedy śmieje się dziecko, śmieje się cały świat” – wystawa z okazji Międzynarodowego Dnia Praw Człowieka

- Pomocnicy Mikołaja w bibliotece – warsztaty świąteczne dla uczniów

Pępowo (pow. Gostyń)

- „Tygrysek ze Stumilowego lasu” – Piotr Witoń dla dzieci

Piaski (pow. Gostyń)

- „Coś z niczego” – zajęcia kreatywne
- Udział w konkursie Kinder Mlecznej Kanapki
- Spotkania autorskie z Mateuszem Muchą

Pleszew

- Koncert poetycki w ramach Świątecznego Saloniku Kulturalnego
- „Mikołajki z Mikołajkiem” – zajęcia literacko-ruchowe dla dzieci (Filia Środowiskowa w Taczanowie Drugim)

Poniec (pow. Gostyń)

- „Dzielimy się pasją” – zajęcia dla seniorów (także w styczniu i lutym)

Powidz (pow. Słupca)

- Filharmonia Pomysłów z Poznania: cykl „Na granicy pięciolini” – „Dziwno-dźwięki”
- Spotkania z bajką – przedszkolaki i zerówki (także w styczniu)
- Warsztaty ozdób świątecznych dla dzieci (we współpracy z KGW Powidz i KGW Forsycja oraz wojskiem amerykańskim i szkołą)

Rawicz

- Robotyka dla juniora – zajęcia warsztatowe (także w styczniu i lutym)
- „Bibliorodzie-Bibliomaluch”: „Świąteczno-noworocznie” – warsztaty literacko-manualne
- „Melodie regionalne w Polsce i na świecie” – spotkanie w Klubie Melomana
- Gry planszowe – spotkanie cykliczne (także w styczniu i lutym)
- Ludzie różnych zawodów – Górnik – lekcja biblioteczna dla przedszkolaków
- II Rawicka Walka z Bykami – konkurs ortograficzny
- Galeria Jednego Obrazu (także w styczniu i lutym):
 - ~ „Kot” – Daniel Wiatrowski
 - ~ „Kwiaty w wazonie” – Daniel Wiatrowski
 - ~ „Ikony” – Halina Murkowska
 - ~ „Ptak” – Halina Murkowska

Rozdrażew (pow. Krotoszyn)

- Spotkanie autorskie z Łukaszem Wierzbickim dla uczniów szkoły podstawowej

- Wycieczka „Śladami Rozdrażewskich” zorganizowana dla czytelników w celu promocji czytelnictwa oraz lokalnej historii w związku z przypadającą 750. rocznicą pierwszej wzmianki o Rozdrażewie w źródłach pisanych
- Wydanie publikacji z materiałami pokonferencyjnymi „Rozdrażewscy i Rozdrażew, możni panowie i ich gniazdo”

Słupca

- Kamishibai: „Święta z dziadkiem” – warsztaty literacko-plastyczne z przedszkolakami
- „Bo w przyjaźni jest siła” – rozstrzygnięcie konkursu literackiego
- „Świąteczne ozdoby” – warsztaty plastyczne z przedszkolakami
- „Stroik świąteczny” – rozstrzygnięcie konkursu plastycznego

Strzałkowo (pow. Słupca)

- Strzałkowski Uniwersytet Trzeciego Wieku:
 - ~ Język angielski, niemiecki (także w styczniu i lutym)
 - ~ Informatyka
 - ~ „O jachtach i żeglowaniu” – wykład kpt. Jacka Podgórskiego
- Zajęcia z dziećmi z Zespołu Szkolno-Przedszkolnego w Strzałkowie i Wólce:
 - ~ „Superbohater Biblioteki”: Miś Teddy Superbohaterem
 - ~ Teatr „Krak-Art”, „Świąteczna gorączka Olafa”
- Zajęcia biblioterapeutyczne z mieszkańcami DPS w Strzałkowie „Zaciekawieni biblioteką”:
 - ~ Zaciekawieni historią Świętego Mikołaja
 - ~ Piernikowe szaleństwo
 - ~ Zaciekawieni kolędą bożonarodzeniową
- Odkręcamy i zbieramy – podsumowanie efektów zbiórki nakrętek dla Julii Chojnackiej

Śmigiel (pow. Kościan)

- „Klub Maluszka” – zajęcia zabawowo-ruchowe dla dzieci w wieku 2-3 lat i ich rodziców (także w styczniu i lutym)
- Grupa zabawowa „Śmigielaczek” – zajęcia dla dzieci w wieku 1-2 lat i ich rodziców (także w styczniu i lutym)
- „O księżniczce Zuzannie i sztuce pieczenia chleba” – teatrzyk kukielkowy dla przedszkolaków oraz uczniów klas „0” i 1-3 szkoły podstawowej
- „O świętach Bożego Narodzenia” – warsztaty biblioteczne dla przedszkolaków (Filia Czacz)
- „Maluszki” – grupa zabawowa: zajęcia zabawowo-ruchowe dla dzieci w wieku 2-3 lat i ich rodziców (Filia Czacz; także w styczniu i lutym)

- „Urwiski” – grupa zabawowa dla dzieci w wieku 1-3 lat (Filia Stare Bojanowo; także w styczniu i lutym)
- Warsztaty kreatywne dla seniorów – Seniorzy świątecznie
- Spotkanie z Mikołajem – zorganizowane we współpracy z sołectwem (Filia Nietążkowo)

Turek

- Przedszkolaki w bibliotece – zajęcia edukacyjno-plastyczne (także w styczniu i lutym)
- „Magia Świąt” – warsztaty
- Wystawa poświęcona życiu i twórczości Włodzimierza Pietrzaka
- Program 50+:
 - ~ „Maroko: brama do orientu” spotkanie z podróżnikiem Piotrem Kowalczykiem
 - ~ Warsztaty rękodzieła (także w styczniu i lutym)

Zagórów (pow. Słupca)

- Spotkanie lokalnej grupy dyrektorów w ramach programu InicJaTyWy
- Zajęcia z Photonami i Robotami Lofi dla dzieci w ramach Lokalnego Klubu Kodowania

Zduny (pow. Krotoszyn)

- „Byli wśród nas” – wieczór wspomnień o Agnieszce Heyduk
- „BiblioMALUCH” – zajęcia sensoryczne dla dzieci z rodzicami (także w styczniu i lutym)
- Spotkanie autorskie z Edytą Zarębską – bajkopisarką i ilustratorką oraz Robertem Zarębskim – muzykiem, kompozytorem (także filie Baszków i Konarzew)
- Tradycje i zwyczaje świąteczne związane z postacią św. Mikołaja – spotkania dla uczniów szkoły podstawowej
- Tradycje bożonarodzeniowe – przedstawienie w wykonaniu uczniów kl. III szkoły podstawowej w Baszkowie dla Klubu Miłośników Biblioteki (Baszków)
- „Święta tuż, tuż...” – spotkanie (nie tylko) z pasjami
- Mikołaje z drewna – przedświąteczne warsztaty plastyczne z udziałem dzieci i młodzieży ze SOSW w Konarzewie (Konarzew)
- Wernisaż prac Klubu Rękodzieła BIBLIOnitki z podsumowaniem całego projektu „W bibliotece się rozwijasz i czas umiłasz” (Konarzew)

Styczeń

Bojanowo (pow. Rawicz)

- Spotkanie czytelnicze w ramach Mobilnej Biblioteki (przedszkole Golina Wielka)
- Popołudnia z planszówkami (także w lutym)
- WOŚPowe zGRAnie w bibliotece
- Spotkanie z Łukaszem Wierzbickim w szkole podstawowej w Gościejewicach
- Dzień Kubusia Puchatka – spotkanie czytelnicze oraz zajęcia plastyczne

Borek Wielkopolski (pow. Gostyń)

- „Indiańskie ferie w Bibliotece” – zajęcia edukacyjne dla dzieci i młodzieży
- Akademia Młodego Czytelnika – zajęcia czytelnicze w przedszkolu
- „Randka w ciemno z książką” – spotkanie czytelników z okazji walentynek

Czajków (pow. Ostrzeszów)

- Ferie w bibliotece:
 - ~ Teatr „Maska” z Krakowa – zabawy i animacje z Elizą i Bałwankiem
 - ~ „Są pszczoły – jest życie” – warsztaty dla dociekliwych (m.in. malowanie ula)

Czempiń (pow. Kościan)

- „A ja jednak czytam” – rozwiązanie całorocznego konkursu czytelniczego oraz spotkanie i warsztaty z Panem Pianką
- „Zuzia idzie na bal” – zajęcia literacko-plastyczne
- Ferie z biblioteką – szalona moda z folii bąbelkowej, warsztaty z Panem Pianką, „Wielkie planszowanie”, „Zgaduj-zgadula” – zagadki i rebusy dotyczące tekstów Juliana Tuwima, mini kinoteka

Dobrzyca (pow. Pleszew)

- W cyklu „Mam pasję”: Małgorzata Ciszak – wystawa prac plastycznych w ołówku

Doruchów (pow. Ostrzeszów)

- Ferie w Bibliotece:
 - ~ „Bajka i chemia”
 - ~ „Wow! Teatrzyk kamishibai przedstawia...”

Gniezno

- Mądre słowa i słówka Kubusia Puchatka – akcja czytelnicza
- Gościmy bałwana: pracownia zimowa otwiera swoje podwoje – warsztaty
- Noworoczne spotkanie z księżniczkami i smokami – spotkanie czytelnicze

- Klub „Apetyt na książkę”: karnawałowe wariacje kulinarne – spotkanie czytelnicze
- „Bajkopomagajki” Klub Książki dla Dzieci i Rodziców: „Jak czytać dzieciom książki” – warsztaty
- Dzień Osób Nieśmiałych: B. Cain „Chyba jestem nieśmiały” – spotkanie czytelnicze
- Bajkowy świat na kiju w ramach akcji CPCD – spotkanie czytelnicze
- Klub „Trzy kwadransy z książką”: I. Kienzler „Kobiety ze słynnych obrazów” – spotkanie czytelnicze
- Dzień wszystkich fajnych... książek – spotkanie czytelnicze
- „Nasze Światy” – wernisaż wystawy fotografii uczniów technikum kierunku Fotografii i multimedialności w TEB Edukacja
- Ferie dla dzieci „Zimowe podróże po literaturze”:
 - ~ Dzień z Kubusiem
 - ~ O uczuciach słów kilka
 - ~ Mój przyjaciel pies
 - ~ Hey Pippi Langstrump
 - ~ Świat według Muminków
- „Moc jest z Wami, czyli Bliskie Spotkania z Książką” w klimacie Gwiezdnego Wojny – kreatywne zabawy na zimowe ferie
- Cykl „Z bibliotecznego półki” – cotygodniowa audycja w Radiu Gniezno (także w lutym)

Gołuchów (pow. Pleszew)

- „Bezpieczne ferie” – zajęcia edukacyjno-literacko-plastyczne dla dzieci (Oddział Dla Dzieci, Filia Tursko)
- Ferie z Kulturą – cykl zajęć kulturalnych i artystycznych dla dzieci:
 - ~ Przedstawienie teatralne
 - ~ „Ekologiczny komiks” – warsztaty komiksowe z Katarzyną Kwiatkowską
 - ~ „Jak powstaje teatr” – warsztaty teatralne z Ewą Rutkowską
- „Warsztaty tańca ludowego dla dzieci i młodzieży” (warsztaty wyjazdowe Żerków)

Gostyń

- Spotkanie z Przemysławem Pawlakiem, autorem książki „Przedpełk”
- „Co wiesz o Janie Pawle II” – konkurs ankietowy dla dzieci
- „Święty Jan Paweł II” – konkurs plastyczny dla dzieci
- Niedziela w Bibliotece: warsztaty z wykonywania kartek okolicznościowych z okazji Dnia Babci i Dziadka
- „Moja pasja” – wernisaż i wystawa obrazów wykonanych haftem krzyżowym przez Krystynę Kopczyńską

- „Gostyń – okupacja hitlerowska” – wystawa
- „Dzień Babci i Dziadka” – wystawa w Oddziale dla Dzieci i Młodzieży
- Teatr kamishibai dla Świątlicy Środowiskowej Promyk Dobra
- Rekonstrukcja historyczna połączona z blokiem edukacyjnym adresowanym do uczniów klas VII i VIII szkół podstawowych (współorganizowana z GOK „Hutnik”, Muzeum w Gostyniu i Stowarzyszeniem „Historia Militaris”)

Grabów nad Prosną (pow. Ostrzeszów)

- Ferie w bibliotece:
 - ~ „Baśniowy turniej” – zabawy i zadania dla dzieci związane z baśniami, bajkami i innymi książeczkami
 - ~ „Na misiowych urodzinach najważniejsza jest rodzina”- przedstawienie teatralne dla dzieci w wykonaniu aktorów Teatru Maska

Jutrosin (pow. Rawicz)

- Ferie w bibliotece:
 - ~ „Zimowe wędrówki” – spotkanie z dziećmi: wysłuchanie zimowych opowieści i wierszyków, dyskusje na temat ulubionych zabaw i zajęć podczas ferii, prace plastyczne na temat zimy z wykorzystaniem różnych materiałów (Filia w Szkaradowie)
 - ~ „Czy to Tuwim, czy to Brzechwa niech w pamięci naszej przetrwa” – spotkanie z dziećmi

Kalisz

- Wystawy:
 - ~ „Chłopaki” (Filia nr 5)
 - ~ „Już mi niosą suknię z welonem...” (Filia nr 3)
 - ~ „Muzyk jest władcą: wszak rzesza go słucha” (Filia nr 7)
 - ~ „W kaliskim atelier fotograficznym” (Filia nr 1)

Kiszkowo (pow. Gniezno)

- Spotkania z okazji Dnia Babci i Dziadka dla członków Klubu Seniora działających przy bibliotece
- Wystawa fotografii „Fotopuszczka Zielonka 2019” podsumowująca II cykl warsztatów fotograficznych

Kobylin (pow. Krotoszyn)

- Powstanie Wielkopolskie na ziemiach powiatu krotoszyńskiego – wystawa książek
- Objazdowa Biblioteka w Przedszkolu – wizyta w Przedszkolu w Zalesiu Wielkim propagująca czytelnictwo wśród dzieci (Filia w Łagiewnikach)

- Zapoznanie dzieci z twórczością A.A. Milne, autorem książek o przygodach Kubusia Puchatka (Filia w Smolicach)
- „Ferie z Biblioteką” – zajęcia dla dzieci (Filia w Łagiewnikach):
 - ~ spotkanie z Jakubem Nelle, ratownikiem medycznym
 - ~ zwiedzanie pałacu w Łagiewnikach
 - ~ zwiedzanie Posterunku Policji w Kobylinie, w towarzystwie sierż. sztab. Marcina Szumery
- „Ferie z Biblioteką” – zajęcia dla dzieci (Filia w Smolicach):
 - ~ zwiedzanie pałacu w Smolicach oraz kościoła
 - ~ wizyta w siedzibie miejscowej Ochotniczej Straży Pożarnej
 - ~ wizyta w piekarni Michała Kwiecińskiego
 - ~ tworzenie kartek walentynkowych, wysłuchanie opowiadania „Franklin i Walentynki” oraz tworzenie różnych postaci z masy solnej przez dzieci
 - ~ zwiedzanie Posterunku Policji w Kobylinie, w towarzystwie sierż. sztab. Marcina Szumery

Koło

- „Prezent dla Cebulki” – konkurs plastyczny (Filia dla Dzieci)
- Ferie „Ciumkowe historie” – głośne czytanie, zajęcia manualne (Filia dla Dzieci; także w lutym)
- Bal karnawałowy „Małe ZOO” – gry i zabawy, poczęstunek (Filia dla Dzieci)

Kościan

Miejska Biblioteka Publiczna Kościan

- „Upływa szybko życie...”. 20 lat RETRO Orkiestry – wystawa
- „Zima w lesie” – spotkanie dla uczniów klas I-III
- W cyklu „Z historią przy kawie”: „Notre Dame, Zamek Królewski w Warszawie, Zamek Przemysła w Poznaniu. Restaurować czy konserwować?” – wykład dr. Emiliana Prałata
- Towarzystwo Miłośników Ziemi Kościańskiej: „100 lat Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu” – wykład prof. Violetty Julkowskiej
- Ferie zimowe w bibliotece ph. „Nuda? W bibliotece to się nie uda!” dla dzieci w wieku 6-12 lat: warsztaty kulinarne, eksperymentowanie pod okiem instruktora i odkrywanie praw fizyki i chemii, rozwijanie zainteresowań artystycznych i muzycznych

Biblioteka Gminy Kościan z/s w Kiełczewie

- Pomysł na ferie – odkrywamy gry planszowe (Filia Racot)

Koźmin Wielkopolski (pow. Krotoszyn)

- „Ach! Co za noc!” – przedstawienie jasełkowe w wykonaniu uczniów ze Szkoły Podstawowej w Starej Obrze

- „Zimowe hece w bibliotece” – zajęcia dla dzieci spędzających ferie w Koźminie Wlkp.
- Gminny Turniej Szachowy

Krotoszyn

- W cyklu „Wiara, nauka, sens. Kultura europejska wobec spraw ostatecznych”:
 - ~ „Historyczność Ewangelii” – wykład ks. dr. Ryszarda Kempia
 - ~ „Jezus Historyczny” – wykład dr. hab. Krystyny Stebnickiej
- Międzynarodowy Dzień Kubusia Puchatka; zajęcia tematyczne dla uczestników Klubu Mam oraz dzieci w wieku przedszkolnym (Oddział dla Dzieci i Młodzieży)
- Ferie Zimowe z Pasją:
 - ~ „Na dzień dobry”, integracja; warsztaty plastyczno-literackie
 - ~ Bezpieczne ferie: Straż Miejska z Autochodzikiem
 - ~ Warsztaty z fotografii dla dzieci połączone z elementami grafiki komputerowej; prowadzenie: Kinga Nowak-Szymanowska ze Studia 15
 - ~ Mali odkrywcy – w świecie dinozaurów
 - ~ Bezpieczne ferie z Komendą Powiatową Straży Pożarnej w Krotoszynie
 - ~ Spotkanie w Centrum Tańca Show Dance – zajęcia taneczne, taniec nowoczesny
 - ~ „Na misiowych urodzinach najważniejsza jest rodzina” – spektakl Teatru Maski z Krakowa
 - ~ „Sałatkowy zawrót głowy” – warsztaty kulinarne; prowadzenie: Beata Blecha, właścicielka Restauracji Czaka Cafe
 - ~ Planszówki dla każdego – i małego i dużego
 - ~ Bal karnawałowy – wybór najlepszego tancerza i tancerki oraz wybór najładniejszego przebrania bajkowego
- „Międzynarodowy Dzień Kubusia Puchatka” – spotkania czytelnicze (Filia)
- „Zawody rzemieślnicze” – konkurs plastyczny, wystawa pokonkursowa (Filia)
- Warscaby w bibliotece – turniej z nagrodami (Filia)

Krzywiń (pow. Kościan)

- „Rok Leopolda Tyrmanda” – wystawa dotycząca twórczości pisarza
- „Walentynkowa biblioteka – Serca wokół nas” – dekoracje w siedzibie głównej Biblioteki
- Organizacja XXVIII Finału Wielkiej Orkiestry Świątecznej Pomocy (współdziałanie z Urzędem Miasta i Gminy w Krzywinie)
- „Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Francuskiej” – comiesięczne spotkania krzywińskiego oddziału TPPF
- Zespół wokalny – cotygodniowe zajęcia zespołu wokalnego dla dorosłych i seniorów (także w lutym)

- „Ferie w Bibliotece” – zajęcia: „Taekwondo dla dzieci” warsztaty prowadzone przez trenera; „Warsztaty czytelnicze i sport” – warsztaty animacyjno-ruchowe dla dzieci w wieku 5-12 lat; Zajęcia z książką i sport – dla dzieci w wieku 5-12 lat; Rozgrywki szachowe – warsztaty dla dzieci w wieku 5-16 lat z trenerem i zawody szachowe; „Laboratorium Chemiczne” – warsztaty dla dzieci w wieku 5-12 lat
- Zajęcia literacko-plastyczne dla dzieci: „Zimowy krajobraz”, „Karnawałowe maski”, „Laurka dla Babci i Dziadka”, „Książkowe kalambury”, „Tanecznym krokiem w karnawale” (Filia w Jerce)
- Zajęcia plastyczne: „Wesołe Bałwanki”, „Pingwiny z Bieguna”, „Laurki na Dzień Babci i Dziadka”, „W Karnawale czas na bale – maski karnawałowe” (Filia w Bieżyniu)
- „Wszystkie książki mówią” – spotkanie z dorosłymi czytelnikami dotyczące literatury popularnonaukowej (Filia w Lubiniu; także w lutym)
- „Zajęcia piątkowe” – zajęcia dydaktyczno-manualne: „Szopka Bożonarodzeniowa” – kolorowanka, „Laurki dla Dziadków”, „Kwiaty dla Dziadków” (Filia w Lubiniu)
- „Herbatki piątkowe” – spotkanie z dziećmi, młodzieżą, rodzicami; przygotowanie programu artystycznego na Dzień Babci i Dziadka (Filia w Lubiniu)
- „Owocowe Ferie”: „Jabłkowy wtorek” – wysłuchanie wiersza „Jabłko”; wykonanie jabłka z papieru; różne odmiany i smak owoców, „Truskawkowy piątek” – wysłuchanie wiersza „Truskaweczki”; wykonanie truskawki z papieru; babeczki truskawkowe (Filia w Lubiniu)

Łubowo (pow. Gniezno)

- Zajęcia muzyczne dla dzieci – nauka śpiewu, nauka gry na gitarze, nauka gry na ukulele, nauka gry na pianinie (także w lutym)
- Kreatywna Biblioteka – zajęcia dla dzieci, gry i zabawy improwizacyjne, ruchowo-słowne, zajęcia z plastykiem (także w lutym)
- Uroczystości Trzech Króli – Występ zespołu Lednica
- Ferie w Bibliotece – zajęcia dla dzieci: historyczne, folklorystyczne, muzyczne, plastyczne oraz wyjazd do Teatru Animacji w Poznaniu

Mikstat (pow. Ostrzeszów)

- Spotkanie autorskie z Maciejem Żurawskim, ostrzeszowskim pisarzem (Klub „Senior +”)

Nowy Tomyśl

- W cyklu „Kolekcja pasji niecodziennych”: spotkanie z nowotomyskimi zdobywcami Korony Gór Polskich: Markiem Dekierem, Aleksandrą i Andrzejem Funka oraz Piotrem Koniecznym

- Uroczysta prezentacja albumu Barbary i Krzysztofa Jandy, Jana Bąbelka i Anety Wiśniewskiej „Zdawać się może, że są tu od zawsze...Małe obiekty sakralne Nowego Tomyśla i okolic ze zdjęciami Pawła R. Schreynera”
- „Poznajemy Zimbabwę” – spotkanie podróżnicze z Alicją Rapsiewicz
- „Kuchnia – laboratorium smaku” – spotkanie z dietetyczką Olą Taborek, która od 9 lat jest weganką i zamieniła swoją domową kuchnię w praktyczne laboratorium smaku
- „Styczeń ze śmiesznymi zwierzakami” – spotkania dla dzieci z zabawną książką autorstwa Kes Gray i Nikki Dysson „Jak się nazywasz?” (Strefa Koloru)
- „Zabawy w Akademii Pana Kleksa” – spotkanie z poznańskim aktorem Piotrem Witoniem (Strefa Koloru)
- „Feralne ferie – Bądź jak detektyw!” – detektywistyczne, zimowe zajęcia dla dzieci z serią książek „Feralne Biuro Śledcze” Svena Jonssona
- „Kreatywne ferie” – zimowe prace nad teatrykiem kukielkowym, wykonywanie dekoracji do przedstawienia „Czerwony Kapturek” i wspólne oglądanie filmów animowanych (Filia w Sątópach)
- „Ferie pełne tajemnic” – zimowe zajęcia dla dzieci prowadzone przez panię z salonu fryzjerskiego „GOSIA” na temat modnych i ciekawych fryzur, wspólne czytanie powieści „Zima w klinice małych zwierząt”, zajęcia plastyczne i turniej gier planszowych (Filia w Wytomyślu)

Orchowo (pow. Słupca)

- Warsztaty czytelniczo-plastyczne – kolorowe breloki
- „Łapacze snów” – warsztaty plastyczne

Ostrowite (pow. Słupca)

- „Breloki z koralików” – warsztaty kreatywne

Ostrzeszów

- „Kanada” – spotkanie z podróżnikiem Bolesławem Grabowskim
- Ferie w bibliotece (Oddział Dziecięcy; także w lutym):
 - ~ Laboratorium smyka – eksperymenty fizyczne i chemiczne dla dzieci
 - ~ Kamishibajanie na bibliotecznym dywanie
 - ~ „O Anaruku, chłopcu z Grenlandii” – spektakl teatralny Teatryku „Błaszany bębenek”
 - ~ Kreatywne zabawy z animatorem – warsztaty dla dzieci: „story cubes”, decoupage
- „Zagadkowa biblioteka, czyli gimnastyka umysłu z wykorzystaniem nowo zakupionych książek” (Filia w Rogaszycach)

Pakosław (pow. Rawicz)

- „Pamięć Auschwitz” – wystawa z okazji 75. rocznicy wyzwolenia niemieckiego nazistowskiego obozu koncentracyjnego i zagłady, określanego mianem „fabryki śmierci”
- Coś fajnego z czegoś niepotrzebnego – warsztaty plastyczne
- Planszomania w bibliotece – dzień gier planszowych
- Fun-recykling – warsztaty rękodzieła

Pępowo (pow. Gostyń)

- Przywołujemy zimę – zajęcia dla dzieci

Piaski (pow. Gostyń)

- „Prastara księżnica” – spektakl teatralny
- „Coś z niczego” – zajęcia kreatywne
- Dzień bez opakowań foliowych – dla osób korzystających z Biblioteki radni ufundowali torby ekologiczne, które zostały wręczone czytelnikom
- Ferie z Biblioteką, czyli jak w kilka dni zwiedzić świat
- „Papierowe cuda – to na pewno się uda!” – zajęcia plastyczne

Pleszew

- „Jan Paweł II – Wielki Polski Patriotą” – wykład ks. Andrzeja Klimka inaugurujący obchody Roku Jana Pawła II w Pleszewie
- Akcja Orkiestrowy Bookcrossing zorganizowana w ramach Wielkiej Orkiestry Świątecznej Pomocy
- „Fantastyczny świat zwierząt” – zajęcia literacko-plastyczne podczas ferii zimowych
- „Matematyczni detektywi w bibliotece” – zajęcia literacko-plastyczne podczas ferii zimowych (Filia Środowiskowa w Taczanowie Drugim)

Poniec (pow. Gostyń)

- „Zrób piękną kartkę dla babci i dziadka” – warsztaty dla dzieci
- Kalambury „Śmiech to zdrowie”
- Spotkania z planszówkami

Powidz (pow. Sępca)

- Filharmonia Pomysłów z Poznania: cykl „Na granicy pięciolinii” – „Zaciszne cicho-sza!”
- 28 finał WOŚP

Rawicz

- „Bibiorodzic-Bibliomaluch”: „Moja rodzina i ja, mój dom” – warsztaty literacko-manualne

- Ludzie różnych zawodów – Kowal– lekcja biblioteczna dla przedszkolaków
- Ferie zimowe w bibliotece „Ferie spędzam – czytam – bawię się i gram”
 - ~ „Eko zima” – warsztaty literacko manualne
 - ~ Coś dla ciała – zabawy ruchowe
 - ~ Zimowy zawrót głowy- zagadki, rebusy
 - ~ Teatrzyk kamishibai i zgadywanki literackie
 - ~ Karmniki dla tych co u nas na zimę zostają i pomocy wymagają
- „Zimowa pora nastąpiła, baśń do biblioteki zawitała” – literacka podróż do świata zimowych baśni połączona z zajęciami plastycznymi o tematyce bajkowo-baśniowej

Rozdrażew (pow. Krotoszyn)

- Prezentacja publikacji „Rozdrażewscy i Rozdrażew. Moźni Panowie i ich gniazdo” na inauguracji obchodów jubileuszu 750-lecia Rozdrażewa

Słupca

- Dzień Babci i Dziadka – warsztaty z książką
- „Moja ulubiona książka z dzieciństwa” – wywiad z... doktor Elżbietą Orchowską

Strzałkowo (pow. Słupca)

- Strzałkowski Uniwersytet Trzeciego Wieku: „Andaluzja – zaczarowany świat południa Hiszpanii” – wykład kpt. Jacka Podgórskiego
- Zajęcia z dziećmi z Zespołu Szkolno-Przedszkolnego w Strzałkowie i Wólce: „Zaciekaw się biblioteką. Supersowa zaprasza” (także w lutym):
 - ~ Magiczna drewniana skrzynka. Bajka – Kotka Milusia
 - ~ Franklin w bibliotece. Magiczna drewniana skrzynka
 - ~ Co fajnego jest w książkach, że lubimy je czytać?
 - ~ Franklin w Bibliolandii. Poznajemy pracę bibliotekarza
- Zajęcia biblioterapeutyczne z mieszkańcami DPS w Strzałkowie „Zaciekawieni biblioteką”:
 - ~ Karnawał i zapusty
 - ~ Sny, mary, wspomnienia – jestem zaciekawiony
 - ~ Moja babcia i mój dziadek
 - ~ Co robił święty Błażej z jabłkami
- Wystawa pokonkursowa „Wielki konkurs fotograficzny – Cztery Pory Roku”, edycja 2019 (także w lutym)
- Dzień Kubusia Puchatka

Śmigiel (pow. Kościan)

- Dzień Babci i Dziadka w grupach zabawowych i klubach malucha
- Ferie z biblioteką – „Podróże do krainy śniegu” (Filia w Czaczu)

- Ferie w bibliotece – zajęcia plastyczne, przedstawienie „Trzy świnki”, „Zimowe dyktando graficzne” (Filia w Starym Bojanowie)

Trąbczyn (pow. Słupca)

- Spotkania dla dzieci z teatrykiem kamishibai

Turek

- Wystawy:
 - ~ Nobliści
 - ~ Jan Paweł II

Zagórów (pow. Słupca)

- Spotkanie autorskie z Piotrem Derlatką, autorem książki „Jego portret” poświęconej Januszowi Kofcie
- Spotkanie z programowaniem i robotami w ramach Lokalnego Klubu Kodowania (także w lutym)
- Ferie w bibliotece – spotkania dla dzieci (roboty, programowanie, składanie modelu Tektorado, eksperymentowanie i budowa kołyski Newtona)

Zduny (pow. Krotoszyn)

- „Poznajmy naszą radość, czyli dlaczego radość jest w życiu potrzebna” – spotkanie z podopiecznymi DPS-u
- Ferie zimowe: „W bibliotece nie ma nudy” – zajęcia dla dzieci (także Konarzew)
- Spotkanie autorskie z Barbarą Kończak
- Urodziny, urodziny! – spotkania dla dzieci z okazji urodzin Kubusia Puchatka
- „W Stumilowym Lesie” czyli spotkanie z Kubusiem Puchatkiem (Baszków)
- BIBLIOnitki – warsztaty szydełkowania (Konarzew; także w lutym)
- „Bibliotekarz w przedszkolu, przedszkolak w bibliotece” – zajęcia tematyczne z przedszkolakami (także Konarzew; również w lutym)
- „Witaj, witaj Nowy Roku!” – spotkanie Klubu Miłośników Biblioteki (Baszków)
- „Wokół tajemnicy...” – jasełka w wykonaniu podopiecznych Domu Pomocy Społecznej w Zdunach
- Gimnastyka mózgu dla osób 60+

Luty

Bojanowo (pow. Rawicz)

- Nocne zGRAnie
- Spotkania czytelnicze połączone z zabawami literacko-plastycznymi:

- ~ Poznaj wesołą Krowę Matyldy (przedszkole Trzebosz Biblioteka Mobilna)
- ~ Dzień Dinozaura (Oddział Przedszkolny Gościejewice)
- ~ Dzień Języka Ojczystego – z wykorzystaniem teatryku kamishibai
- Spotkanie z aktorem Zbigniewem Walerysiem

Borek Wielkopolski (pow. Gostyń)

- „Poznajemy bibliotekę” – wizyta dzieci z klas V
- „Maluch w Bibliotece” – zajęcia czytelniczo-edukacyjne
- Gry planszowe dla dzieci i młodzieży

Czajków (pow. Ostrzeszów)

- Ferie w bibliotece: „Serce moje ci daję” – zajęcia czytelniczo-plastyczne

Czempiń (pow. Kościan)

- „Baje, bajki, bajeczki” – strajk baśniowych bohaterów, zajęcia plastyczno-ruchowe
- Święto Kota – zabawy ruchowo-plastyczne
- Wystawa poświęcona Katarzynie Janus, pisarce z Leszna

Dobrzyca (pow. Pleszew)

- Warsztaty walentynkowe – zajęcia plastyczno-literackie dla dzieci
- Najaktywniejszy Czytelnik 2019 Roku – rozstrzygnięcie konkursu połączone z przedstawieniem teatralnym „Nie ma tego złego”
- W cyklu „Mam pasję”: Elżbieta Kawała – wystawa prac wykonanych haftem krzyżykowym

Doruchów (pow. Ostrzeszów)

- Ferie w Bibliotece:
 - ~ Teatrzyk Blaszyń Bębenek przedstawia „Anaruk w Grenlandii”
 - ~ Robotyka LEGO
- Spotkanie autorskie z Martą Orzeszyną
- Warsztaty kaligrafii dla uczniów szkolnego koła regionalnego

Gniezno

- Ferie dla dzieci „Zimowe podróże po literaturze”:
 - ~ Smerfuj z nami
 - ~ Rozmowa z kotem
 - ~ Z Kuleczką za pan brat
 - ~ Rycerze kontra księżniczka
- „Zostań superbohaterem z Karoliną Koszela” w ramach akcji CPCD – impreza czytelnicza
- „Dawno, dawno temu” w ramach akcji CPCD – 11. Konwent Fantastyki Fantasmagoria – warsztaty biblioteczne

- Klub „Apetyt na książkę”: Ostatki – spotkanie czytelnicze
- „Poczytajki”: poranek czytelniczy w ramach akcji CPCD – spotkanie czytelnicze
- Biblioteka Pokoleń: Walentynki z książką w ramach akcji CPCD – spotkanie czytelnicze
- Klub „Trzy kwadransy z książką”: „Kamerdyner” – spotkanie czytelnicze
- „Walentynki z biblioteką” w ramach akcji CPCD – impreza czytelnicza
- „Po prostu koci świat” w ramach akcji CPCD – impreza czytelnicza
- „Espresso z książką na Winiarach”: Rozmowy na Fyrtlu – spotkanie czytelnicze
- „Winnie i dzień dinozaura” – impreza czytelnicza
- „Lektury nie gryzą” w ramach akcji CPCD – spotkanie czytelnicze

Gołuchów (pow. Pleszew)

- „Dzień Bezpiecznego Internetu 2020: Działajmy razem!” – zajęcia edukacyjne dla dzieci (Oddział Dla Dzieci, Filia Kościelna Wieś)
- „Dzień Kota” – zajęcia edukacyjno-literacko-plastyczne dla przedszkolaków (Oddział Dla Dzieci, Filia Tursko)
- Dzień Języka Ojczystego w Bibliotece – zajęcia edukacyjno-literackie dla dzieci (Oddział Dla Dzieci)
- „Na smyczy” – spektakl edukacyjno-profilaktyczny w wykonaniu teatru „Edu-Artis” z Krakowa (filie Kościelna Wieś i Tursko)
- Spotkania autorskie z Wojciechem Cesarzem, autorem książek dla dzieci (Filia Kucharki)

Gostyń

- „Gostkon” – Festiwal Fantastyki organizowany we współpracy z GOK „Hutnik”: „Czytelnia Komiksów”, Kamishibai i origami oraz panel LEMologiczny
- Teatr Ilustracji kamishibai dla dzieci
- „Projekty w Bibliotece 2018-2019” – wystawa

Grabów nad Prosną (pow. Ostrzeszów)

- „Książka moim przyjacielem” – zajęcia interaktywne dla uczniów szkoły podstawowej (Filia w Bukownicy)

Jutrosin (pow. Rawicz)

- „Podróże w poszukiwaniu smaków” – zajęcia z dziećmi (Filia w Dubinie):
 - ~ „Skąd pochodzi kukurydza” – o pochodzenia kukurydzy i warunków jej uprawy
 - ~ „Skąd pochodzi ryż” – krótka prezentacja o pochodzeniu ryżu
 - ~ „Skąd pochodzi kawa, herbata i kakao”

- ~ „Skąd pochodzi sól” – m.in. legenda o św. Kindze i wirtualny spacer po kopalni soli w Wieliczce
- Ferie w bibliotece:
 - ~ „Gryzak – Książkopotworek robi zamieszanie w bajkach” – poznanie różnych gatunków dinozaurów i ciekawostek dotyczących ich życia i czasów, wykonanie dinozaurów z papieru
 - ~ „Ptasi świat – czy go znam” – wysłuchanie wierszy o ptakach („Nasze ptaki” W. Chotomskiej), oglądanie albumów z różnymi gatunkami ptaków, wysłuchanie ich odgłosów i rozwiązywanie zagadek tematycznych; wykonanie ptaków z papieru (forma przestrzenna)
 - ~ „Rusz główką nie tylko nad planszówką” – gry planszowe rozwijające wiedzę i umiejętności logicznego myślenia, puzzle, zagadki logiczne

Kalisz

- Ferie w bibliotece – spotkania w Dżungli Zagadek i zajęcia plastyczne dla dzieci (Biblioteka Główna; Filia nr 5)
- Zima i karnawałowe nastroje – spotkania z grupami „Niedźwiadki”, „Jeżyki” i „Wiewiórki” z przedszkola (Filia nr 1)
- „Miłość – co to znaczy” – spotkania z przedszkolakami oraz Oddziałem Integracyjnym „Razem” (Filia nr 9)
- Międzynarodowy Dzień Języka Ojczystego – zajęcia dla uczniów kl. I z liceum ogólnokształcącego
- „Karnawałowe wersety” – poetyckie zakończenie karnawału w wykonaniu uczniów i absolwentów Zespołu Szkół Techniczno-Elektronicznych (Filia nr 7; współorganizacja z Radą Osiedla Majków i Stowarzyszeniem Promocji Sztuki „Łyżka Mleka”)
- „Przyjaźń – co to znaczy” – spotkania z uczniami kl. I i II szkoły podstawowej (Filia nr 9)
- „Zabawa z poezją” – konkurs recytatorski organizowany w Młodzieżowym Domu Kultury w Kaliszu (współorganizacja)
- Wystawy:
 - ~ „Muzyk jest władcą: wszak rzesza go słucha” (Filia nr 9)
 - ~ „Od Brylantowej Osady po medale olimpijskie”

Kiszkowo (pow. Gniezno)

- Zabawa karnawałowa dla członków Stowarzyszenia Rehabilitacyjno-Kulturalnego „Słoneczny Promyk” (współorganizacja)

Kobyła Góra (pow. Ostrzeszów)

- Konkurs facebookowy na ulubione słowo w języku polskim wraz z uzasadnieniem z okazji Międzynarodowego Dnia Języka Ojczystego

Kobylin (pow. Krotoszyn)

- Ferie z Biblioteką:
 - ~ zajęcia muzyczne, plastyczne, czytelnicze prowadzone przez Arletę Barteczkę i Katarzynę Chlebowską
 - ~ głośne czytanie, dzieci tworzenie kartek walentynkowych, masek karnawałowych
 - ~ „Spotkanie z przyrodą” – wizyta w sklepie zoologicznym; zajęcia plastyczne prowadzone przez Arletę Barteczkę, Katarzynę Chlebowską; tworzenie ptaków z materiałów plastycznych. Gość specjalny: Adam Stankowski, kobylinianin, ornitolog i fotograf z zamiłowania
 - ~ bal karnawałowy dla uczestników ferii
 - ~ „W leśnym sądzie niejeden bohater dziś usiądzie” – spektakl teatralny w wykonaniu Teatru Maska
 - ~ wycieczka do Poznania – wizyta i udział w zajęciach warsztatowych w Laboratorium Wyobraźni oraz wizyta w Rogalinie połączona ze zwiedzaniem pałacu oraz parku
- Wystawa fotografii „Relacja z Ferii z Biblioteką”
- Objazdowa Biblioteka w Przedszkolu – wizyta w Przedszkolu w Zalesiu Wielkim propagująca czytelnictwo. Bajka „Miś nie lubi się myć” – najmłodszy dowiedzieli się jak ważna jest higiena (Filia w Łagiewnikach)

Koło

- Promocja „Rocznika Kolskiego” nr 12 – w Ratuszu Miejskim w Kole
- „Narodziny liter” – finał konkursu plastycznego dla dzieci w wieku przedszkolnym i uczniów szkół podstawowych miasta i powiatu (Filia dla Dzieci)

Kościan

Miejska Biblioteka Publiczna

- Wystawa „Zima w książkach dla dzieci” – motyw zimy w książkach dla dzieci
- Spotkanie autorskie z Piotrem Milewskim, pisarzem, fotografikiem
- „Zima w lesie” – spotkanie dla uczniów klasy I-III
- W cyklu „Z historią przy kawie”: „Monoteizm przed Mojżeszem. Marzenie i szaleństwo Echnatona” – wykład dr. Emiliana Prałata
- Towarzystwo Miłośników Ziemi Kościańskiej: „Skutki zmian klimatycznych dla lasów Nadleśnictwa Kościan” – wykład Macieja Cudaka

Biblioteka Publiczna Gminy Kościan z/s w Kielczewie

- „Poznajmy wartości – czym jest szczęście?” – analiza opowiadania Anny Onichimowskiej, zajęcia w klasie IV na podstawie książki „12 ważnych wartości” (Filia Racot)

- „Książki, kto czyta książki?” – przedstawienie dla dzieci klas I-III i przedszkolaków – Stare Oborzyska
- „Poezja Agnieszki Frączek” – Gminny Konkurs Recytatorski – Stare Oborzyska
- „W krainie Orła Białego!” – lekcja biblioteczna poświęcona historii Polski, legendom o powstaniu państwa z uczniami klasy II szkoły podstawowej (Filia Stary Lubosz)
- Konkurs recytatorski wierszy Agnieszki Frączek dla dzieci z kl. I, II i III (Filia Turew)

Kraszewice (pow. Ostrzeszów)

- Teatrzyk kamishibai w Świetlicy Środowiskowej w Kuźnicy Grabowskiej

Krotoszyn

- Klub Mam zajęcia sensoryczne (Oddział dla Dzieci i Młodzieży)
- Klub Mam w świetle kotów (Oddział dla Dzieci i Młodzieży)
- Klub Mam – Maluchy wśród książek (Oddział dla Dzieci i Młodzieży)
- „Dzień Bezpiecznego Internetu” (Filia)
- „Międzynarodowy Dzień Języka Ojczystego” (Filia)
- „Światowy Dzień Kota” – zajęcia plastyczne i wystawa prac (Filia)
- „Świat Baśni” – CPCD (Filia)

Krzywiń (pow. Kościan)

- „Ferie w Bibliotece”: „Uczą króla dzieci segregacji śmieci” – spektakl i zajęcia animacyjne; Olimpiada Sportowa – zawody w różnych dyscyplinach sportowych; Zawody taneczne i balik; Turniej Piłkarski – gra zręcznościowa; „Laboratorium Chemiczne” – warsztaty dla dzieci w wieku 5-12 lat; „W głowie się nie mieści” – projekcja filmu dla dzieci w wieku 7-12 lat
- „Imię dla sowy Biblioteki” – uroczyste rozwiązanie konkursu i wręczenie nagrody zwycięzcy – autorowi imienia dla sowy bibliotecznej „Nowelki”
- Zajęcia plastyczne – cotygodniowe warsztaty dla najmłodszych dzieci: „Kartka walentynkowa”, „Dzień Kota”, „Bąbelkowe drzewo”
- „Franklin i walentynki” – zajęcia plastyczno-animacyjne dla uczniów klas I szkoły podstawowej oraz seans filmowy
- „Żołnierze Niezłomni” – wystawa okolicznościowa
- Zajęcia plastyczne dla dzieci: „Balonowy zawrót głowy”, „Walentynki”, „Nasi ulubieńcy – Dzień Kota”, „Zabawy z książką” (Filia w Jerce)
- Zajęcia plastyczne: „Z miłości do Książek- gazetka”, „Koty rządzą”, „Biżuteria dla damy” (Filia w Bieżyniu)
- „Owocowe ferie”: „Pomarańczowy wtorek”, „Bananowy piątek” (Filia w Lubiniu)

- „Zajęcia piątkowe” – zajęcia dydaktyczno-manualne: „Za oknem wiosna”, „Dzień Babci i Dziadka”, „Ferie, ferie i po feriach” (Filia w Lubiniu)
- „Lokalni twórcy – Frywolitki” – wystawa prac (Filia w Lubiniu)
- Zajęcia świąteczne: „Wielkanocna kurka” – wykonanie kurki z siana (Filia w Lubiniu)

Łubowo (pow. Gniezno)

- Biblioteka dla Seniora – rozmowy z czytelnikami o książkach i bibliotece
- Koło Zielarskie – prelekcja na temat Ziola Bonifratów
- Dzień Seniora – spotkanie seniorów z terenu gminy Łubowo (współpraca)
- „Kawiarnia pod Piosenką” – premiera spektaklu muzycznego Grupy Iluminare

Niechanowo (pow. Gniezno)

- Ferie w Bibliotece:
 - ~ Teatrzyk kamishibai
 - ~ Wyjazd na warsztaty do Stowarzyszenia Rodzin Osób Niepełnosprawnych Razem w Gnieźnie (wykonanie serc z wikliny papierowej, kartek okolicznościowych oraz malowanie odlewów gipsowych)
 - ~ Lekcja historii w Sali Historii, która mieści się przy bibliotece

Nowy Tomyśl

- W cyklu „W kulturowym kręgu”: „Opa Tsupa” – energetyczny karnawał w cygańsko-bałkańskich klimatach z Katarzyną Jackowską-Enemuo i Aleksandrą Różgą, tworzącymi „Kapelę z Placu Hallera”
- W cyklu „Czwartkowe wieczory literacko-muzyczne”: „Kowbojskie życie” – charytatywny koncert w wykonaniu: Łżiego Monti (Jurka Hytrego) i Marzeny Barszczewskiej, promujący autorski projekt artysty
- W cyklu „Seniorzy w naturciu” – spotkanie z Barbarą i Krzysztofem Jandy oraz Janem Bąbelkiem, współautorami albumu: „Zdawać się może, że są tu od zawsze...Małe obiekty sakralne Nowego Tomyśla i okolic ze zdjęciami Pawła R. Schreynera”
- „Wśród Aczuarów” – spotkanie z Renatą Matusiak na temat życia wśród Aczuarów w amazońskiej puszczy
- W cyklu „Godziny dla rodziny”: „Romskie opowieści Wielkiej Drogi” – muzyczno-zabawowa opowieść o Romach w wykonaniu Grupy Mozaika, reprezentowanej przez Karolinę Ociepkę oraz bajarkę i muzyka Katarzynę Jackowską-Enemuo (Strefa Koloru)
- Spotkanie z historią z Barbarą i Krzysztofem Jandy, współautorami albumu „Zdawać się może, że są tu od zawsze... Małe obiekty sakralne Nowego Tomyśla i okolic ze zdjęciami Pawła R. Schreynera”, z udziałem

Grażyny Matuszak z Ośrodka Wiedzy o Regionie MiPBP, która zaprezentowała Nowotomyską Galerię Internetową (Filia w Jastrzębsku Starym)

- „Luty z dzielnym pingwinkiem” – spotkania dzieci z Pip Pip, bohaterem książki Gilesa Andreae „Bądź dzielny pingwinku” (Strefa Koloru)
- „Rower Walentynki” – prezentacja teatrzyku kamishibai oraz wspólne uczenie się liczebników porządkowych na przykładzie opowiadania „Rower Walentynki” (Filia w Jastrzębsku Starym)
- „Działajmy razem” – spotkanie z przedstawicielem Stowarzyszenia Paruzja Dariuszem Borowskim oraz z policjantami z Komendy Powiatowej Policji w Nowym Tomyślu w ramach projektu Tydzień Bezpiecznego Internetu (Filia w Borui Kościelnej)

Ostrowite (pow. Słupca)

- „Łapacze snów” – warsztaty kreatywne

Ostrzeszów

- „100 lat Klubu Piłkarskiego Victoria Ostrzeszów”:
 - ~ Wystawa pamiątek związanych z Klubem
 - ~ Konkurs plastyczny na laurkę piłkarską oraz projekt logo Klubu – podsumowanie i wręczenie nagród (Oddział Dziecięcy)
- „Odporność organizmu człowieka” – spotkanie z dietetykiem
- Spotkanie autorskie z Wojciechem Chmielarzem
- „Miłość wokół nas” – zajęcia edukacyjno-czytelnicze dla dzieci (Filia w Szklarce Przygodzickiej)
- „Kocie historie” – konkurs plastyczny dla uczniów klas I-III szkoły podstawowej (Filia w Szklarce Przygodzickiej)

Pakosław (pow. Rawicz)

- Czar bajek – spotkanie z książką
- Strefa wyobraźni – warsztaty literackie
- „Pies policyjny przyjaciel i pomocnik” – spotkanie z policjantem i psem policyjnym
- „Matka dzieci Holocaustu” – wystawa w 110 rocznicę urodzin Ireny Senderowej, działaczki społecznej, organizatorki akcji ratowania dzieci z getta i umieszczania ich w polskich rodzinach, sierocińcach i klasztorach

Piaski (pow. Gostyń)

- „Coś z niczego” – zajęcia kreatywne: walentynkowe ozdoby
- „Randka w ciemno z książką” – losowanie wybranej książki zapakowanej przez bibliotekarza
- Rozgrywki gier planszowych
- Uczestnictwo w kiermaszu charytatywnym „Dla Moniki”

- „Calineczka” w teatrze kamishibai oraz wykonywanie zakładki do książek – zajęcia dla dzieci ze świetlicy szkoły podstawowej
- Międzynarodowy Dzień Pisarzy – zajęcia dla dzieci z przedszkola z Oddziałami Integracyjnymi w Piaskach: przypomnienie znanych pisarzy, odczytanie bajki „Lekcja Biblioteczna Matyldy i Skłoty”, zapoznanie przedszkolaków z księgozbiorem i zachęcenie do odwiedzin oraz uczestnictwa w akcji „Mała książka – wielki człowiek”

Pleszew

- „Miłość do fotografii...” – wystawa fotograficzna członków Klubu Lokalni Pstrykacze PPL, działającego przy bibliotece połączona z koncertem muzycznym.
- Walentynkowo w bibliotece – zajęcia plastyczne dla dzieci (Filia Środowiskowa w Taczanowie Drugim)

Pogorzela (pow. Gostyń)

- Spotkanie z prof. Włodzimierzem Gawrońskim (pracownikiem NASA w latach 1986-2012) – dla uczniów klas VII

Poniec (pow. Gostyń)

- Warsztaty decoupage dla dzieci
- „W krainie bajek” – spotkanie z uczniami szkoły podstawowej i wspólne robienie zakładek do książek

Powidz (pow. Słupca)

- Filharmonia Pomysłów z Poznania: cykl „Na granicy pięciolinii” – „Bajubajudźwięki”
- „Skarpetki moich marzeń” – konkurs plastyczny

Rawicz

- Spotkanie autorskie z Wandą Szymanowską – dla uczniów klas I
- Ludzie różnych zawodów – Archeolog – lekcja biblioteczna dla przedszkolaków
- „Bibliorodzie-Bibliomaluch”: „Wyprawa do krainy dinozaurów” – warsztaty literacko-manualne
- Galeria Jednego Obrazu:
 - ~ „Ptak i kwiaty” – Daniel Wiatrowski
 - ~ „Portret” – Halina Murkowska

Rozdrażew (pow. Krotoszyn)

- Spotkanie Dyskusyjnego Klubu Książki dla dorosłych oraz spotkanie z autorką – omawianie książek Karoliny Król „Cukierek albo psikus” oraz „Odblaski”

Słupca

- „Dzień Kota” – zajęcia biblioterapeutyczne z dziećmi ze Specjalnego Ośrodka Szkolno-Wychowawczego w Słupcy
- „Legenda o powstaniu Słupcy” – teatryk kamishibai oraz warsztaty z okazji 730-lecia lokacji Miasta Słupcy
- „Moja ulubiona książka z dzieciństwa” – wywiad z... sędzią Ewą Ciszewską

Strzałkowo (pow. Słupca)

- Strzałkowski Uniwersytet Trzeciego Wieku: „Islam i chrześcijaństwo – zderzenie cywilizacji. Polki w bliskowschodnim świecie bogactwa i nędzy, miłości i nienawiści” – wykład Tanya Valko
- „Treść jest bardzo ważna, ale okładka musi być różowa” – akcja promująca literaturę dziecięcą
- „Hiszpania w moich obrazach” – wystawa malarstwa Aleksandry Hanaj-Podgórskiej
- Zajęcia biblioterapeutyczne z mieszkańcami DPS w Strzałkowie „Zacieka-wieni biblioteką”:
 - ~ Czy święty Walenty opiekuje się tylko zakochanymi?
 - ~ Powiedział Kuba, Bartek, że dziś tłusty czwartek
 - ~ Czy śledzie i żur jadł w czasie postu król?

Śmigiel (pow. Kościan)

- Balik karnawałowy (współorganizacja z Centrum Kultury w Śmiglu)
- Warsztaty dla przedszkolaków – spotkania cykliczne
- Zimowa fabryka pomysłów – zajęcia dla dzieci w wieku 6-11 lat (Filia w Nietążkowie)

Turek

- Warsztaty detektywistyczne dla początkujących czytelników
- Program 50+:
 - ~ „Turek w hitlerowskich planach okupacyjnych” – wykład Bartosza Stachowiaka
 - ~ „Fakty i mity żywieniowe” – spotkanie z dietetykiem Karoliną Ładecką

Zagórow (pow. Słupca)

- Gminne eliminacje konkursu recytatorskiego „Czerwieńcie, zieleńcie się słowa...”
- Spotkanie autorskie z Łukaszem Musiałem, pochodzącym z Zagórowa literaturoznawcą, tłumaczem i miłośnikiem prozy F. Kafki
- Wizyta z Photonami w Domu Pomocy Społecznej

Zduny (pow. Krotoszyn)

- Ferie zimowe: „W bibliotece nie ma nudy” – zajęcia dla dzieci (Baszków)
- Gimnastyka mózgu dla osób 60+ (Baszków)
- „Co za emocje!” – spotkanie z podopiecznymi DPS w Zdunach
- „Nasza mała biblioteka” – zajęcia dla dzieci w oparciu o książkę „Ugotuj mi bajkę”
- Koncert Milickiego Chóru Kameralnego „AMADEI AMICI”

C. WOJEWÓDZKA BIBLIOTEKA PUBLICZNA I CENTRUM ANIMACJI KULTURY NA ŁAMACH PRASY

PILANIN i złotowianka wśród laureatów Wielkopolska Press Photo 2019! / bek.
W: Tyg. Nowy. – 2019, nr 46, s. 18-19

Konkurs fotograficzny zorganizowany przez WBPiCAK.

POWAŻNIE / Karol Płatek. W: Nowe Książki. – 2019, nr 12, s. 12-13

Omówienie tomiku poetyckiego Macieja Roberta „Superorganizm” wydane-
go przez WBPiCAK.

PRZESTRZENNE czytanie wierszy Piotra Szewca / Tomasz Mizerkiewicz. W:
Nowe Książki. – 2019, nr 12, s. 9-10

Omówienie wyboru wierszy „Tymczasem” wydane go przez WBPiCAK.

SURREALISM na dwóch nogach / Karol Płatek. W: Twórczość. – 2020,
nr 1, s. 110-112

Omówienie książki Jakuba Kornhausera „Dziewięć dni w ścianie” wydanej
przez WBPiCAK.

WIELKOPOLSKA Press Photo 2019 nagradza gnieźnian / (ak). W: Prze-
miany na Szlaku Piastowskim. – 2019, nr 46, s. 19

Laureaci konkursu zorganizowanego przez WBPiCAK.

WOJEWÓDZKA Biblioteka Publiczna i Centrum Animacji Kultury. W: IKS. –
2020, nr 1, s. 102-103

Imprezy zorganizowane przez WBPiCAK w styczniu 2020: spotkanie z fotografią, wernisaż wystawy „Portret”, wykład nt. fotografii.

WOJEWÓDZKA Biblioteka Publiczna i Centrum Animacji Kultury. W: I K S . – 2020, nr 1, s. 92

Nowości Wydawnictwa WBPiCAK w styczniu 2020: Michał Czaja „Rytm alg”.

WOJEWÓDZKA Biblioteka Publiczna i Centrum Animacji Kultury. W: I K S . – 2020, nr 3, s. 90

Nowości Wydawnictwa WBPiCAK w marcu 2020: Michał Czaja „Rytm alg”; Julian Kornhauser „Krytyka zebrana” t. II; Ewa Ledóchowicz „Sekwoje”.

WOJEWÓDZKA Biblioteka Publiczna i Centrum Animacji Kultury. W: I K S . – 2020, nr 2, s. 88

Wydawnictwo WBPiCAK poleca w lutym 2020: Kenneth Koch „Tysiąc sztuk awangardowych”; Anna Wieser „Mosty”; Łukasz Kaźmierczak, Łucja Kuttig „Agresty”.

WYDAWNICTWO WBPiCAK poleca / Piotr Sommer. W: I K S . – 2020, nr 3, s. 88

Reklama cyklu „Tysiąc sztuk awangardowych” autorstwa Kennetha Kocha.

ZMARŁ Maciej Frankowski – wybitny i znany gnieźnieński fotograf / (ak). W: Przemiany na Szlaku Piastowskim . – 2020, nr 2, s. 4

Zawiera m.in. fragmenty książek wydanych przez WBPiCAK.

V. KRONIKA

A. Polskie nagrody i wyróżnienia

- **Nagrodę im. Jana Parandowskiego** w 2019 roku otrzymał *Piotr Matywiecki*.
- **Nagrodę im. Kazimierza Wyki** w 2020 roku otrzymał *Janusz Drzewucki*, krytyk literacki, poeta, wydawca.
- **Nagrodę Paszport „Polityki”** w dziedzinie literatury za 2019 rok otrzymała *Dominika Słowik* za powieść „Zimowla”.
- **Nagrodę Specjalną Polityki – Kreatora Kultury** 2019 przyznano *Oldze Tokarczuk* „za siłę płynącą z literatury”.

B. Międzynarodowe nagrody i wyróżnienia

- **Nagrodę Booker Prize** 2019 otrzymały: *Margaret Atwood* za książkę „Testamenty” i *Bernardine Evaristo* za książkę „Dziewczyna, kobieta, inna”.
- **Nagrodę im. Goncourtów** w 2019 roku otrzymał *Jean-Paul Dobois* za książkę „Nie wszyscy ludzie żyją w ten sam sposób”.

C. Zmarli

- **LECH Raczak** (17.01.2020), polski reżyser teatralny, dramatopisarz, teatrolog i nauczyciel akademicki, współzałożyciel Teatru Ósmego Dnia, dyrektor artystyczny Teatru Polskiego w Poznaniu oraz Malta Festiwal Poznań w latach 1993-2012
- **KRZYSZTOF Penderecki** (29.03.2020), kompozytor, dyrygent i pedagog muzyczny. przedstawiciel polskiej szkoły kompozytorskiej w latach sześćdziesiątych, profesor i rektor Akademii Muzycznej w Krakowie